

DOCUMENT RESUME

ED 177 892

FL 010 633

TITLE Albanian. Supplementary Reader, Part 1.
 INSTITUTION Defense Language Inst., Monterey, Calif.
 PUB DATE Aug 65
 NOTE 108p.; For related documents, see FI 010 626-632 and
 FL 010 634-648
 AVAILABLE FROM Defense Language Institute, Foreign Language Center,
 Nonresident Instruction Division, Presidio of
 Monterey, CA 93940
 LANGUAGE Albanian

EDRS PRICE MF01/PC05 Plus Postage.
 DESCRIPTORS Adult Education; *Albanian; Audiolingual Methods;
 *Classroom Materials; *Instructional Materials;
 *Language Instruction; Postsecondary Education;
 Reading Comprehension; *Reading Materials; *Second
 Language Learning; Speech Communication; Uncommonly
 Taught Languages

ABSTRACT The 73 readings in this volume average one page each
 in length and are intended as a supplement to "Albanian: Basic
 Course." (JB)

*****
 * Reproductions supplied by EDRS are the best that can be made *
 * from the original document. *
 *****

ED177892

PERMISSION TO REPRODUCE THIS MATERIAL HAS BEEN GRANTED BY

Defense Language Institute

TO THE EDUCATIONAL RESOURCES INFORMATION CENTER (ERIC)

U.S. DEPARTMENT OF HEALTH EDUCATION & WELFARE NATIONAL INSTITUTE OF EDUCATION

THIS DOCUMENT HAS BEEN REPRODUCED EXACTLY AS RECEIVED FROM THE PERSON OR ORGANIZATION ORIGINATING IT. POINTS OF VIEW OR OPINIONS STATED DO NOT NECESSARILY REPRESENT OFFICIAL NATIONAL INSTITUTE OF EDUCATION POSITION OR POLICY.

WEST COAST BRANCH
PRESIDIO OF MONTEREY, CALIFORNIA

- РУССКИЙ
- СРПСКОХРВАТСКИ
- 華語
- SHQIP
- MAGYAR
- 日本語
- TÜRKÇE
- PORTUGUÊS
- فارسی
- ROMANA
- УКРАЇНСЬКА
- ITALIANO
- BAHASA INDONESIA

- БЪЛГАРСКИ
- POLSKI
- 한국어
- ČESKY
- ΕΛΛΗΝΙΚΑ
- 한국어
- ESPAÑOL
- FRANÇAIS
- العربية
- ภาษาไทย
- עברית
- DEUTSCH
- TIẾNG VIỆT NAM

ALBANIAN

SUPPLEMENTARY READER PART 1

KISWAHILI

U.S. ARMY

FL010.633

DEFENSE LANGUAGE INSTITUTE
WEST COAST BRANCH
Presidio of Monterey, California

This pamphlet is for use by the faculty and staff of the Defense Language Institute solely for official purposes. It is NOT for general distribution. It may NOT be released to other persons, quoted or extracted for publication, or otherwise copied or distributed without specific permission in each instance from the Director, Defense Language Institute or the Commandant, Defense Language Institute, West Coast Branch.

FOR THE COMMANDANT:

Elymo Wilson
ELYMO WILSON
Lt Col AGC
Secretary

ALBANIAN

Supplementary Reader

Part I

August 1965

DEFENSE LANGUAGE INSTITUTE
WEST COAST BRANCH
Presidio of Monterey, California

1. DRUARI I GËZUESHËM

Napolioni I, që kishte dalë një ditë me shetitë më kalë, pa në një pyllë një druarr tue punue e tue këndue.

"Qe", tha me vete; "ky punëtuer e fiton bukën me mund të madh, e me gjithë këtë duket i lumtun!"

I u-afrue dhe e pyeti:

"Çka të bân kaqë të gëzueshëm?"

Ai i u-përgjegj:

"Më ka falë Zoti shëndet e punoj me andje: a nuk kam, pra, arsye të jem i gëzueshëm?"

"Sa fiton në ditë?"

"Tre franga".

"Po, a m'jaftojnë për ty e për familjen tande?"

"Posi s'mjaftojnë; mbaj gruen e tre fëmijët dhe më teprojnë edhe t'ap të holla me kamatë e të paguej disa detyrë të vjetra".

"E si është e mundun?"

"Ap të holla me kamatë tue i çue fëmijët e mij në shkollë; paguej dhe detyrët e vjetra tue i mbajtë prindët e mij."

2. KLLUKA

Mbramë - tha hâna - pashë në një kopësht të vogël, të rrethuem prej shtëpish së naltâ, një kllukë me njëmëdhjetë zogj të vogjël. Një vajzë e këndëshme u-hodh në mes të tyre dhe pula, e trembun, nisi të kokoriste, tue i mbulue me krahë zogjt e vet.

Erdhi i ati i vajzës; unë e vijova udhëtimin tem pa u-mendue më për ta.

Sonte, tash pak kohë, shikova poshtë n'at kopësht. Gjithandej ishte qetsi, por në një ças e pashë prap at vajzë të vogël, tue ecë dalëngadalë bri kasolles, tue e çelë derën e tue shkue te pula e zogjt, të cilët u-shpërdanë menjherë tue çercërue e tue i përpjekë krahët. Vajza i mori mbrapa.... Unë i shifshem nëpër një vrimë të murit. Fort m'idhnoi ajo vajzë, dhe u-qëtsova vetëm kur i a behi i ati, i cili, tue e kapë për krahu, i bërtiti dhe më me t'egër së natën përpara.

Vajza uli kryet; lotët i vezullojshin në syt e saj të kaltërt.

"Çka bân këtu?" e pyeti i ati.

"Desha t'a puth kllukën e t'i lypsi të falun për çka i kam bân mbramë", përgjegj vajza tue qâ, "por nuk guxova me të thënë".

I ati, i përmalluem, e puthi në ball bijën e vet: unë me dritën time i a putha syt e gojën.

3. TË FYEMET E NDERËNAT

Kishte pasë qenë një herë një princ i ri. Ky, kur i vdiq i ati, u-bâ mbret. Ndër ditët e para të sundimit, tue qenë shumë i ri, shkoi të këshillohesh me një vetmitar të dijtun, që rronte në breg të detit, në një shpellë të çelun ndër shkrepë të një mali.

"Çka kërkon, o mbret i ri, prej plakut të shkretë?", e pyeti ky porsa e pa.

"Kam ardhë të të lypj një këshill. Unë s'dij ende të qeveris një popull e duhet t'u hyj në zemër shtetasvet të mij. Çka të báj?"

Vetmitari e shikoi e i tha:

"Të bájsh çka po të thom unë. Eja me mua"! Dhe e çoi në breg të detit, ku kishte mjaft rânë t'imtë. Aty e pyeti:

"A të ka fyë kush ndonji herë?"

"Po", i përgjigj mbreti, "më kanë fyë e kanë folë keq për mua."

"Merre pra, kët kallam e me të shkruiej mbi rânë emnat e atyne njerëzve që të kanë marrë nëpër gojë për të keq".

Mbreti e ndigjoi.

"E tashti eja mbas meje!" i tha vetmitari. Dhe e çoi në shpellë të vet, e aty e pyeti:

"Po nderëna, a ke pasë prej ndokujt?"

"Po", i përgjigj mbreti, edhe nderëna kam pasë mjaft".

"Gdhëni pra, mbi kët shkamb, emnat e atyne që të kanë báj nderëna". E i dha një çekiç e një daltë, me të cilat mbreti gdhëni mbi shkamb emnat e njerëzvet, prej të cilëve kishte pasë nderëna.

"E tash", i tha vetmitari, "mund të shkojsh e ke për t'u-këthye mbas tri ditësh".

Të katërtën ditë mbreti u-këthye në shpellë të vetmitarit.

Ky e çoi prap në breg të detit e aty i tha:

"Këqyr!"

Në rânë s'kishte mbetë anji shëj prej atyne fjalëve që kishte shkruie mbreti. Gjurmata e njerëzvet, valët e detit dhe era i kishin zhdukë krejt.

Mbasandej e çoi te shpella e i tha:

"Këqyr tash mbi shkamb!"

Emant e njerëzvet, që i kishin báj nderëna, ishin aty krejt ashtu si i kishte gdhënë tri ditë përpara.

"A more vesht? A e di tashti se çka do të bájsh?"

"Po, e di. Duhet t'i harroj të fyemet e t'i kujtoj nderënat. Të falem nderës e ndejtsh me shëndet".

Mbreti u-nis, veprimi mbas këshillit të plakut dhe qe i lumtun e i dashun nga të gjithë shtetasit e vet.

4. DELJA

Delja e butë, mbassi kishte bajtë-shumë të këqija prej shtazëvet tjera, vojti një ditë përpara Perendisë dhe i u-lut që t'i a lehtësonte disi vëjtjet.

Perendija e ndigjoi dhe i tha:

"Edhe unë e shof, o krijatyrë e dashun, se nuk të kam dhënë gjë për t'u-mprojtë. Më thuej se çka mund të të bëj tashti që të të ndihmoj në nevojën që ke. A dishron që t'i forcoj kambët e tua me çapoj apor gojën tande me dhambë të prefët?"

"Ah, jo", tha delja, "nuk due të dukem si shtazë e egër".

"A do që t'a vë helmin në pështymë tande si gjarpënit?"

"Jo, jo", përgjigjoi delja, "pse gjarpijt janë të mënim prej gjithë njerëzvet."

"Po çka do, pra? A dishron që të të vë dy brina në ball tând e t'i ap fuqi qafës sate?"

"As këto s'i due, o At i mirë, pse kam frikë se do të filloj të zihem si sqopt."

"E pra, duhet të jesh e zoja të bájsh keq", i a priti Perendija, "për në daç që mos të guxojnë të të bëjnë të këqija të tjerët".

"A kështu qonka?" fshëni delja. "Atëherë më lë si jam, o At, pse drue se tue mujtë me bā keq, do të dishroj t'a bāj të keqon. Ma mirë t'a vë një të ligë, se sa t'u a bāj të tjerëve".

Perendija e bokoi dolen e butë për ato fjalë që tha, e dych prej asaj dite ajo s'u-ankue më.

5. KASOLLJA E DHELPNËS

Kapi dimni, një të ftoftit e bora, dhe dhelpna filloi të nërdhitte, t'i u-repte llanda e u-bā për të ngordhë.

"Voç në mos daltë", tha, "kurr prendvera, se s'rrij pa e bā një kasollo sa të ngordh tmericht unë kështu prej të ftoftit".

Prendvera doli, u-ambulue llanda me gjethë e toka me bār, e dhelpnës i doli leshi i ri persi kadifo.

Një vozë e kandësime kishte ri në mëngje parin; lodroi prej kënaqo, u-shkriryo, u-shtri nandoj në kokërr të shpinës, ngrchi katër kambët përpyetë, e tue e hjedhë bishtin persipri, tha: "Që tash i a vuna kulmin kasolles".

Mëson përralla popullore se njeriu, deri sa të jetë ngusht për mend që s'pat, bān premtim që t'i dali përpara ngushticës që e kapi; por të dalmen ato ngushtico, harron premtimin, e ngushtica e zō përsëri, për mend që s'ka.

6. MIDHA

N'Azí të vjetër jetonte motit një mbret fort i pasun, të cilin e quejshin Midhë.

Në shtëpi të këtij mbreti shkoj një herë një prej Perendivet.

Midha e priti dhe e përcolli me shumë nderime, aqë sa Perendija mbot aqë i kënaqun sa i tha Midhës që t'i kërkonte çka t'i pëlqonte më tepër, se kishte për t'i a dhënë.

Midha, me gjithë që ishte mjaft i pasun, nuk ishte i kënaqun me çka kishte, prandaj i kërkoj Perendis nderën që të mund të këthente a'ar çdo send që ai të përkiste me dorë.

Perendija i a çoi menjherë dishirin në vend. Kështu Midha u-bá më i pasun i botës, por përnjherë edhe më fatziu i të gjithëve; pse edhe buka, që donte të hante, i báhesh ar në dorë, e me ar njeriu nuk ushqehet.

Në kët mënyrë Midha filloi të shkonte shumë keq; e me gjithë pasunin që kishte, erdhi në një gjendje aqë të njerë, sa gati vdiq uri jo.

I u-lut atëherë Perendis që t'i a merrte at peshqesh që i a kishte falë, e Perendija e ndigjoj dhe i tha që të shkonte me u-lá në burimin e lumit Paktolos, rana e të cilit, qyah at ditë, u-bá e artë.

7. UJKU E KALË

Një ujk shumë i nderm shkonte tue kërkue me çka t'a nginte barkun. Vojti e takoj në një kal, që ishte tue kullotë në një livadh. Porra e pá kalin, menjherë i tha: "Për Perendi, lum kali, jam tue të hangër!" "Mos m'a bân kët të zozë!" i a priti kali. "Si po më ha ti tue?" "Mjaft po më dhimbesh", i a këtheu ujk, "por s'kam çka të báj, sepse jam tue ngordhë uri jo". "Ani pra", thotë kali, "mbassi e paske qitë cekën njëmend që të më hash, më ha! Por ka disa ditë, që më ka hy një thumb në kambë të mbrâmë e është tue më dhimbtë fort. Po të lutem m'a hiq kët thumb, e mbasandaj më ha kur të dvesh". Ujku u-afrove t'i a nxirte thumbin e kali i a rraji shqelm ballit dhe e lëshoi lëmuç përdhë. Para se të ngordhte ujk, tha: "Mirë ka bân kali! Po unë mbassi babën mbathtar nuk e kam pasë, e gjyshin jo, me mbathtar çka më çoi të bânca!"

8. HARUSHA MIRËNJOFTESE

Tue kaluo një shtegtár nëpër bjeshkë, takon dy harusha. Merr të hiki prej frike, por njëna i bân shôj me kambë të shkonte e t'i hiqte një kûj druni, hÿ në shputë të kambës së mbrâno.

Shtogtari tue u-dridhë, e bân zemrën gúr, i afrohet e i a hjok. Mandej harusha i bân me shôj prap që t'i a diegi vendin e plagës mo unë pishe. Për t'i a shpërblye nderën, që i bân, i prin shtogtarit dhe e çoi të një zgavërr lânde, mbushë me mjaltë.

Ky kallxim përkon me përrallën e luânit t'Androkli, rob romak.

Androkli i paska pasë hjokë dikur ferrën prej kambe një luâni. Kur e qitën n'anfiteatër për të qenë shkye prej bichëvet t'egra, ai luâ e njofti bâmirsin e vet e i a shpëtoi jetën. Kët përrallë e kallxon Seneka, filozof latin.

9. SA POSHTË KA RA KATUNDI

Në një katund s'ishte kush që ndigjonte të bëhesh kryeplak. Frandej katundi u-bâ në një fjalë të zgjidhte për kryeplak më të koqin e katundit. I shkuen, prá, këtij të dora dhe e lutën që të ndigjonte të bëhesh kryeplak. Ky u-mundyo t'i shpëtonte kësaj pune, por s'mujti, pse i ish in vû të gjithë. Mâ në fund dha fjalën se po u ndigjonte, por u lypij një kusht. U tha: "Kushdo i katundit që të vdoti, sa të jem votë kryeplak, nuk do t'a shtini në dhë pa më thirrë përpara me to i vdekuni". Katundi dha fjalën se kët dëshir kishte për t'i a krye. Kushdo që vdiste, e thirrshin kryeplakun të i vdekuni. Kryeplaku ulosh të i vdekuni e i thonte diçka në vesh; mbasandej i thonte katundit: "Tash futnie në dhë kurtë doni!" Mbassi kaluon do ditë, katundarët filluan të flitshin ndërmyjet tyno: "Çka do t'u thotë ky të vdekunvet para se t'i fusin në dhë?" Bânë fjalë sbashku e shkuen me e pyetë. Mbassi i shkuen të shpëpija, i thanë së dojshin t'a pyetshin për një fjalë, dhe i u-lutën që mos t'i vinte koq. "Jo", u tha kryeplaku, "folni se mos nuk më vjen koq". "Çka u thue të vdekunvet, para se t'i fusin në dhë?" "Po çuditca", u tha kryeplaku, "si nuk pasheni mujtë me e marrë votë me mend. Unë u thon: Në ju pyetshin të parët tonë atje n'at jetë, si është tue shkue katundi, tjetër mos u thoni, voç kallxoniu kush është kryeplak, e atëherë kanë për t'a marrë vacht votë, sa poshtë ka ra katundi".

10. UNAZA

Nji babë u a dau pasunin të tre djelmvet të vet. I kishte mbetë edhe një unazë e kushtueshme. U tha djelmvet se unazën do t'a fitonte ai, që do të bënte një burrin të madhe.

Djelmt u-shpërdanë dhe erdhën prap mbas tre muajsh.

I pari tregoi se një zotni i kishte lënë një arkë plot me pare të verdha që t'i a ruente pa i lypë diftesë. Tha se do të kishte mujtë me i përvetsue por nuk e kishte shpërdorue besimin e atij zotnije; tha se kur erdhi i a kishte këthye arkën si i a kishte lënë, pa prekë kurrgjâ.

I ati i tha se punë të mirë kishte bërë, por kurrgjâ më tepër se çka i ishte dashë të bënte.

I dyti tha se kishte shkue një ditë bregut të një lumi dhe kishte patur mbrendë një fëmijë të vogël. Po mos t'i a kishte ngjitur dorën, fëmija do t'ishte mbytur mbrendë; prandaj ishte zhytur në ujë, e kishte kapur për krahu dhe e kishte shpëtue.

Edhe këtij i tha i ati se punë të mirë kishte bërë, por kurrgjâ më tepër se çka duhet të bëjmë të gjithë; i tha se secili e ka për detyrë t'i ndihmojë shokut kur është në rrezik.

I treti kallxoi se një ditë, kur po shetite, kishte patur prej së largu një njeri, i cili s'donte t'a shifte gjallë; atë e kishte marrë gjumi në buzë të një mali; pak gjatë po të kishte lëvizur do të kishte bërë poshtë i vdekun; tha se e kishte çue ngadalë ngadalë dhe se e kishte largue nga ai rrezik.

I ati e mori ngrykë dhe e puthi tue i thënë: "Të lumtë, ti e ke fitue unazën!"

11. ZELL E QINDRËSË

Një njeri, që me anije të madhe vrente bubrrimin e shtazëve të vogla, patur një herë një thnogël, e cila me gjithë fuqi mundohesh me çue në banesë të vet një ashke të vogël. Ashkja ishte shumë më e madhe se thnegla vetë dhe i shpëtonte pa prap; por me gjithë këto e kapte përsëri barrën e vet.

Njëzot e nandë herë e çoi thnogla ashken deri në maje të banesës, por aqë herë u-rrokullis me barrën e vet shpatit teposhtë.

"Tash më", mendoi burri i mirë, "shtazëza e lodhur do t'i shporret asaj prove". Por jo, thneglën e vogël nuk e lëshoi zemra. Për të trihdhettën herë i a ngjiti barrën, e me faqe të bardhë e çoi në banesë.

12. S'E VLEN KEÇI MIJËN

Nji katundar një herë i çoi një zotni një keç dhuratë. Si shkuen disa ditë, shkon e i thotë: "Zotni, kam nevojë të madhe shumë e më duhen një mijë grosh; a m'i ep vetë, apor më bëhe dorëzënës që t'i gjëj ke një vend tjetër?"

Zotni nuk e çoi gjatë, por thërret shërbëtorin dhe i thotë: "Merr e epia keçin këtij-miku, se nuk i a vlen keçi mijën".

13. PLAKA E DHIT E EGRA

Kishte pasë qenë një plak e një plakë që s'kishin kurrnjë të mirë në shtëpija. Erdhi dimni e i gjet pa drû e pa ujë.

"A po çp me shkue të bëjsh drû me gjylopënë", po i thotë plaku plakës, "apor të mbushish ujë me shoshë?"

"Jo", thotë plaka, "mâ mirë po shkoj të mbush ujë me shoshë".

Merr shoshën dhe shkon të mbushijë ujë, ndërsa plaku merr kmesëm e shkon tinëz e bân drû në mal e këthehet në shtëpi. Plaka s'po mundet me e mbushë kurrnjë pikë, mërztet e këthehet në shtëpi pa gjâ.

"M'a çel derën!", i thotë plakut.

"Oh! Jo", përgjogj plaku, "s'jam tue t'a çelë deri sa të bjerë bora deri në gjû".

Bie bora deri në gjû, kërset plaka në derë e thotë:

"M'a çel, plak, se ka rá bora deri në gjû!"

"S'jam tue t'a çelë", i a pret plaku, "deri sa të bëhet bora deri në brez".

Rá bora deri në brez e lypj plaka t'i a çelte derën; por plaku kishte pasë qenë i padhimbëshëm e i tha:

"S'jam tue t'a çelë për pa u-bâ bora deri në fyt".

U-bâ bora deri në fyt e shtëpija e vogël u-mbulue kfejti prej bore. U-nis atëherë plaka nëpër borë e gjet shpellën e dhivet t'egra. Aty rrijshin shtatë dhí t'ogra: mâ e madhja kishte shtatë sý, e dyta gjashtë, e treta pesë, e katërta katër, e pesta tre, e gjashta dy e mâ e vogla një sý.

U-fsheh plaka e për gjithë ditë u a fshinte e u a pastronte vendin pa qenë diktuo.

"Kush na e fshin kështu vendin?", po pyet ajo mâ e madhja.

"Kush na e fshin kështu vendin?", po pyesin tjerat.

Edhe vendojnë të rrijnë e të ruejnë. Rri mâ e madhja, por prej mërzi e zô gjumi, e plaka bân punën e vet; fshin e pastron e fshchet prap.

"S'mujta me diktue gjã !", (thotë dhija me shtatë sý.
"Rrij vetë", thotë ajo me gjashtë sý. Por, për rrezik edhe
atë e zë gjumi, e kështu u ndodh të gjithave deri në më të
voglën.

Rri e ruen ajo më e vogla me një sý e shtihet se po flën.
Rrehet plaka e kujton se të gjitha janë fjetë, e nis të
fshijë e të pastrojë, kur që këcen dhija me një sý dhe e kap e
i thotë:

"Të lumtë na, nana jonë,
ti na fshin e na pastron;
ti na shtron e na mbulon!"

E çon plakën te dhít tjera e nisin t'a duen e bëhet plaka
si zojë shtëpije. Milte dhít e zënte kos e bënte djathë e jeton-
te më së miri.

Një ditë u nis plaka nëpër borë e shkoi te shtëpia e
plakut. Muer do kos me vete e një lugë. Plaku ishte shtrí për
të vdekë pse s'kishte çka të hante.

Plaka e shikon prej dritorje dhe i a qet një lugë kos në
gojë. Plakut i vjen fryma e bërtet: "Edhe një pikë, sorrë!".
Plaka i a qet edhe një lugë. Plakut po i a kënde e bërtet:
"Qit sorrë, të lumtë sqepi!". Atëherë plaka nis e flët: "Nuk
jam sorrë si po kujton ti, por jam plaka që s'e ke lënë mbrendë,
e rrij te dhít e ogra tue hangër e tue pí gjithësa të due".

"Aman!", i thotë plaku, "më merr edhe mue, se kështu po
vdes úni".

"S'kam se si", i a pret plaka, "se më trembon dhít".

"Nuk t'i tremb", thotë plaku, "por aman mos më lë këtu!"

E merr plaka me voto dhe e çon te dhít, por ato sa e shófin,
ikin e marrin shpatin.

"Çka më gjet!", thotë plaka. E vëhet t'i ndjelli nëpër
mal:

"Haj, ca, cap, me dallap,
Haj, ca, dhí, me një brí".

E dhít ordhën një nga një e u-bashkuen prap e s'e dreshtën
lakun, por e ushqyen gjithë dimnin e gjatë.

14. MARIHANGA, KUUGALLA E BLETA

Një ditë një sý të lashta jetonte një grua e vejë me tri
vejë, të cilat mundohesh t'i rritte me mësime të mira e të
ndëgjues. Një ditë për dy të parat i shkol kot mundini.
Vendosën në luginë të trija një numër tjetër. Sado që
e shkolle sa t'u a lëshonte për atë shtëpi në dorë, me
gjitë atë të bljës në vend që t'i ndiqnin mësuesit e s'anës,

e kalojshin kohën më fort ndër fqij. Vetëm vajza e vogël epte shpresë të mirë dhe e ama kënaqesh tue e pá në rrugë të mbarë. Nji herë e ama u-sëmue, s'qe má e zoja me u-mpajtë më kambë e i u-desh me rá në shtrat. Nji ditë, ishte vetëm në shtëpi, pse të bijat, a për nji arsye a për nji tjetër, kishin shkue ndër fqij.

Së u-gjet ngusht, dërgoi nji fëmijë të huej për t'i a thirrë vajzën e madhe. Djali e ndigjoi, shkoi ndër fqij e nuk pushoi deri, sa e gjet. Por kur vajza muer vesht se e ama po e lypte, nuk u-trazue aspak e i përgjegji djalit që t'i thonte s'ëmës se nuk mund të vinte, sepse ishte zënë tue ëndë do pëlhurë. Kur plaka e mjerë muer vesht se ç'përgjegje kishte dhënë e bija, u-turbullue, i rá zemra, e tue fshá, e nami të bijën:

"Endsh e ëndsh, e mos qitsh kurrgjâ, në treg!"

E Perëndit i ndigjuen të fshâmot e plakës e n'at ças ajo bijë o mbrapësht u-ndërrue në marimangë, që me të vërtetë ënd aso mijesh pa qitë asgjâ në treg.

Atëherë e shkrota nânë dërgon m'e thirrë vajzën e dytë, që me shoqe tjera po argtohech. Tue ndigjue për t'ëmën që po e kërkonte, nuk e çau kryet aspak e madje i përgjegji djalit se nuk kishte kohë të shkante te e ama, pse ishte tue këndue e tue vallzue. Kjo përgjegje e vrazhtë e pozmatoi zemrën e së mjerës nânë që fshâni e nami:

"Këndofch e këndofch deri sa të të plasi zemra".

Dhe Perëndit e ndigjuen, o për ndeshkim e ndërruon at bijë të mbrapësht në kungallë, e cila gjithë vorën kërkat saqë na shurdhon e mandej pëlset. Së mbrumi zemër plasta plakë çoi t'a kërkonte vajzën e vogël e kjo sa ndigjoi për hall të s'ëmës, la argtinat e vota e fluturoi pranë shtratit të saj. Sa e pá o ama e uroi të bijën tue i thënë: "O bijë, qofch uchqini i të gjallë-vot e drita e të vdekunvet". E Perëndit o çuon në vend urimin e plakës, tue e ndërrue vajzën në bletë, që na op mjaltin për uchqin e dyllin për qirij, që ndezon për shpirt të të vdekunvet. Dhe blota qe gjithëmonë e nderue dhe e çuacue; sa për të nuk guxon gojë njeriu të thotë, se ka ngordhë, por ka vdekë.

15. DIJA E MANDARINIT

Nji muziktár i verbët, mo lahutë nën sjetull, tue prapë tekën na shkop, kishte marrjtë deri te leal i cekët, që e çakronte qytetin e vogël në nji gjynësrrëthi, dhe s'dinte si të dilte n'ambën tjetër të lealit. Kur qe, i a behi nji tregtar voji, që shtrëngonte dhe i thia: "Eja, se po të qes unë përtoi lealit, por n'a mëj ti tracjen e të hollavet".

I verbti i hypi në shpinë tregtarit dhe e mbante në dorë trashëgjen e rëndë me të holla bakri, që tregtari kishte fitue tue shitë voj.

Kur mrrijtën në bregun tjetër, tregtari bëmirës bashkë me të hollat e veta desh të marri edhe ndonji falnderim. Por i verbti i tha se të hollat ishin të tijat, dhe menjherë filloi të bërtitte tue i u-qá qiellit e dheut, tue thënë se atij, lypsit të mjerë, dojshin t'i a grabitshin të hollat. Kët kundërshtoi tregtari. Të dy zihsit vrapuen te Mandariní, i cili ishte gjyqtari i qytetit, i ranë në gjúj përpara, dhe secili bënte bë se të hollat ishin të tijat.

Mandariní i ndigjoi me qetsí, u bëni disa pyetje dhe mbasandej tha: "Po i a lámë Perendís s'ujit t'a dajë kët çashtje!" Urdhënoi t'i sillshin një ënë të madhe me ujë, i futi të hollat mbrendë dhe i përzieu mirë e mirë. Mbasandej u-ngrit, u-krrus mbi ënë t'ujit dhe shikoi mbrendë me kujdes.

"Të hollat janë të tregtarit të vojít", tha Mandariní, "e ti, muziktár i verbët, ke për të pasë një qind shkopi!" Të gjithë u-habitën.

"Këqyrni këtu!", tha Mandariní. "Përmbi ujë ka dalë voji. N'i pastë fitue të hollat tregtari tue shitë voj, do t'a bajnë ato gjurmën e zebes së tij".

Mbi ujë shifeshin vërtetë do pika të mëdhaja voji. Populli e lavdoi dijen e Mandarinít dhe jashtë bërtitte muziktari i verbët prej shkopiívet që po hante.

16. NDEROJE PUNËN !

Nji zotní duel një herë të shlodhesh në fushë dhe rá në një shteg të ngushtë. Pak hapa mbrapa e ndiqte shërbtori, i cili e bante pallton e zotnís.

Kur qe, tue gjimue nën një barrë të rëndë bari, po vinte për ball tyne një korrës. Zotníja u-shmang në një anë dhe e la punëtorin të kalonte. Shërbtori përkundrazi ngurroi në mes t'udhës dhe i u-ngërmue: "Malok i trashë ! A s'e di ti se duhet t'u a lëshojmë rrugën zotnivet ?".

Çartakandas u-këthye zotníja mbrapa e tha: "Jo, kurr ! Mue më përket të lëshoj rrugë, sepse s'jam i lodhun. Po s'mujta t'i a lehtësoj barrën punëtorit, ásht faqe e zezë t'i a rëndoj. Kush s'e nderon punën, s'e meriton pushimin !".

Shërbtori uli kryet turpnueshëm, korrísi u-gëzue për zemër të drejtë t'atij zotníje.

para mjerimit, që të shtrin dorën, për pa e kujtue në ndonji mënyrë, dhe që më pak para një nane që të kërkon një lëmoshë për foshnjën e vet. Mendo se ndoshta ai fëmijë mund të ketë pasë urë dhe kujtoje kujdesin e asaj nane së mjerë. Morre mend disprimin e nanës sate, po t'ishte e shtërngue ndonji ditë me të thënë: "Enrik, sot nuk kam as bukë të t'ap!" Kur më takon t'i ap një ndihmë ndonji të vobegti, ai sillet e më thotë: "Zoti të ruejtë me shëndet ty e fëmijët e tu!". Ti nuk mund t'a marrish me mend ngushllimin, që i apin zemrës sime ato fjalë, dhe mirënjohësin që ndiej për at të ngratë. Më duket se ai urim i mirë, me të vërtetë do të na e ruejë shëndetin për të gjatë mot, dhe kështu këthehem në shtëpi e kënaqun e tue mendue se ai i vorfën më dha më tepër se i dhash! E pra, o bir, vepro në një mënyrë, që t'a ndigjoj at urim të merituen prej teje; nxir herë herë ndonji lek nga kuletat jote për t'a lëshue në dorë të një plakut pa mbështetje, të një nane pa bukë, të një foshnje pa nanë. Të vobegtit e kanë për zemër lëmoshën e fëmijëve. Shiko se gjithëmonë gjinden të vobegët rreth shkollës. Lëmosha e një njeriu të rritun është një vepër dashunije, por ajo e një kalamanit është edhe një vepër përkëdhelje: është sikur të binte prej dorës së tij një lule dhe një lek përnjiheri. Mendo se ty nuk të mungon kurrgjâ dhe se atyne u mungon gjithëçka; se ndërsa ti lakmon të jesh i lumtur, atyne u mjafton mos të vdosin urije. Mendo se është një tmerim, që në mes sa ndërtesash së mëdha, nëpër rruga ku kalojnë karrocet e fëmijë të veshun me kadifë, të gjindon grâ e foshnje që s'kanë çka të hanë. Mos me pasë të hanë! Ah, o Zot! Fëmijëve si ty, të mirë e të zgjuet, t'u mungojë buka e gojës, në zemër të një qyteti, si bishëvot t'ogra në shkretë!

O Enrik, mos kalo më kurr para një nane, që të shtrin dorën, pa i a njomë me ndonji ndihmë!

19. NA E MIRA POROSI

Mbas një lajmi, që një tregtar kishte botue në fletore, so donte në tregtore të vot një shkarth, u paraqitën posëdhotë djelm.

Tregtari zgjodhi me të shpejtë njënin prej tynë dhe i përcolli të tjerët.

"Kish t'a dij", i tha një mik, "pse e pëlqove shi këtë çun që s'ka asnjë porosi prej ndokujt".

"Eo gabohesh", i u-përgjogj tregtari; "ky çun ka shtatë porosi. Ky fahini këpucët, para se të hynte në odë dhe mbylli dorën, prandaj është i kujdesshëm. I a dha karrigën e vot atij plakut të

shkrepët pa mendue hollë e gjatë; me këtë tregoi zemrën e tij, të mirë. Hoq kësulën, kur hyni mbrendë, dhe i u-përgjegj shpejt e mirë pyetjeve të mija; prandaj është i njerzishëm dhe ka sjellje të mirë. Ngriti librin që unë deshtas e kishem lëshue përdhe, ndërsa të tjerët e shtynë me kambë apo moshën në thue në të. Priti qetsisht e nuk u-furë - një dishmi e mirë për sjelljen e tij të njerzishme. Vuna re edhe, se petkat e tija ishin të fshime mirë e se fytyra e duert e tija ishin të pastra. Po, a s'është kjo më e mira porosi? Unë ap më shumë për at gjë, që dij për një njeri, mbassi t'a shof një dhete minuta, se për të gjitha fjalët tingëlluese e të mira, që shkruhen ndër letra porosije".

20. ZOGLA E DHELPNA

Zogla e dhelpna u-banë një herë bashkë e menduen të mbidhshin një copë tokë.

"Ti", i tha dhelpna, "mbidh farën, e unë kam për t'a mbjellë". U-vu zogla aty-këtu e e bashkoi krejt farën.

"Tash na e mbille", i thotë dhelpnës, "se t'a bashkova".

"Jo", i a priti dhelpna, "me e mbjellë s'dij, por tash një herë mbille ti, e do t'a korr vetë".

I a hyni zogla punës e me shumë mundime e mbuloi farën kokërr për kokërr në dhë.

Fara bijti për bukur, u-rrit, lidhi e u-poq.

"A po na e korr?", i tha zogla dhelpnës.

"Jo", i a priti dhelpna, "unë me e korrë s'dij, por korre ti e t'a fshij vetë".

"Si kështu?!", tha zogla. E u-vu, kështu! kështu! kështu! e këputi grunin kallxë për kallxë e e mbloodhi grumbull.

"Tash", tha, "unë e korra, e ti dhelpën, na e fshij".

"Jo", përgjegji dhelpna, "fshije ti dhe e daj vetë".

I u-desh zogles me e fshi grunin, e dau në një nënë anë bykun e në tjetrën kokrrat.

"Mirë punovë", tha dhelpna, "ti merr bykun e unë kokrrat".

"Çka t'a báj bykun?", i a priti zogla. "Unë e kam báj krejt mundin e tash të dal pa pjesë! Kjo është e pa drejtë, e i qesim pleqt kur të duesh".

"Hajt", thotë dhelpna, "se po i qesim pleqt. Ti do të më biesh për plak një patë të madh".

Kujtonte se po ha hëm farën, hëm patënin.

Niset zogla me e kërkue patënin e ndosh në mal në një gjëndë që i thotë: "Mos e merr për plak patënin, se dahesh keq, por merr një atë langue, që është shtri në breg t'arës një tje poshtë".

Shkon zogla te langoni e e gjën tue ngordhë.

"Kumbâr", i thotë zogla, "a më vjen për plak, se kam një davë me dhelpnën?"

"S'kam sesi, moj ndrikullë", i a pret langoni, "a s'po sheh si jam bâ, por ndigjoje 'i fjalë: Në qoftë se m'a ngop barkun me kryelanë e gjalp, që të më vijë paksa forca, e në qoftë se m'a lyen shtatin me voj, sa të më zbutet pak lëkura e të mundem me lëvizë, atëherë po të vij plak e po t'a daj pleqnin më së miri".

"Kollaj", thotë zogla. "Po, a s'do tjetër veç? Eja mbas meje!"

Nisën.

Në një arë po punojshin pesë burra. Njaty afër kohës së cillës po i bân zâ i zoti i arës grues së vet e po i thotë:

- Oj grue, shpejto të na sjellish cillën.

Grueja e ndien. Kishte pasë bâ gati një kryelanë me gjalp. E vë tepsin mbi krye e nisat kah punëtorët me një fëmijë të vogël për dore.

Zogla, t'a pamen, i thotë me zâ t'ulët langonit:

"Fshehu këtu, mbas kaçube, se s'po vonoj të t'ap çka lype".

Fshehet langoni, e zogla shkon e i del përpara fëmijës e këcen aty ngjat si mos të donte me hikë.

"Uh! Nënë, zogu!", bërtet fëmija. E vëhet t'a kapi. Zogla nuk fluturon, por sillet aty ngjat tue e mundue fëmijën. E âma rrëhet e kujton përnjimend se zogla s'hikën.

"Prit", thotë, "se po t'a zë nâna".

U tepsin në tokë e vëhet mbas zogut. Zogla, dalëngadalë, largohet, i bân me shëj langonit t'avitësh me hangër e, kur e sheh se po lëpinte tepsin, fluturon me hikë.

Këthohet grueja të marri kryëlanin; por sa çuditet kur kujtohet se i a kishte hangër langoni.

Bahët bashkë zogla me langonin.

"Për një shteg", i thotë langoni, "më ke kënaqë e më ka ardhë krajt forca; tash veç të më gjëjsh edhe do voj sa t'a lyej shtatin".

"Kollaj!", i a pret zogla, "eja mbas meje".

Shkojnë në rrugë të vojnavot, ku po pushojshin do shtegtarrë e i kishin ulë për tokë rrëshiqat me voj. Të gjithë i kishte zënë gjumë e veç një po ruente.

Parr! Ulet zogla mbi një rrëshiq. Shtegtari e gjuan me një guralec e zogla s'lucen vendi, por i dardhon pak sa. Pffjû! E gjuan së dyti e zogla prap dardhon. Kap atëherë shtegtari një gurë sa gjuhë e o gjuan me idhnin. Në vend që t'i binto zoglës, i më rritit dhe e shkou e u dardh voji.

"Çanin, burra", u tha shokëve, "se na u-prish një rrëshiq".

S'p'na eha na mbledhë në të, por morën rrëshiqat e u-nisën.

"Uj, uj!", i tha zogla langonit, "se të gjeta voj mjaft".

Shkollat langoni e u-shitën për mirë n'at voj e i u-zbut t'at mirë e i ndalën grueja.

"Kur të dësh", tha, "zogël, të vij për plak".
Morr zogla një thes dhe e shtie mbrendë lëngonin e shkon
në Qafë të Shpellavet; aty ku kishte bënë me u-pjekë me dhëlpnën.
"Dhëlpnë!", thërret. "Hoja!"
"T'a prëna patënin, që më ke lypë për plak; por afrohu një
herë".

Afrohet dhëlpna e kujtohet se s'kishte patë e po thotë:
"I madh qenka plaku e si kodra-kodra e s'po mund t'afrohem
fort ngjat."

Në këto fjalë zogla çel grykën e thesit e del lëngoni e i
vëhet në shpinë dhëlpnës. Nga njëna, nga tjetri, deri sa dhëlpna
gjet një zgavërr në rrëjë të një lisi e, sa bëni të hynë mbre-
ndë, e kapë lëngoni për bishti. Ajo ngreh e ky ngreh; i u-këput
bishti e vetë shpëtoi.

Langoni i a çoi bishtin zoglës e i tha:

"Bishtin i a këputa e tash baje grunin ti vetëm, se s'të
thotë më gjë".

21. MUTJA E MBRAME E TIM ETI

Një zotni i vjetër e i mbajtur mirë kallxoi një herë këtë
ngjarje të jetës së vet:

Prindët e mij ishin bujq të thjeshtë dhe punojshin një tokë
të vogël në katund. Mbassi dola prej shkollës, u ndihmojshem,
mbas fuqisë sime, ndër punë, ashtu si i binte stina. E aqë në
fort do të bëjshem kështu, mbassi im at ishte i vjetër dhe im
vllë para meje, që deri atëherë kishte qenë kryeshtylla e babës,
tash një vjetër gjindesh n'ushtri. Në këtë kohë ndodh një ngjarje,
e cila gjithëmonë ka për të më ndejtë para shpirtit.

Posa i kishem mbushë gjashtëmëdhjetë vjetët. Ishem tue
mbledhë sanë në livadh. Moti ishte i bukur e kosa e rrashqolja
punojshin zollshëm që prej agimit. Mbas një dite së nxehët
prirej dielli përsëri nga prendimi, e mbassi unë e rrogatari e
kishim mbarue punën në livadh, u-këthyem gëzueshëm kah shtëpia.
Në rrugë të madhe, e cila prej katundit tonë të çonte në qytet,
që ishte një orë larg, hasi me në im at, që mbante në krah
një paqetë. "Po, nga po i a mba, babë?", e pyeta unë. "Kjo
paqetë", m'u-përgjegj im at, "dëhet të çohet që sonte në postë.
Jot'andë i ka bënë sot mbasdreke teshat, për të cilat pat
shkrue yt vllë, e në mrrijshin sonte në postë, nesër mund t'i
bëjnë në dorë. Edhe një orë s'mbyllet posta; në mund u grafsha
kambëvet, mrrij me kohë atje. Apo, "vijoi rryeshëm im at, "mos
po do ti t'a bëjsh këtë punë në vend tim?"

S'më pëlqou aspak kjo punë, sepse ishem lodhshëm e dishrojtshëm më fort pushim se një rrugë dy orësh. Përveç kësaj e kishem mendjen me shkue në mbramë n'ushtrime të gjimnastikës, e më dukesh më parë edhe me u-lá e me u-ndërrua petkash. Në fillim dosha të kundërshtojshem, sepse m'erdhi keq, që im at kërkoi prej meje një punë të tillë, tue pasë punue unë gjithë ditën e luno. Po mos të ndigjoshem me shkue unë, pat më shkue ai vetë, sepse ishte burr i butë, i durueshëm e i vjetër. Porse m'u-duk si të më ndalonte një gjënd mbrenda meje, që mos t'a diftoj çartakendon teme. Mbas një mendimi të shkurtë, sepse të gjitha ato mendime u-përshkuen si rrufeja nëpër kryet tem, thash unë: "Posi, babë; unë po e kryej kët punë".

I a dhash rrogтарit kosën teme e baba m'a dha paqetën me këto fjalë: "Të falem nderit, Mirash; do të shkojshem vetë, por nuk po ndihem krejt mirë sot".

Tue u-nisë, m'a qoku dorën e tha: "Të falem nderit, more bir, gjithëmonë më ke qenë bir i mirë". Me kaqë u-damë. Këto qonë të mbramët fjalë, që ndigjova prej gojës së tim eti; sepse mbassi e kreve urdhënin e tij e u-këtheva ngutshëm nga katundi, më duel rrogтарit ynë përpara e më kumtoi me lotë ndër sy: "Yt at vdiq. I rá pika porsa u-dá prej teje t'ek mrrijti në shtëpi".

Që prej aso here kam pa shumë, po dita me ditë më del para shpirtit tim ajo ngjarje, dhe i falem nderit Perendis që s'i a refuzova lutjen e mbramë atit tim dhe që fjalët e mbramë të tija qenë: "Ti më ke qenë gjithëmonë një bir i mirë".

22. DETYRA E DJELMVET

- a) Bijt u a kanë detyrë prindëvet bindjen e ndigjesën;
- b) Do të rrijnë nën sundim të t'et deri sa të vdesi ky;
- c) S'mund të sjellin dorën më ta, as m'i rá ndesh fjalës;
- ç) Për çdo punë do të merren vesht me t'anë;
- d) Pa leje të t'et s'mund të shkojnë kund;
- dh) Pa leje të t'et s'mund të bëjnë as s'mund të shesin gjá, e as farë marrëdhânje s'mund të kenë me kënd;
- e) S'munden me hý dorëzânës, posë për aqë sa u bájne armët e brezit.
- f) S'munden m'e qitë t'anë në rrugë të madhe edhe pse á plakë fort;
- g) Djalit të parë i përket sundimi i shtëpis mbas vdokjes së t'ot;
- gj) Vllai i parë do të pyetet për gjithëçka mbrenda e jashta shtëpijo.

23. TË TRE MIQT

Nji njeri kishte tre miq. Dy të parët i donte; të tretit i rrinte ftofët, ndonse ky sillesh shumë më mirë me të. Nji ditë që thirrë para gjyqit për një padë që i kishin ngrënë pa pasë bënë asnjë faj.

"Cili prej jush", u tha ai të tre miqvet, "do të vijë me mua, që të më dali zot si dishmitar? Jam paditë si fajtuer e mbreti është idhnue fort me mua".

I pari ndër të tre miqt e tij i lypsi të falun, tue i thënë se kishte disa punë të ngutshme për të krye e nuk mund të shkonte me të.

I dyti e përcolli deri te dera e gjyqit, por aty u-këthye me të shpejtë mbrapa porsa e pa gjyqtarin t'idhnue. I treti, për të cilin të paditunit nuk i shkonte kurr mendja se do t'i gjindesh në ndihmë në ditë të ngushtë, hyni me të në gjyq dhe i doli aqë fort zot, tue dishmue se ishte i pafaj, sa gjyqtari e nxori menjherë të pafajshëm.

Edhe njëri në këtë shekull ka tre miq. Si sillen këta miq në fill të mortjes, kur Zoti e thërret njerin përpara fronit për të dhënë arsyen e veprave të veta?

Gjaja, miku më i miri e lë më e para e nuk shkon me të. Prindët, t'afërmit e miqt e tij e përcejellin deri te vorri e këthehen mandej ndër shtëpitë e veta. I treti mik, të cilin shpesh e kishte harrue në jetë, është vopra e mirë që ka krye. Votëm ky e përcejell deri te fronti i Perendisë, i bëhet fjalë mirë e i nxjerr përdmën e hir.

24. VIGANI EGOIST

Çdo mbasadreke e kishin zakon fëmijët, kur dilshin prej shkollo, të hyjshin e të luejshin në lulishtë të viganit.

Ishte kjo një lulishtë e madhe dhe e bukur, mbulue me bër të njohë. Andoj e këtej, shpërdatë mbi bër, dukeshin lule porci hyj e dymëdhjetë pjesë që në prindverë kishin plot me lule të njoma, barëbluë, e që në vjeshtë i kishin gëmat plot me frytë. Zogjtë vijshin nëpër pamë e këndojshin këqë këmbël, sa nga ndonji herë fëmijët lëjshin lojën për t'i ndie. "Oh! Sa të lumtur jemi na këtu", i thoreshin shogjshogjt.

Nji ditë prej ditësh po këthehet vigani. Ai kishte pasë shpallë në Këmbëllë për pa mikun e vet Ogrin-in, e kishte ndejtë të vijë shpërdatë vj. Si kaluan këto shtatë vjetë e kishte më qatë t'i thënë, vendlor me u-këthye në këmbëllë të vet.

"Kur mrrijti, ipa fëmijët tue luejtë në lulishtë.

"Çka po bëni këtu!" bërtiti plot idhnim. E fëmijët u-vûnë në t'ikun. "Kjo lulishtë është imja", -tha vigan, "gjithëkush duhet t'a dijë, e veç unë mund të luej në të". E për t'u-sigurve më mirë, e rrethoi me një mur të naltë e vûni nalt edhe një tabelë me këto fjalë: "S'është leja me hy në lulishtë".

Ishte përnjehend një vigan fort egoist. Fëmijët e shkretë nuk dijsin tash kurrësi se ku të shkojshin për të luejtë. Provuën të luejshin në rrugë të madhe por kjo ishte plot pluhun e gurë, e fëmijëvet s'u bëshesh me luejtë aty. Kur dilshin prej shkollë silleshin rreth atij muri tue shetitë e flitshin për at lulishtë të bukur që ishte mbrendë.

"Oh! Sa të lumtun ishin na aty", thojshin.

Mandej duel prendvera e tănë ai vend u-mbush me lule e me zogj. Veç në lulishtë të viganit egoist ishte ende dimën. Zogjvat nuk u kishte anda të këndojsin tash që nuk ishin fëmijët, e pemët kishin harrue të bulojshin e të lulzojshin. Një herë veç një lule e vogël e qiti kryet jashta barit, por kur e pa tabelën, i erdhí kaqë keq për fëmijët, sa hyni prap në dhë e shkoi të flente. Të vetmit që ishin të kënaqun ishin bora e akulli. "Prendvera e ka harrue lulishtën", thojshin këta, "kështu tash jetojmë na gjithë vjetin!"

Bora e mbulonte barin si me një çarçaf të madh e të bardhë, e akulli i kishte ngjye pemët mbarë me ngjyrë t'argjandit. Mandej thirrën verin, e edhe ky erdhí. Ishte pështjellë krejt në gëzof e bërtitë gjithë ditën, përreth lulishtës e frynte në tymtarët e shtëpivët që ishin aty pari. "Këtu është më mirë të rrijmë", thonte ai, "e do t'ishte mirë t'a thërrasim edhe breshnin që të vijë me na pá". Kështu i a mrrijti edhe breshni. Për gjithë ditë nga trí orë, pa i a dërrifte pullazin e shtëpis, deri sa i thotëgati të gjitha tjugullat e mandej ngau monjiherë në lulishtë. Ishte veshë krejt në ngjyrë hini e frymën e kishte si akulli.

"S'po mund të marr vesh, pse është tue vonue sivjet kaqë fort prendvera", thonte vigan egoist, që rrinte te dritorja, prej nga shikonte lulishtën e ngrime. "Shpresoj se shpejt do të ndërrojë moti".

Porse prendvera s'erdhi e as vera s'u-duk.

Vjeshta i falte secilës lulishtë pemë t'arta; vetëm lulishtën e viganit e kishte lënë pa gjá. "Ai është tepër egoist", thonte vjeshta. Kështu mbet aty gjithëmonë dimën e frynte veriu; breshni e bora këcejshin nëpër pemë.

Një dite vigan ishte shtri në shtrat, kur që po ndien një muzikë për bukurí. Kaqë fort e preku, saqë kujtoi se muziktarët e mbretit po kalojshin andej pari. Porse s'ishte tjetër veç një trumcak që i këndonte para dritores; por kaqë kohë kishte kalue pa ndie zogj tue këndue në lulishtë të vet, saqë zani i trumcakut i tingëlloi në vesh porsí më e bukura muzikë e dheut. Mandej breshni s'këceu më mbi krye të tij, veriu s'fryni më e

nji erë e këndëshme i hyni mbrendë prej dritores. "Unë kujtoj se i arrijti më në fund prendvera", tha viganit; e këceu prej shtratit e këqyri jashtë.

Çka pa ?

Pë diçka për t'u-bindë ! Prej një bipe në mur kishin hy në lulishtë fëmijët, e po rrijshin mbi degë të pemëve. Në secilën pemë që mund të shifte rrinte një fëmijë i vogël. E pemët ishin aqë të lumtuna me pasë rishtas fëmijët, saqë ishin mbulue plot me lule e shtrojshin ambël degët e veta mbi koka të fëmijëve. Zogjtë fluturojshin përreth e pingrojshin plot mall e lulet qitshin sht' jashta barit të blërt e qeshëshin. Ishte një pamje për bukuri.

Veç në një shkaj të lulishtës ishte ende dimën. Ishte shkaji më i largët i lulishtës, e atje rrinte një fëmijë i vogël. Ishte aqë i vogël saqë s'mund të rrinte te degët e pemës, e prandej sillesh rreth trupit e qante me t'a këputë zemrën. E shkreta për më ishte ende mbulue me borë e me akull, e veriu s'prante tue fry rreth saj. "Kacaviru, o fëmijë i vogël", i thonte pema, e i përkulte sa ku mundte degët e veta. Por fëmija ishte tepër i vogël.

E zemra e viganit u-shkri krejt kur shikoi jashtë. "Oh ! Sa egoist paskam qenë !" thonte. "Tash, po, e di pse s'donte të vinte prendvera. Unë due t'a vë at fëmijë të vogël mbi pemë, e mandej due t'i rrenoje muret, e lulishta ime do të jesi gjithëmonë si vend loje për fëmijë".

Kështu u-ul prej shkallësh, çeli dalëngadalë derën e hyni në lulishtë. Por tek sa e panë fëmijët, kaqë fort u-tremben, saqë ikën menjherë e u-ba prap dimën në lulishtë.

Veç fëmija i vogël s'luejti vendi, pse i kishte sht' aqë mbushë me lotë saqë s'mujti me e pa viganin. E viganit i u-afrue si tinëz, e muer dalëngadalë në duer të veta e e vuni mbi pemë. E menjherë u-mbulue pema me lule; erdhën zogjtë e kënduen, e fëmija i vogël i hapi të dy krahët e vet, e shtërngoi viganin për qafe dhe e puthi.

E kur fëmijët tjerë e panë se viganit nuk ishte më aqë i keq, u-këthyen prap në lulishtë e me ta u-këthye edhe prendvera.

"Mbas sodit kjo lulishtë është jueja, o fëmijë të dashun", tha viganit, e muer një sqepër të madh fort me të cilin e rrëxoi murin. E kur shkuen gjindja në treg në drakë, e panë viganin tue luejtë me fëmijë në lulishtë të vet, e lulishta ishte më e bukura e dheut.

Gjithë ditën luejshin fëmijët aty, e në mbrâmë shkojshin te viganit për t'i thënë lamtumirë..

"Por, ku është shoqi juej i vogël", tha ai, "ku është ai fëmijë që kam vënë mbi pemë ?". Viganit e donte përmbi të tjerë, pse ai e kishte puthë si e puth fëmija babën.

"Nuk e dijmë", përgjegjën ata, "ai ka dalë e shkue".

"Ju do t'i thonë që të vijë nesër me siguri".

Porse fëmijët i thanë se s'f' a dijshin shtëpin e që kurr s'e kishin, pa më parë. E viganit i hyni trishtim i madh.

Çdo mbasdreke, kur mbaronte shkolla, vijshin ata kalamaj në lulishtë e luejshin me viganin. Por ai i vogli, që donte viganin, nuk u-duk më.

Vigani i donte edhe fëmijët tjerë, porse kishte mall për at fëmijën e vogël, e shumë herë flitë për të. "Oh, ç'k'ishem dishrue t'a shifshem!" thonte shpesh herë.

Kaluen vjetë e vjetë, e viganin filloi të plakesh e të thihesh. S'ishte më i zoti të luente, e prandaj mbështetesh më një karrigë të madhe prej nga vrente fëmijët e lulishtën. "Unë kam shumë lule të bukura", thonte, "por fëmijët janë lulet më të bukura që kam".

Një ditë dimni në mëngjes këqyrte prej dritorje tue veshë këpucët. Tash nuk e kishte më në mendim dimnin, pse e dinte se prendvera flente e se prap do të çelshin lulet. Menjherë, si i habitun, fërkoj s'yt, e këqyri.

Çka pa?

Ishte një send me të mrekullue. Në skaj më të largët të lulishtës ishte një pemë mbulue krejt me lule të bardha për bukurí. Dogët i kishte ari, e frytet argjandi ishin vjerrë në të, e nën të rrinte fëmija i njomë që ai aqë fort e donte.

Plot gëzim ulet viganin prej shkallësh e nget në lulishtë. Tue ngaj shkël barin e i afrohet fëmijës. Por si i u-afrue mirë, i këceu gjaku në krye e tha plot idhrim: "Kush ka guxue me të plague kësodore?" Përse ndër shuplakë të duervet t'atij të vocërrit dukeshin shëjet e dy gozhdavat, e shëjet e dy gozhdavat dukeshin edhe ndër kambë të njoma.

"Kush ka guxue të të plagojë kësodore?", bërtiti prap viganin, "më kallxo, e unë po marr një shpatë të madhe e po i a pres kryet!".

"Jo", përgjigj fëmija, "pse këto janë plagët e dashunís".

"Kush je ti", tha viganin, e një dhimbë e fortë i hyni në zemër, e u-ul në gjú para fëmijës së vocërrit.

Fëmija bëri buzën në gaz e tha: "Ti më ke lënë dikur që të luej në lulishtë tande, sot do të vijsh me mue në lulishtë teme, që është Parrizi".

E kur fëmijët tjerë shkuen të luejshin në lulishtë mbasdreke, e gjetën viganin të vdekun nën at pemë, mbulue krejt me lule të bardha.

25. DIELLI E HANA NË PASTI

Çohet një ditë prej ditësh hana e shkon në pasi te dielli, mbreti i ditës. Shkëlqente me të pasë ande e, përveç do dhuratave të bukura, mbledh nëpër qiell edhe do tubza hýjsh e i a

çoi diellit. Si e këru detyrën e vet, u-këthye prap në cakun e përparshëm.

Tash i përkitte diellit t'i a këthente pasin, por kishte rá ngusht e s'dinte ç'dhuratë t'i çonte: "Çka t'i çoj? Çka t'i çoj?"

I rá në mend t'i çonte një parë petka të bukura të preme për shtat të saj. Thirr má të mirin hyll-rrobaqepës e i a diftoi dishirin; e hylli po e qet në rrugë për një punë, që veç ata hyj, që rrijshin përreth hânës tue u-përrallë me të, e kishin hetue.

"Po unë, more mbret", po i thotë hylli-rrobaqepës diellit, "si t'i a pres këto petka hânës, që s'm'a ka kurrnji ditë shtatin barabar, por sot fryhet e rrumbullakohet e nesër thithet, e mbas do ditësh krruset si drapni. Tash ti që sundon mbí në e di sa s'dijmë të gjithë na sbashku, a më mëson si t'i a pres këto petka?"

"Lêne, lêne", përgjegjet dielli. E shkon fill të hâna. Hâna mundohet me i bâ nderë e me i ardhë rreth mbretit të qiellit, por kur e shef me duer thatë, nis disi të vrâhet vetullash e i thotë trup në faqe:

"Kur kam ardhë me të pá, kam ardhë me një mijë të mira e' e' jellun prej hyjvet má të bukur, që kam mujtë me bashkue rru-gës, e ti, lê që erdhe vetëm, po asnji send me thânë; s'je kuj-tue të më biesh!"

"Ashtu âsht;" i a pret dielli, "por jo krejt si thue ti. Tâné puna e dhuratës më ka bâ me e shtý ditë në tjetrën e mos të vî të të shof. Mendova, mori bijë, të të bie një parë petka dhe thirra má të mirin hyll-rrobaqepës të t'i presi, por kur ai më thá se tý po të ndërronte fytyra e shtatë dita me ditë, e lash petkun e erdha njikështu si po më shef, veç mos me u-turpnue me tý. Një fjalë po t'a thom: për në paç nevojë për dritë teme, merr në të sa të duhet për të hijeshue trupin tand, për tjetër, të mirë u-pafshim!". E u-çue e shkoi.

Hâna u-zbé prej idhnimit e qysh at ditë zú me e këqyrë die-llin disi tërthuer.

26. GJUHA

Gjuha âsht një copë mish e një gjymtyrë e vûme prej Krijuesit në gojë të njeriut për t'i shprehë me fjalë mendimet e veta. Gjuha i shërben fort njeriut në të përtypun t'ushqimevet e për t'i kapërdi, pse mbledh prej gjitha anëvet të gojës çka njeriu shtje për të hângër, e sjell andej e këtej për t'a përtypë e mandej i op teposhtë. Por puna má fisnike e gjuhës âsht sidomos për t'i shqiptue fjalët. Dijetarët e bindun, thonë se âsht një

mrekullí e madhe me e pá kët vegël, që ka gjanësin e dy gishta-
vet, nga përshkruen bukurit e panumërta të sipërfaqes së tokës,
të hapsinës së qiellit e të thellësitë të detit: flet gjuhët e
panjehuna të popujvet të botës; mundet t'i ngushllojë të mje-
ruemit, t'i nxisi luftarët; t'a fyejë shokun, t'a gënjejë, t'i a-
marri nderën e sa e sa tjera. Gjuha lëviz lehtësisht, rrëshqet
si njalë, ther si heshtë; largon miq e bën anmiq, shkakton shpo-
ti e gaz; përhap pakënaqësi, e me një fjalë a të sjellme, ther
keqas e shpeshherë edhe mbyt. Thotë Luc Apuleu se Perendijsja u
a ka dhënë gjuhën bagtivet, si mjet për të shtf në bark at sasi
ushqimi që u nevojitet, ndërsa njeriut jo vetëm i a ka dhënë si
bagtis, por që t'i shprehi me të mendimet më qartas.

Mjeku kur shkon me pá ndonji të sëmundë, para se t'a pyesi
a të shikojë për sheje tjera i thotë të sëmundit: "Qite gjuhën"
e prej ngjyrës a zmadhimit të kësaj, prej ngadalís a shpejtësis
në të luejtun; prej të rreshkunit, a çka dij vetë sa e sa tjera
shêje, ai di të dallojë çfarë sëmundje ka e nga i vjen sëmundja.

Prandej edhe na kur duem të njofim një njeri, nuk kemi pse
mundohemi të bëjmë shumë hetime, mjaft t'a vëmë re si e ka gju-
hën; e me fjalë tjera, të njofim çka qet prej goje e me të
shpejtë kemi për t'a njoftë.

Mbassi e pamë çka është gjuha, të shikojmë tash si dahet
gjuha.

Gjuha dahet dy farësh: gjuhë e mirë e gjuhë e keqe. E rre-
thuen një herë Ezopin disa djelmosha e me kushdi çfarë mendimi
e pyetën: "Çka është e mira ase e keqja?". Ezopi i u-përgjegj:
"Asht gjuha".

Gjuha e mirë flet fjalë e mësimë të mira, e gjuha e keqe
është, si thotë populli, gjuha e lashtë, flet keq, ase flet në
mënyrë që e damton shokun nga ndëra e pasunija. Me njat gjuhë
që urojmë, shi me njatë shajmë, namim e mallkojmë...

Një herë i rá rasa një gjyqtari të gjykonte një njeri që
kishte prozhmue shokun, e për t'i a mbushë mendën se i kishte
sjellë një dam mjaft të madh shokut, i a vuni me detyrë që t'i
zhdukte puplat e një pule tue i hjedhë prej një kumbonarje
poshtë që t'i merrte era ato pupla; mandej të shkante te gjyq-
tari që t'i diftonte me dëshmitarë se kishte veprue çka i ki-
shte thënë.

Fajtori bëni me të shpejtë çka i tha gjyqtari e u-këthye
që t'i diftonte se e kishte krye penderën. Gjyqtari atëherë e
detyroi që të dilte me i mbledhë ato pupla. Fajtori i çuditun
përgjegji: "Zotni, nuk është e mundun; ato i ka marrë era e i
ka s'përdá gjithandej e s'ka njeri që t'i mbledhi. Gjyqtari i
a priti: "Mendo, pra, damin që i ke sjellë shokut me fjalë të
tun; ato kanë marrë dhën e unë si do të të gjykoj ty?".

Tue qenë pra se fort lehtas mund t'a damtojmë shokun me
kët gjuhën tonë, arsyeja e lypën që të mundohemi me e rruajtë
fort mirë, e mbassi Perendijsja na ka dhënë për roje të gjuhës,
posë arsyes, edhe dy roje të mira, d.m.th. buzët e dhambët,
mos të lëmë të na dali për goje fjalë që të na bëjnë të pendo-
hemi.

27. GJINDJA E VOBEGËT

Nji mbrëmje Filipi qiti në det barkën e vet të vogël me karriga, tue shikue qiellin që kishte nisë të vrâhet. E shoqja me të tre fëmijët e vet e kishte përcjellë deri në breg. Ai i puthi të bijt e hyni në barkë tue i thënë së shoqes: "Ndoshta s'do të shkrepni ndonji stuhî; Zoti e di se duhet t'u apim të hânë këtyne fëmijëve!". Mandej filloi të vozitte e mbas pak kohe u-suell prap nga e shoqja, e i tha: "O Rozë, mos të harrojsh... shko mandej e shife të mjerën Katë".

Nata erdhi menjherë. T'u api të hânë të bijvet, t'i çveshi, t'i vëjë të flëjnë; o Zot, sa punë për të bâ! Dhe ajo e vejë e shkretë e e sëmundë kush e di si pritte, me ata dy fëmijë në kolibën e vet. Nderkaqë nisi me u-çue një erë; i shoqi gjindesh në det.

Për ngut e mjera grue i kreu punët që kishte për të bâ, mbylli mandej derën e shtëpis e u-nis...

Porsa duel jashtë një erë e fortë gati sa s'e rrëxoi për tokë. Deti gjimontë fort, nëpër qiell përshkoheshin pa prâ vetimat; e kapi një herë frika, por mandej prap eci në terr me zemër të trishtueme.

"O Zojë, pajtorja e detit!". Lutesh e shkreta, e, tue u-matë, mrrijti në kolibën e Katës. Gjeti derën çelë e hyni. Në një dritë të vogël që bante një kandil voji, pa njânin fëmijë që ishte kacavjerrë për shtrat të s'âmës e po e këqyrte.

"Katë, këqyr si të shikon yt bir! Do me të largue të keq". Kata nuk përgjegji.

"Mos flên?", tha me vete Roza dhe i a preku ballin. Ishte bâ gûr. "Çka po bân, moj njome e shkretë? Mos e ço nânën!", i tha atëherë e mjera grue tue u-dridhë, dhe e hoq foshnjen prej shtratit. Ky nisi të bërtitte e atëherë tjetri që po flente për tokë u-zgjue, e filloi edhe ai të qante.

"Rrini urtë", u thonte Roza tue i shtërngue për gjoks. "Rrini urtë se po e çoni nânën!".

E, tue folë, ndiente idhnin e fjalëvet të veta, një të preme zemre, sikur një që gënjen disa ferishte. Çka të bante? Të thërritte gjindë? Aty afër s'ishte kush; bubullimat s'prâjshin, në det stuhija ushtonte; në shtëpi të bijt ndoshta e thirrshin; e vdekuna s'kishte mâ nevojë për asgjâ. Por ata dy fëmijë duhesh t'i a largonte prej andej. Kryet e Rozës rrifte si çekiq.

Përnjherë i dha vetes zemër, vûni një rubë mbi fytyrën e së vdekunës, i mori të dy fëmijët ngrykë e doli tue u-lëshue në dorë të Zotit. Kur mrrijti në shtëpi të vet i vûni ata dy fëmijë në shtrat afër të vetëve e mufti me dalë në dorë për të pa stuhin, e i u-duk së kjo ishte tue prâ.

E pse kjo stuhî, kur peshkatarit âsht në det, e grueja e tij vuen në këto tokë e mundohet të bâjë mirë?

Kaluen orët: fëmijët të gjithë po flëjshin; Roza jo... Në

të zbardhun të dritës erdhi Filipi dhe e gjeti të shoqen çue.
"A ke ndigjue se ç'natë?", tha ai. "Nuk e kam lëshue veten,
pse do të mundohem për ty e për fëmijë, por krahët nuk më punoj-
shin më".

E u-ul me ndejtë tue këqyrë tokën e tue mendue se ne e nesre
s'do të kishin as bukë për të hangër.

"A!" tha mbas pak kohe, pse ndoshta kishte mendue se në
botë ka edhe më të mjerë se ai? "e te Kata a ke qenë?"

"Po", i përgjegji Roza tue u-dridhë; "ka vdekë".

"Pse po të dridhet zani?"

"Ata fëmijë të mjerë s'kanë tashti as nënë".

"Asht e vërtetë!", tha Filipi, tue e shikue gruen e vet
ndër sy e tue e krue ballin: "Po! S'kanë nënë! Mos t'ishte...
Por na kemi tre tonët... e s'kemi bukë... me gjithë këtë! A
janë tonët fjetë? Eja Rozë me mua, eja të shkojmë e t'i marrim
ata fëmijë të shkretë e t'i bijmë këtu!"

Roza ndieu një ngushllim; e mori për dorë të shoqin, e çoi
te shtretnit e fëmijëvet e i tha:

"Këqyri! Tek i ke këtu!"

"Qofsh bekue, moj grue!", tha Filipi, "ti me zemër tände
do t'a bëjsh të Lumin që të mendojë për në".

Dhe i mbajtën të dy fëmijët, e u-bënë pesë me tre të tyne!
Vepra të mira që bëjnë nga një herë gjindja e vobegët!

28. QENT E SH'BERNARDIT

Qent e Sh'Bernardit janë shtazë të mëdhaja, leshatake e të
fuqishme fort, me turij të shkurtë e të gjatë e me veshë të
mëdhaj, me veshtrim të pikatun e me besnikë të jashtëzakonshme.
Atdheu i këtyne shtazëve fisnike është Strehë e Sh'Bernardit në
Svicër. Këtu në këtë qafë mali të mallëngjyeshme, gati në gjí
të borës së përherëshme, dimni zgjatet deri në nënë muajt, në
të cilin bie termometri deri në 27 gradë Celsius nën pikën e
të ngrimit, ndërsa në muajt më të nxehtë të verës çdo mëngjes
e çdo mbrëmje uji ngrihet akull dhe në të gjithë vjetin s'dij
a janë dhetë ditë fare të këthiellta pá ré a mjegullë. Vetëm
vorës bijnë fije të mëdhaja bore, se dimnit gati gjithëherë bie
breshni bore e thatë, kokërrvogël e e brishtë, dhe aqë e imtë,
saqë era e rras dhe e përshkon atë nëpër çdo plasë dëre a dri-
torje.

Udhëtimi mbi këtë qafë mali të vjetër, vetëm verës me mot
të mirë, është pa ndonji rrezik, se në dimën, kur hauset e hum-
bnoret e shuata janë të mbulueme me borë, udhëtimi për shtegta-
rë të huajt është sa i mundshëm aqë edhe i rrezikshëm. Gati çdo
vjetë e përfin ky mal flin e vet. Tash bie shtegtari në një

haut, tash vorron ndonji ortok, tash e mbështjell mjegulla, saqë tret m'gjë dhe vdes në shkretë prej së lodhuni e prej urije, tash e zë gjumi, prej të cilit nuk zgjonet më. Kush uçhëton nëpër ato naltësi në kohë të ftoftit fort, ndien një dishir e nevojë të madhe për gjumë. Të ftoftit, të lodhunit dhe njëformësija e krahinës e pijnë veprimin e trëvet. Më së pari ngrihet gjaku ndër ënë t'ima të skajme, të gjakut, mbasandej fillon me qarkullue më ngadalë në të gjithë trupin, deri s'është mëjë fare qarkullimi, më parë ndër gjymtyrë dhe së mbrami ndër trë. I kulluem prej gjumit t'ambël e të qetë, vdes rrezikziu.

Pa veprim theroriplotë të mungarëvet fisnikë, Qafa e Sh' Bernardit vetëm pak muej të vjetit do të mund të kalohesh. Qysh prej shekullit të tettë i janë kushtue këta shërbimit dhe shpëtimt të shtegtarëvet; i gostisin dhe i përbùjnë pa të holla. Ndërtesat e forta të gurit në votra të të cilave kurr nuk shuhet zjarmi, në nevojë mund të përbùjnë disa qinda vetësh. Stroha është gjithashtu e pasun ndër ushqime. Por gjaja më e çuditshme është shërbimi i siguris, i përdorun çdo orë dhe i ndihmuem mjaft prej do qenve të permendun an'e kând botës. Çdo ditë dy shërbëtorë të Strehës shkojnë nëpër vende të rrezikshme të qafës së malit, njëni prej më së poshtmes kasolle të Strehës përpjetë nga Stroha dhe tjetri teposhtë. Në kohë të borës së madhe e ortiqesh trefishohet numri dhe shumë mungarë bashkohen me "hulmtojsit", të cilët janë të përcjellun prej qensh dhe që kanë me vete tërplote, húj, vigj dhe gjana ushqimi këndellse. Çdo gjurmë e dyshimshme ndiqet papushim. Pa prâ tingëllojnë shojet, qent vrehen gjurmë për gjurmë. Këta janë mësue se si t'indjekin gjurmat e njerëzvet dhe shpeshherë dita me ditë i përshkojnë deshtas të gjitha rrugët e humpneret e bjeshkës.

Të gjetmen ndonji të shtanguem, vrápojnë si zhgjeta në kuvend, tue i rá rrugës më të shkurtë, lehin rrepët dhe me siguri u prijnë mungarëvet te vendi, ku gjindet ai që është në rrezik. Kur hasin në ndonji ortok, me nuhatje të hollë kërktojnë pale a po diktojnë gjurmën e ndonji njeriu, dhe si të befi kjo rasë, menjherë i a fillojnë të përpushin, që t'a nxjerrin jashtë të mbuluemin, e për këtë gjá u apin dorë më së miri këthetrat e forta dhe fuqija e madhe e shtatit të tyne. Po s'qenë të zotët vetë t'a shpëtojnë të shtanguemin, atëherë shpejtojnë e marrin ndihmë në kuvend. Shpeshherë kanë në qafë nga një shportë me gjana fuqidhânse apo nga një gastare me vënë dhe në shpinë mbulesa të leshta. Numri i të shpëtuesvet nga këta qen veshtrakë është i madh dhe i shënuem me ndërgjegje ndër regjistrat e kuvendit. Qeni më i permendun i kësaj fare ka qenë Barry, një shtazë e palodhëshme e besnike, që për sa që gjallë u a shpëtoi jetën më shumë se dyzet vetëve. Zelli i tij ishte i jashtërendshëm. Porsa shifesh kund prej së largu ndonji e ranc bore a mjegulle, s'e ndalte gjá në kuvend. Tue kërkue e tue lehtë papushim, i përshkonte çdo ças vizat më të rrezikshme.

Vepra e tij më e përmallshme për dymëdhjetë vjetë shërbimi në kuvend rrëfëhet kësodore:

Nji herë ky qen gjet në nji shpellë akulli nji fëmijë gjymës të shtanguem, që kishte tretë rrugë dhe që e kishte pushtue gjumi i vdekjes. Menjherë filloi t'a lëpinte dhe t'a ngrofte me gjuhë, deri sa e zgjoi; mbasandej me të përkëdheluna dijtë t'a joshte, që t'i hypte më shpinë dhe të mbahesh për qafën e tij. Kështu u-këthye në kuvend tue brohoritë me barrën e vet.

29. MJER KUSH S'E NJEF FATIN

Kishte pasë qenë nji herë nji njeri i ngratë, që sa më fort të mundohesh, aqë më pak i kishte fryt puna.

"Hé ! I mjeri unë, i mjeri !", thonte, "Si paskam lé pa fat!"

Nji ditë prej ditësh merr vesht se në nji vend, diku larg, jetonte nji dijetar i famëshëm. "S'e lâ", thotë me vete, "pa shkue t'a pyes, a do të ndesh ndonji herë në fat, apor jo". Shtërngohet për rrugë e niset. Ec, e ec, ndeshi në nji ujk.

"Ndesha e mirë, bre cubi i malit !", i thotë. "Mirë se vjen, more i biri i Adamit", i a pret ujku, pse aso kohe flitshin edhe shtâzët.

"Si ke shkue ? A ke mujtë me gjuejtë gjâ ?".

"Hé, mos pyet për mue", i a pret ujku. "Tash sa mot m'a ka ndrÿ Sh'Marku gojën: bie në tufë të berrevet e të dhivet e s'mund t'u bâj kurr gjâ. Këqyr nji herë se në çë mjerim kam vojtë. E po ti nga je tue shkue kështu ?".

"Mue, lum miku, m'âsht pré fati e s'jam tue bâ hajr, e prandej jam tue shkue te nji dijetar i famëshëm mos po më difton ndonji fjalë të mirë."

"Po të porosis", i thotë ujku, "mbassi qenke tue shkue se tue shkue te dijetari, a m'a pyet edhe për mue, a ka çka i bâhet kësaj gojës sime ?"

"Po bre ! Mos kij kujdes, tash po e pyes e të diftoj kur të këthehem".

Vehët shtegtari prap për rrugë e mrrin në nji katund te nji mritz i mirë; aty gjën plakun e katundit. "Mirë se të gjëj !". "Mirë se vjen !". "A je burrë !". "Të paçim, a je burrë, si po je ? Po nga kështu ?". "Deri te dijetari", po i thotë shtegtari. "Due t'a pyes, a më ka mbetë kund fat në kët jetë, se â tue më shkue moti si â mâ zî".

"Po të porosis", po i thotë plaku, "mbassi po shkon te dijetari, a m'a pyet edhe për nji punë teme. Çka do me thânë, që për gjithë vjetë e kosis livadhin e e vë mullar e për gjithë vjetë diçka m'a djeg ?".

"Mos kij kujdes", i a pret shtegtari, "se do t'a pyes e,

nga të këthehem do të të diftoj". Falet me të e vëhet prap për rrugë. Ec, e ec, e ec, kur qe në një shëj vendi ndesh në një mbretneshe, që po i printe ushtrisë, por nuk u-njifte se ishte gruë. E ndalon mbretnesha shtegtarin dhe e pyet, se prej nga vinte o ku donte të shkonte.

"Kam dalë prej vendit tim", i a pret shtegtari, "prej mjerimit e jam tue shkue te një dijetar, për t'a pyetë, a më ka mbetë kund fat në këtë jetë, apor jo".

"Po të porosis, more djalë", i thotë mbretnesha, "mbassi po shkon se po shkon, a m'a pyet dijetarin edhe për një nevojë teme? Zot, çka do me thënë", thueji, "që kurdoherë që bie në luftë, kurr s'fitoj? Shtyhem deri diku fort mirë, e pa pritë e pa kujtue m'epet e mbrapshta e më sharron gjithë ushtrija".

"Tash po e pyes", i thotë djali, "e aspak kujdes mos bëj. Nga të këthehem, do t'a bie përgjegjen". Edhe vëhet prap për rrugë. Mrrijti në breg të një lumi; aty gjën një peshk tue u-përplasë nëpër zall.

"Çka bân këtu?", e pyet shtegtari.

"Tash sa mot", i a pret peshku, "Kaqë është nga më mundon dhimba e krës, sa s'i pashë tjetër shpëtim vetes, veç për të këcye jashta ujit për t'u-përplasë në zall".

"Mo' bre,", i a këthen shtegtari, po ti, si do të plasish në zall? Këce n'ujë dhe një herë e qëndro si të mundesh deri sa të këthehem vetë. Jam tue shkue te një dijetar i famëshëm për një punë teme e do t'a pyes edhe për ty, se ndoshta di të më kallxojë ndonji bër".

I mbushet mendja peshkut dhe përshëndetën me njëni tjetrin; peshku këcen n'ujë e udhëtarë vëhet për rrugë e s'ngjat shumë e mrrin tek e mbrâmja te dijetari.

"Mirë se të gjëj!"

"Mirë se vjen!". Falet me të e ulet e rri.

"Jam prej një katundi të largët", i thotë shtegtari, "e t'a kam mësy si vajeri i mendshëm që je, për një nevojë teme, por të lutem mos më fshih gjë!".

"Fol", i a pret dijetari, "e mos kij kujdes!".

Vëhet e i a difton fill e për për jetën e vet e mandej e pyet edhe për ujkun, për plakun e katundit, për mbretneshën e për peshkun.

Dijetari, mbassi mendohet mirë e mirë, sillet nga shtegtari e i thotë:

"Me tri fate që paske ti, as s'i ka pasë kush as s'ka për t'i pasë, por ç'dobí, se s'u a diktke vlerën e ke për t'i bân n'asgjâ.

Ujkut m'i thuej që të hajë mâ të parin njeri që të hasi, pse aty e mbrapa ka për t'i ndejtë goja zhdry.

Plakut ke për t'i thënë: rëmoje tokën aty ku ke pasë vû mullarët, se aty do të gjojsh shkakun; hiqe andej e bân mo të çka të duesh.

Mbretneshës thueji: çveshi teshat e burrnís e veshu si gruë.

Je femën e si femën nuk je për luftë, por për punë shtëpije; martchu, e për burr merr më të parin njeri që të hasish ! Ai ka për t'i prir ushtrisë sate e s'do t'i kalojë luftë pa fitue.

Peshkut shkelja kryet me kambë e aty për aty do t'i pushojë dhimba e krës".

I falet nderës shtegtari dijetarit e gëzueshëm merr rrugën me u-këthye në vend të vet. Mrrijti te lumi e aty e gjën peshkun e i a difton fjalën e dijetarit. Porsa i a shkel kryet me kambë, i del peshkut për gojë një gúr i çmueshëm e menjherë i pushon dhimba e krës".

"Merre", i thotë peshku shtegtarit, "kët gúr, se do të bëshesh i pasun me të".

"T'u rritët ndera !, i a pret shtegtari, "se s'kam nevojë. Dijetari më ka thënë se me tri fate, që kam unë, s'i ka kush". E vëhet për rrugë e mrrin te mbretnesha. Edhe asaj i a difton të gjitha fjalët e dijetarit. "Pale", thotë ajo me vete, "si ka mujtë ai me i rá në të, se unë jam grue e jo burr. Deri tash s'ka mujtë mo më diktue njeri i gjallë; ai as më njeft, as s'ka folë me mue. Duket se përnjimend diçka dijtka !" edhe pa tjetër silllet nga shtegtari e i thotë:

"Fjalët e dijetarit janë tue m'u-dukë me vend, e due t'i ndigjoj, e tue qenë se je më i pari burrë, që jam tue pá mbassi e ndieva kët fjalë, po të shtrij dorën e të paça fat për jetë e qofsh njiheri edhe prisi i ushtrisë sime".

"Të falen nderës !", i a pret shtegtari me të shpejtë, "unë s'kam nevojë për kurrgjá, pse dijetari më ka thënë se me tri fate, që kam unë, as s'ka pasë, as s'i ka, as s'ka për t'i pasë kush". E u-nis në punë të vet dhe gjet plakun e katundit.

"Po, a u-këtheve - a?". "Po, u-këtheva". "Po, a tha gjá dijetari për mue?". "Po, moro, ka thënë edhe shumë". E hyn e i difton gjithëçka i kishte thënë.

Aty për aty merr plaku punëtorët e shkon dhe e rëmon tokën për nën mullarë: s'patën çelë, as dy pllambë e qe se ndoshen në në një kazan të mbyllun. E nxjerrin, e çolin, e çka me pá? Kishte pasë qenë kazani plot me parë ari:

"Të qofshin falë !", i thotë plaku shtegtarit. "Merri të gjitha e u a pishë hajrin ! Se në saje të Zotit e tândon s'ka për të m'u-djegë më sana".

"Të falen nderës", i a pret shtegtari, "unë s'kam nevojë për parë e as për kurrgjá tjetër, se më ka thënë dijetari: me tri fate, që paske ti, kurrkush në botë s'i ka pasë, s'i ka, as s'ka për t'i pasë".

"Merri parë, moro krahtatë", i thotë plaku, "po ç'e do falin më të mirë?".

"Oh, s'kam nevojë, s'kam nevojë", përgjegji shtegtari. E vëhet për rrugë.

"E paç veteq në qafë !", i thotë plaku e s'e shikon më.

Si mbratë ndosh shtegtari në ujë. Kishte qenë bëshisht e lëkurë e po e lodhte urija fort.

"A kam farë shprese?", i thotë ujku. "Çka ka thënë dijetari për mue?"

"Mirë, mirë!", i a pret shtegtari. "Ha të parin njeri që të ndoshish, ka thënë dijetari, e goja ka për të mbetë zhdry për gjithëmonë".

Ujku mbledh gjithë fuqin që i kishte mbetë, i afrohet shtegtarit si tue dashë me i u-falë nderës, e kur i a pá gjasën, i këceu në fyt dhe e shkeu për së gjalli; kështu e shoi urin, që e kishte mundue për sa mot.

30. NGACMIMI I MUSHKAJAVET

Ndërkaqë vetmija ime erdhi e u-shtue. Dy të bijt e rojtësit, që së pari vijshin nga një herë për të ndejtë me mue, qenë shkruar në shkollë e, tue u rá, prandej, me ndejtë pak në shtëpi, nuk vijshin më te unë. Nana e motra, të cilat, kur ishin fëmijët, ndaleshin edhe shpesh për të bisedue me mue, tash nuk dukeshin më veç sa për të më prú kafën e mandej largoheshin. Për nanën nuk më vinte gjithaqë keq, pse nuk diftohesh zemërdhimbëshme, por e bija, sado që disi e keqe në fytyrë, kishte do të këqyrur na të kândëshme e fjalë që për mue e kishin at vlerën e vet. Kur kjo m'a binte, kafën e thonte: "E kam pjekë vetë", më dukesh punë e madhe. Kur thonte: "E ka pjekë nana", më dukesh spirilâng.

Për arsye se më binte rrallë të takoheshem me njerëz, nisa të talleshem me do bubreca që vijshin në dritore teme; tue i ushqye mirë, ato shkuen e grishën një urdi shoqesh, dho dritorja u-mbush me to. I a vëjshem menden edhe një marimange së bukur, që kishte ndë pëlhurën e vet në njânin mur t'odës. Këtë e ushqeva me miza e mushkaja, e u-miqsue aqë, sa më vinte edhe në shtrat e në dorë e merrte prej gishtavet të mij prën e vet.

Të kishin qenë këto të vetmet kandrra, që vijshin me më pá! Ishim gjithënjë në prendverë e mushkajat kishin nisë të shtoheshin, mund të thom, në një mënyrë të tmershme. Dimni pat qenë i butë e, mbassi fryni do erë në Mars, erdhi të nxehtit. S'ka si diftohet me gojë se si u-ndez ajri i atij strofulli ku unë rrijshem. Vendue shi nga Jugu, hën një pullaz plumbi, me dritore mbi pullaz të Sh'Markut, edhe ai prej plumbi, që vapën e vet m'a derdhte mbrendë krejt përmnershëm; mue më merresh fryma. Nuk më kishte rá kurr të provojshe një vapë që mund të ndrydhte gjithaqë. Gjithë këtij mundimi i shtoheshin mushkajat aqë me shumicë, sa edhe pse luejshem për së gjalli, unë ishem mbulue prej tyne, ashtu shtroja, tryeza, karriga, shtrati, muret, tavani, gjithëçkafja ishte mbulue e mbrenda ode ishin me mija,

që shkëlqejnë e vijshin prej dritorje, me një të zikatun të fundit të ferrit. Të therurat e mushkajavet shkëlqejnë dhimba, e, kur njeriut mos t'i dahan që në mëngjes e deri në mbrëmje, kur njeriut t'i bjerë më e vijue gjatë mërzin e kujdesit që të paksotet numri i tyne, pëson përnjimend shumë në shpirt e në trup.

Kur, tue vë re një shpërkë të tillë, i a njofta rëndimin e nuk mujta me nxjerrë që të më ndërrojshin burg, m'u-suell ndonji tundim që t'a mbytshe veten, e ndonji herë dreshta se po luejshem mendsh. Por faqemi ndërës Zotit, ishin trazime që nuk ngjatshin, e besimi më mbante gjithënjë. Ai m'a mbushte mendjen se njeriu do të pësojë, e do të pësojë me fuqi; më bante me ndie si njëfarë kënaqësije ndër dhimba, gëzim se nuk po më nënshtrohte gjë, se ngadhënjeshem mbi gjithëçka.

Unë thojshem sa më e mundëshme po më bëhet jeta, aqë më pak ka për të më pa me u-tmerue, kur, i ri sikurse jam, do t'a dij veten të gjykuem me vdekje. Pa këto mendime paraprake ndoshta do të diftoheshem në vdekje burrë i ligësht. E mandej, a kam unë virtyte të tilla që të meritoj lumni? E këto ku janë?

Tue e shqyrtue veten me një shtërngesë të drejtë, nuk gjëjshem ndër vjetë, ndër të cilat jetova, veç rrypina kohe disi të pëlqyeshme: gjithë koha tjetër ishte plot me epshe të marra, me idhujtari, me virtyte krenare e të rrëjshme. Animirë përfundojshem unë, hiq/keq, more i padëjë. Edhe për në të mbytshe njerzit e mushkajat me tërbim e padrejhtësisht, njëfi për vegla të drejtësis hyjnore, e rri pa zë !.

31. MIKU

Në pikë të vapës sekretari i a behi më kâl para kullës s'Uc Lleshit e vikati prej së poshtmi:

"Zotni Toger ! O Zotni Toger !"

Uc Leshi doli në krye të shkallës tue përgjegjë:

"Ç'â zâni ?"

Mandej si e njofti njerin, mori me u-ulë tue i bzajtë mikut:

"Urthëno !"

"Jo, jo, s'po rrij"; i a pritë tjetri majë kalit, "por kemi marrë një urdhën prej Shkodre e erdha të t'a kallxoj. Ka ikë mbrëmë një gazetâr prej andej, një asi shkollarësh që shkruajnë kundër qeverisë e duket se është nisë me kapërcye kuffinin këndej nga ana jonë. Qeverija e kërkon këtë njeri. Duhet, pra, të vësh roje gjithandej që mos t'a lëmë t'a kalojë kurrsesi".

Uc Lleshi u-mendue pak, e mandej tha:

"More, a e dini mirë që s'ka dalë përtej deri tash ?"

"E s'ka pasë t'a kapë kuffinin në një natë ? Ai mbrëmë, tash, ka dalë prej Shkodre dhe ditën, pa e pasë kryet çeliku,

s'ka guxue sigurisht t'udhëtojë !"

"Atëherë veç në fluturoftë për ajr, se n'ectë për tokë, i gjallë kuffin këtej pari s'po t'a kapërcen. Po ti ndalu e pije 'i kafe".

"S'mundem, Zotni Toger; më pret krahinari. Do të dalim edhe na t'a ndjekim t'ikunin. Lamtumirë !".

"Udhambarë; e m'i thuej krahinarit që mos të bajë aspak kujdes përsa i përket punës sime këtu".

E me dorë diftoi rrethin e kuffinit t'afërm.

Sa u-nis sekretari i krahinës Uci i tha Mirashit, të nipit:

"Shko shpejt e m'i mblidh gjindarmët e m'i ço këtu sa më parë. Tue kalue nga prozimi, lëshoi zâ Dodës edhe Nikollës e thueju t'a lânë punën e të ngasin te vetë. Hajt, shpejto !".

Djaloshi fluturoi e Uci i lypi së shoqes uniformën, që e veshte vetëm kur thirresh në ndonji shërbim si ky; përndryshe hante at gjymës rroge në shtëti si oficer rezervë e këqyrte punët e veta. U-vesh, mbathi opangat, ngjeshi armët e zdrypi poshtë n'oberr me pritë njerzit.

Burrë i shkurtë, me shpatulla të gjâna e të fuqishme, kambët pak si të lakueme, Uc Lleshi, me gjithë që flokët s'i kishte fort të thinjun, diftonte së paku pesëdhjetë vjetë të plota. Por vizat energjike të fytyrës së djegun prej diellit e sÿt si xixa diftojshin edhe se, për shpejti e guxim, nuk i a lënte dalë një të riu. Njeri me influencë n'at pjesë të Malcis ku banonte, kishte pasë prej qeveris grada e shpërblime për të përfshi forcën e madhe të tij, që përndryshe mund t'ishte e damshme, në maqinën e Shtetit. E nuk kishte qenë masë administrative e gabueme kjo për at kohë, pse qysh se Uci veshi uniformën, s'guxonte i aratisun t'u-entë n'ato ana edhe urdhënat e qeveris zbatoheshin më së miri. S'kishte nën komandë gjindarmë të rregullët, por njerëz besnikë, që i mblidhte në rasë të nevojës. Këta ishin gjindarmët e tij. Gjindë që shkojshin e vriteshin për të, pa kurrfarë shpërblimi, veç për nderim që kishin e për nderëna të vogla që atij i takonte me u bâ në qytet e në mal. Edhe at ditë, porsa u vojt lajmi, i a mrrijtën fluturim n'oborr të kullës, t'armatosun më së fortë.

Uci u a diftoi çashtjen gjithësesi e mbaroi tue thënë:

"E kemi do punë, burra. Do të na takojë ndoshta të rrijmë dy a tri netë pa fjetë. Duhet t'i hapim mirë sÿt e mos të lëmë as mizën të fluturojë".

Kurrkush më mirë se ai nuk i njihte shtigjet e ndryshme që të qesin në kuffi, pse kishte pasë shpeshherë nevojë për to në rasa të kritikshme të mâparëshme. Nga dy e dy i drejtoi njerzit.

ndër vende ku i lypte nevoja e mbassi u-nisën të gjithë, u tha të bijvet, Dodës e Nikollës:

"Ngjeshni armët e eni me mue ! Ti Mirash, rri në shtëpi !

E u-ul me dy djelm të poshtë.

Ecën pa rëndë. Doda e Nikolla, i pari shkurtalëq si i ati e i dyti me trup vigani, nuk guxoishin të çelshin gojë pa qenë të pyetur. Uci e kishte zakon, udhës të mendonte shumë e të flitë pak. Të bijt e dijsin që çdo mendim i t'et ishte për nderë e lumni të familjes.

"Kishte për të qenë shumë mirë për t'a hetue e për t'a zënë këtë drej shkollari. Kishem për t'a përcjellë unë vetë në Shkodër, për t'a dorëzue edhe me thanë qartas në qeveri se i ka ardhë koha që të më bëjnë kapiten. Në më daltë me e krye këtë shërbim si duhet, kam të drejtë t'a çel gojën...".

Këto mendime e bënë Uci Lleshin në qejf. Punët i shkoishin gjithëmonë mbarë, prandaj kur i ngulesh mendja në një send, ishte gati i sigurtë se, me pak durim e mjeshtëri, do t'i dilte në krye. Ishte njeri me orë. Vetëm një gjë nuk i kishte ecë deri në at ditë, e kjo për të, ishte plagë e pambyllun që i a brente zemrën, ditë e natë. Vjetin para, shtëpia e Gjokë Vatës i kishte vrà të vllan, t'anë e Mirashit, e me gjithë t'orvatunin e të përpjekunit e tij e të mashkujvet të tjerë të shtëpisë, ende s'kishte qenë i zoti t'i a merrte gjakun. Por s'ishte për t'u-çuditë: shtëpia e Gjokë Vatës, e anmikut të përherëshëm t'Ucit në at krahinë, ishte e fortë, edhe ajo me rreth të madh, e gjindët e saj nuk mund të vriteshin lehtësisht.

Kishin ecë më se një orë nëpër teposhtë të malit, kur Uci Lleshi u-ndal e u tha të bijvet:

"Jú të dyve po ju vë në rojë këtu, te Shtegu i Barijvet.

Jam i sigurtë se malcorët që e përcjellin at Shkodranin, do t'a këshillojnë që të dali nëpër këtë grykë. Asht si më një anë e mendojnë se o gjëjnë të lirëshme. Ju po patët si, kapnie, në ardh të këtu pari; përndryshe, gjallë mos e lëni të kalojë...".

Uci u-këthye vetëm. I u-ngjit prap malit; në një shëj vendi ndërroi rrugë e vojt të kontrollojë një nga një rojet e vëne nëpër shtigje, gjatë kufinit.

Kur mrrijti, lodhë e këputë, në oborr të kullës së vet, po erresh.

Tue u-ngjitë nalt, vendoi të hante shpejt e shpejt, të pushonte pak, të merrte Mirashin me vete e të dilte në rojë gjithë natën. Po t'a betoishin kund t'aratisunin dhe, tue e ndjekë mjeshtërisht, mund t'a futshin si në kurthë në ndonjë shteg të zinnun prej njerëzvet të tij. E aty t'a kapin me dorë.

Në çardak rrafi qerpikët i çuditun. Kishte pa dritë në odën e miqvet e dy puchkë varë në krraba.

Uci u-doli grueja prej odës së zjarmit, e lajmue nga zhuja e hapavet për ardhje të tij.

"Kush është në odë të miqvet?", e pyeti ai.

"Gjokë Vata...".

"Kush?", e përsëriti pyetjen me zâ të plasun.

"Gjokë Vata me një Shkodranë".

Uci u-prë. Përqethje të forta i a mbuluen shtatin. Gjaksi i vllait në shtëpi të tij? A ishte andërr a zhgjândërr?

Përmbloodh krejt forcat e vullnetit e u-shkund. Vari pushkën e vet brinjë tjerave e u-mundue me u-këthiellë në fytyrë.

Hÿni. Miqt po rrijshin me Mirashin.

"Mbrâmja e mirë, burra, e mirë se ju ka prû Zoti".

Ata u-çuen më kambë. Uci u-muer ngrykë mâ parë me Gjokë Vatën, që ishte moshatâr i tij, por mâ i gjatë e me musteqe që i shkojshin dredha dredha deri në veshë e mandej me Shkodranin. Ky dukesh shumë i rî, ishte pak si i thithun e i zbetë në fytyrë, veshë alafanga.

Ndejtën. Uci qiti kutin e duhanit e u bâni cingare. Pyeti gjindët e vet:

"A u keni prû kafe?"

"Kemi pî, kemi pî", thotë Gjokë Vata.

"Bini edhe nga një tjetër!", porositi Uci.

Për do kohë ngelën në heshtje.

Ucit i pikonte gjak plaga që e kishte të pambyllun në zemër. Gjaksin, që e kërkoi kot një vjetë rresht nëpër vetmit e bjeshkëvet për t'i rá pushkë lules së ballit, qe, e kishte përpara. E zakoni e defyronte t'a pritte e të bisedonte me të si me mâ të shtrëjtin dashamirë, mbassi i kishte rá mik në shtëpi! Por idhnimin e përmbrendëshëm mbas pak kohe e kapërceu kureshta. Po pse, vall, Gjoka e bâni at hap të vështirë? Tue shikue Shkodranin, Ucit diçka i shkoj nëpër mend si vetima, por s'desh t'a përtypte gjatë at mendim që e pezmatonte për së tepërmi. Dau t'i shtrohesh së keqes që e kishte takue, pa stërholime të kota mendje.

Mbassi, qysh në të hÿm, menjherë kishte vû rë se miqt mbajshin gjithënji të ngjeshun rrypat e fyshekëvet dhe armët e brezit, si u-pî kafja e dytë, u-suell prej tyne e u tha:

"Lironiu, burra!".

Gjokë Vata hoq revolverin me dorëz argjandi edhe rrypin e i a dha Mirashit. Ashtu bâni edhe Shkodrani.

Në rakî, të dy malcorët anmiq, biseduen mbi gjithëfarë punësh, tue u ndejtë larg, me hollësin e zakonshme të tyne, çashtjevet që mund t'i a prishëshin qejfin njënit ase tjetrit. Atij që i shifte të ndejun kundruell shoqishoqit, tue pî duhan e tue zbrazë gota rakije, kurr nuk mund t'i shkante mendja që të nesërmen, po t'u-ndeshëshin kund, ata dy burra do t'i bijshin pushkë hekuri pa mëshirë njëni tjetrit. Shkodrani dukesh në kujdes; s'çelte gojë veçsë t'i u-përgjegjte urimevet që i u-bajshin në pije. Uci e Gjoka kuvenduen mjaft, pa u-shikue gati kurr ndër sÿ.

Njatje vonë, mbassi kishin rrokullue një numër të madh gotash, Gjokë Vata çoi të veten e i u-suall Shkodranit:

"Për të mirë, Zotni, po të falem edhe unë me një gotë. Hi

s'ke pse rri në mendin tash që je në besë t'Uc Lleshit".

"Priç të mirë, Gjokë Vata !" i a priti ai si tue u-zgjue prej gjumit. "Po më kande t'a ndigjoj kuvendin tuej, se sa për mendime më kan lodhë vetëm deri sa mujta me mrrijhtë te dera jote e në kët shtëpi".

Uc Lleshi kuptoi e uli kryet. S'kishte mâ pikë dyshimi; Shkodrani që i kishte prû Gjokë Vata në derë s'ishte tjetër veçse gazetari i aratisun, njeriu për të cilin ai kishte dyndë të gjithë njerzit e vet e zânë an' e kand shtigjet e kufinit. Mendime gjithëfarësh i a dogjën trût si flaka e rrufës.

"I mendshëm ky Gjoka, he shitoftu Zâna ! Mirë mjaft kishte mujtë t'a gjente mënyrën si t'a shpëtonte mikun Shkodranë edhe ndryshe. Por është i hollë ! E ka mendue se vëshesh në rrezik tue e ndjekë unë, jo vetëm si gjakës që e kam, por edhe si fajtuer përpara qeveris. E kishem marrë më qafë me gjâ e me shtëpi! Por i ka dalë punës para..."

Shqipnija ka zakone të çuditshme. Shtëpija e Uc Lleshit s'kishte njoftë kurr turp. Kushdo që e kishte mësy, kishte qenë i sigurtë se gëzonte mprojtje deri në shkatrrimin e plotë të saj. Nderi i shtëpis e zakonet e vendit rrijshin për Ucin përmbi çdo interesë, përmbi çdo urdhën qeverije e përmbi çdo ndiesi e arsye tjetër. Prandej fshâni e tha me vete: "Epat, kjo !" dhe tue u-sjellë prej Gjokës, përgjegji:

"Çka qoftë, lum Gjoka, e hajrit qoftë.... për kët mik, që as emnin s'po i a dij..."

"Shefqet Kadija", i a priti vetë Shkodrani, tue i a këputë fjalën për gjymës.

"Qofsh shëndosh !... Ndiç, si qesh tue thânë, çka qoftë e hajrit qoftë, për kët Zotni. Sa për mua, nuk do të kursehem me i a lã borxhin që na kanë lânë të parët për mikun. Mandej fundi, le të dali ku të dali !"

Mbas këtyne fjalëve u-shtrua sofa. Para se t'a kapte bukën në dorë, Gjokë Vata, mbassi kishte mrrijhtë t'a binte bisedën atje ku i duhesh, tha:

"Zoti t'a rritët oxhakun, Uc Lleshi !"

E tue e shikue për të parën herë drejt në sy, vijoi:

"Ky Zotni kurr mâ ngusht se sot nuk është gjetë në jetë të vet. Qeverija e kërkon, e po t'a zânë vaj halli i tij ! M'a ka mësy shtëpin e më ka ra në besë. Unë t'a kam prû që të m'a marrësh në besë e të m'a qitish shëndosh andej kufinit, pse e dij mirë që, pa ndihmën tândë, kufinin, në kët anën tonë, s'ka burrë që e kalon".

Uci më sa flitte Gjoka, e kishte vendue punën e vet. Përgjegji, tue e përpjekë edhe ai shikimin me atë të kundërshtarit.

"Unë për kët Zotni, do të bâj çka të më vijë për dore. Por një herë po hamë e mandej do të mendojmë".

Hangrën. 1

Vonë mbas darke, i zoti i shtëpis u ngrit tue thânë:

"Burra, erdhi koha t'a bâjmë një punë".

U-çuen të gjithë, ngjeshën armët, u-përfalën me grá e dolën. Gjakë Vata i a bâní te dera e oborrit:

"T'ardhëshim për të mirë, Uc Lleshi. Unë po çáj kah shtëpija. S'â nevoja të vij me jú. Zoti të rritët jetën për çka i bân këtij Zotnija".

Uci i a këtheu:

"Qofsh me jetë e e mira të gjetët. Por ti vetëm nuk po shkon. Mirash, përcille !"

U-përqafuen të gjithë. Gjakë Vata humbi në terr, i përcjellun prej të birit t'atij që kishte vrá një vjetë para.

Nata ishte e freskët, plot me hyj e pa hânë. Agimi s'do t'ishte larg.

Shkodrani shkoi nëpër errsi, i udhëhequn prej Ucit që i ndërronte hapat nëpër rrugë tânë gurë me siguri të çuditëshme. Mbas një ore që po i bijshin teposhtes së malit, u-ndaluen ke një shteg i ngushtë. Hynë në një grykë, prej nga shifesh vetëm një pjesë qielli i qindisun me ár të hyjvet. Diku, në një vend, Uci lëshoi një thirrje:

"Dodë ! Nikollë !"

Prej territ, nga fundi i grykës, erdhi përgjegja:

"Ç'â zâni ?"

"Unë jam: Uci; po ju, me kê jeni ?"

"Vetëm jemi".

Dy djelmt, si u-afruen, hapën sýt tue pá Shkodranin, por nuk bânë zâ.

Ulën kryet e u-vûnë mbas t'et.

Kur dolën nga gryka, që ishte mjaft e gjatë, qielli po qartësohesh prej lindjes. Përpara tyne rridhte një përrue, me vargje të gjata shëlqesh nëpër brigje. Ndríçimet e para t'agimit nisën me u-dridhë mbi ujë që gurgullonte.

Uci tha:

"Tashti je i shpëtuem, lum Zotnija. Përtej përronit ásh tóka e huej. Kam mendue se prej kësaj gryke do të dilshem kapiten e shumë drue që këtu mbrendë do të lá ndoshta edhe togërllëkun. Por ani, s'ka gajle: pa besë e pa miq s'ka çka na duhet as jeta në këto malet tona. Udhambarë !"

"Paç të mbarë e Zoti të ruejtë, Uc Lleshi", tha gazetari, "Kët nderë s'kam për t'a harrue sa të jem".

U-përqafuen të gjithë, një nga një, me të.

Ai çveshi këpucë e çarapë e e kapërceu përronin.

32. SHPELLA E POLIFEMIT

Tretë në detin e hapët ecte me shpejtsí-anija e Uliksit, e një dishír i madh për të dalë në tokë e shkrinte zemrën e Fatosit e të shokëvet të tij, pse tash sa kohë vuejshín për mungesë

ushqimi, e ishin të lodhun e të këputun gjymtyrësh prej udhëtimevet të gjata.

Por qe se në të zbardhun të një agimi të këthiellët, u duket lundërtarëvet bregu i pyllzues i një ishulli me shkambij t'ashpër, por i bukur e me një limë të hapët e të sigurtë. Gjindeshin n'ishull të Katallâjvet, vigana me trup të bâshëm, e fort të përbindëshëm pse kishin një sy në ball.

Lanë anin në një vend të sigurtë të limënit. Uliksi zdrypën për të pa se çfarë njerzish banojshin n'at vend, njerëz t'egjër, apor mikpritës e bukëdhânës për shtegtarin e mjerë.

Dymëdhëtë ndër shokë të vet më të mirë kishte zgjedhë Fatosi për t'a përcjellë, tue marrë me vete edhe një rrëshiq me vënë të mirë për t'i a dhurue asaj tryeze që do t'i pritte si miq. Si ecën pak buzës s'ujit e hynë në pyll, u ra menjherë në sy një shpellë e madhe dhe e errët prej hijes së dafinave. Gjindesh aty në vathë, një tufë dhënsh, lanë nga bariu, i cili sigurisht jo fort larg prej atij vendi, kulloste grigjën e vet. Tek hynë Uliksi e shokët e tij në shpellë, mbetën krejt pa mend tue pa ënë plot me djathë, me gjalp e me qumësht e vathën mbushë me qingja e edhe të dam me rend, të mëdhajt, të mesmit e të vogllit ndër këthina të posaçme. E në një skâj shifeshin tue pluskue mbi hirrë ënët e stanit e kupat ku për ditë bariu milte dhënt e dhît e votë.

Shokët, tue i pa të gjitha ato të mira, i u-lutën fort Uliksit që të merrshin asi bylmeti e disa qingja e edhe e të këtheheshin shpejt n'aní, por Fatosi nuk desh: donte të shifesh me barin e me i pasë dhuntit prej tij.

Lundërtarët shtegtarë, si ndezën zjarmin e bënë një fli në nderim të Zojzit, hangrën asi bylmeti, pinë qumësht, e pritën aty në shpellë që t'u-këthente i zoti.

Ky mrrijti nga muzgu i mbrâmes bashkë me grigjën e vet e me një barrë dru të thata në krah; por më mirë kurr mës t'a kishin pritë, kaqë u shtini tmerin vetëm pamja e tij. Kur e lëshoi barrën e rëndë për tokë, u ndigjue një shungullimë aqë e madhe sa të gjithë të trembun, e me ta edhe Uliksi, u fshehën në fund të shpellës.

Shtini mandej mbrendë berret, la cjepët e desht n'oborr e ai vetë, si hyni i mbrâmi, me një shkrep të madh e rëndë, e mbylli grykën e shpellës.

NIJ NATË E TMERSHME

Katallâni mandej qetësisht nisi t'i milte me kujdes dhënt e dhît, tue vû pastaj nën secilën qingjin a edhe për të pi gjí. Ngjizi gjymën e qumshtit të cilin, kur u-bâ shtalpë, e qiti ndër shporta të vogla xunkthash për të kullue hirra, e gjymën tjetër e shtini ndër ënë që ishin aty pranë për t'a pi për darkë.

Kur te e vona vajtë të ndezte zjarmin, atëherë, në dritë të flakës, i pa miqt që kishte në shpellë, e pa u-shqetsue aspak

u tha: "Gjindë t'ardhun prej së largu, kush jeni ju? E prej çfarë brigjesh jeni nisë për të dalë në këto vende të largta? Mos jeni tregtarë? A për si kusarë ëndeni nëpër det për plackë?" Kështu i pyeti Polifemi me një zë të trashë që qe më fort në gjasim të bumbullimës e që e ligështoi zemrën e madhe t'Ulksit e më fort zemrat e vogla të shokëvet të tij. E vetëm Ulksi, u-gjet t'i përgjegjesh e i tha:

"Na jemi Grekë që po këthehemi nga Troja, ku vojtëm mbas Agamemnon Atritit, vujtëm shumë, ramë ndër lufta dhe fituem emën të madh lumnije. Veç në të këthyem, Neptuni na i përplasi e na i theu anit për shkamb, aty ku toka jote sos e shtrihet në det me një thep të madh. Gjithëçka patëm i humbëm e mezi mrrijta me u-kapë me këta shokë në këtë breg. Por Zojzit, i qofshim falë për jetë, që na priti të ky banimi yt. Zojzit që ndigjon lutjet e shtegtarit të mjerë, larg votrës së vet". Kështu i u-përgjegj me fjalë të matuna Fatosi.

Katallani i egër nuk ndieua kurrfarë dhimbe, por zgjati të dy krahët e tmershëm, kapi përnjiherë dy shokë t'Ulksit, i ngriti përprjetë, e pastaj i përplasi për tokë, e gjak e trëu u a derdhi përreth. E ata dy trupa të dërmuem i shkeu, i bëni copë copë me ato duer të fuqishme, e mandej si një luan i urrenshëm në mal, eshtnat e mishin e rropullit të gjitha i përpin.

Qajshin, tue dënesë, Ulksi e shokët e tij nga shifshin me sy këtë kob të mjeruem, e Zojzit i luteshin që t'a ndeshkonte një të tillë mizori e t'i shpëtonte nga ky rrezik. Katallani, si e pat ngopë mirë barkun me mish njeriu e pi mjaft qumësht, u-shtri gjënë e gjatë në mes të berrevet e ra në pikë të gjumit.

Ulksi desh me e nxjerrë shpatën e vet të prefët për t'i a rrasë në krahnuer, por mendoi se një vdekje e tmershme do t'i kishte gjetë edhe ata aty mbrendë, pse s'do të kishin qenë të zotët m'e luejtë vendi shkrepin e rëndë që zënte grykën e shpellës.

Prandej, tue dënesë e tue qatë, pritën që të dilte drita.

ORË TË TRISHTUEME

Tek zbardhi drita e qielli u-kuq, bariu la shtrojën e ngurtë, bë me xunktha të grumbulluem në një shkëmb, ndezi zjarrin, moli-dhënt, e i vëni mandej secilës nën një qingjin e vogël, pa u-sjellë aspak nga miqt e shkretët, të cilët, të strukun në fund të shpellës, rrijshin të tmeruem tue mendue se do t'u vinte rradha edhe atyne për të qenë të përpin prej atij mizori.

E njimend, porsa i kreu ato punë të përditëshme, zgjati prap krahët e kapi edhe dy shokë të tjerë t'Ulksit, e me mish njeriu u-ngi edhe at mëngjes. E si e ngopi mirë barkun, e nxuer grigjën prej shpellës e me të shpejtë i a vëni prap grykës, pa kurrfarë mudi, at shkrep të rëndë.

Shokët e Ulksit qajshin mbrenda shpellës shokët që u kishin vdekë e të trishtuem drojshin se po ajo vdekje e tmershme

da t'i gjënte edhe ata. Por nuk trembesh Uliksi, i cili në mendje të vet, s'bluente tjetër çese si mund t'u a merrte shpejt gjakun shokëvet e si mund të shpëtojshin. E një mendim, menjherë i a ndriti mendën.

Gjindesh në shpellë, lënë për tokë që të thahesh, dhe ende i njomë, një trung i madh ullini, që përbindshi i egër e kishte shkullë që të bënte me të një shtagë për t'u-mbështetë. Kaqë ishte i gjatë dhe i madh saqë në të pam mund të merresh për një shtyllë anije, të një anije së madhe tregtare që me siguri çan ballazet e murme të detit.

Kët trung shkoj dhe e muer Ulikaj, e preu tue e lënë të gjatë kund një gjashtë kambë, e mandej u a dha shokëvet që t'a pastrojshin e t'a lëmojshin.

Mbassi u-pastrue mirë, atëherë i bëni majen në një nën anë, e shtini në zjarm që të përcëllohesh e t'a forconte flaka dhe e fshehi në plëh, që gjindesh i grumbulluem në një skaj. Mandej qiti short ndër shokë që do të ngriheshin me të për t'i a ngulë Katallanit në shtëpinë e kuqun porsa t'a kishte zënë gjumi. E për fat shorti ra ndër katër shokët më të mirë, që edhe ai dishronte.

Nga muzgu i mbrames u-këthye bariu prej fushës, e kësaj here krejt grigjën e shtini në shpellë si të kishte ndonjë dyshim, a por pse kështu e kishte urdhënue Zojzi. E mandej u-ull që t'i milte dhënt e dhit e t'i mbarështronte si përherë. E si i kreu të gjitha punët, i muer prap Uliksit edhe dy shokë të tjerë e me mish të tyne u-ngi edhe at darkë.

Atëherë Uliksi i u-afrue Katallanit, e tue i dhënë një kupë aso vëne që kishte prur me vete prej anije, i tha:

"Që, o Katallá, mbassi e ke ngopë barkun mirë me mish njeriu, pi tash këso vëne që të shofish se çfarë pije kishte n'udhëtim anija jonë".

E Katalláni muer kupën dhe e piu, e si i u-duk e mirë, kërkoi që t'i a mbushte edhe një herë.

"M'ep prap", i tha, "këso vëne të mirë dhe më difto emnin tënd që të t'a shpërblej me një dhuratë kët të gostitun".

E Uliksi i a mbushit kupën plot e përplot me vënë edhe një herë, e prap edhe tri herë të tjera i dha të pinte e si e pa që filloi me i ra në krye, atëherë me dredhi i u-përgjegj kështu:

"Emnin tem do me dijtë. Mue më quejné Kurrkush. Me këtë emën më thërrasin im'ámë dhe im'át e të gjithë shokët e miqt. Te prindët, sigurisht, mban dhuratës që më ke premtue, do të më këthejsh shëndosh".

E Katalláni mizuer, me egërsim i a priti:

"Si t'i há të gjithë shokët e tú përpara, tý, o Kurrkush, do të të há më të mbrámim. Qe se ç'dhuratë ke për të pasë prej meje".

Kështu tha e rá në kokërr të shpinës, kalamendë prej vëne, dhe e zuri një gjumë i rëndë.

ULIKSI VERBON POLIFEMIN

Atëherë Uliksi nxuer me vrik nga plehu hûnin që kishte fshehë, e vûni prap në zjarm që të kuqesh dhe u foli shokëvet që t'u epte pak zemër. Si u-përcëllue e u-kuq mirë, e hoq prej prushit e me katër shokët e vet shkoi aty ku përbindshi gjindesh shtri e në gjumë. Shokët i a ngulën hûnin e kuqun në gropë të sÿnit e Uliksi, tue rëndue mbi të, i a sillte rrotull si një turjelë që shpon ndonji dërrasë anije. Gjaku kullonte rrë-kajë, vetulla, mlezat (kapakët e sÿnit) e minza (bebja e sÿnit) digjeshin e ndigjohesh në zgavër të sÿnit një kërcëllim i tmershëm sikur ushton një farkë atëherë kur farkëtari zhyt n'ujë të ftofët një sqepër a një spatë të kuqun prej zjarmit.

Të gjithë, të trembun, u-zmbrapën andej e këndeje. Ai e hoq nga zgavra e sÿnit hûnin e lyem me gjak dhe e hodh larg e mandej thirri në ndihmë vllaznit katallaj që banojshin aty afër, ndër shpella t'atyne shkambijve të rrafun prej ere. Katallajt nganë të gjithë te shpella e Polifemit mbas zanit të tij të tmershëm.

"Ç'të ka ngjã, o Polifem ? Pse kështu na prish natën e kandshme e gjumin e âmël ? Mos ka ardhë ndonji të t'a vjedhi grigjën ? A por me dredhí do që të të mbysi tý ?"

"Kurrkush", përgjegji Polifemi, prej fundit të shpellës.

"Mbassi s'është kurrkush", i a pritën Katallajt, "atëherë e liga të vjen drejtë prej Zojzit e shpëtim nuk ke". E u-këthyen ndër shpella të veta. Uliksi, i cili të gjitha fjalët i kishte ndie, gëzohesh nga shifte se me një fjalë të vetme e kishte ëndë më së miri dredhín e vet.

SI SHPËTON ULIKSI PREJ KATALLANIT

Katallani, tue fshã, prej dhimbavet të forta, me hamende vajtje te dera e shpellës, luejti vendit shkrepin prej grykës, e u-ul të rrinte mu në të hÿme me krahe të shtrim, që të mund t'i kapte robët, kur të dilshin bashkë me grigjën. Por Uliksi nuk e humbi veten, e zûni të mendonte se si t'a gjente mënyrën për të dalë.

Gjindeshin në grigjën të Katallanit disa desh të mëdhaj, të mbajton mirë e me lesh shumë. Uliksi zgjodhi më të mëdhajt e i lidhi tre nga tre me degë xunkthash që përdoronte përbindshi për shtrat. Dashi i mesëm mbante nën bark një ndër shokë, e dy të tjerët për brinjë i ishín si mprojtje kundër Polifemit. Uliksi mori për vete dashim më të madh e më të bukur të grigjës, e u-fsheh nën bark të tij, tue u-kapë me të dyja duert.

Kur nisi t'agonte e qielli filloi të kuqesh, zûnë atëherë me dalë dhënt nga vatha për të shkue në kullosë, e Katallani, me gjithë që ndiente dhimbje të mëdhaja, të gjithë desht i preku një nga një në shpinë, e s'u-kujtue aspak se nën bark të tyne i ishín fshehë robët.

Uliksi, mbassiu-largue pak shpellës, kështu zûni t'a shpottite Katallânin:

"O Polifem i pashpirt ! Në qoftë se ndokush të pyet se si u-verbave, diftoi se Uliksi, banues i Itakës dhe i biri i Laertit t'a humbi dritën e diellit".

Katallâni, porsa ndigjoi këto fjalë, u-tërbue e me të shpejtë hoq prej malit një shkrep të madh dhe e hodh me turr n'at drejtim nga vinte zâni. Shkrepi kaloi brinjë anës, e rá në dé t'ue shungullue, e tue e çue përpyetë ujën.

Uliksi, i gëzuem për së tepërmi, vojti e u-bashkue me shokë. At ditë ndejtën tue ngranë e tue pí, e pushuen at natë nëpër dé t'ë hapët.

33. DURRSI

Durrsi qe një skele deti fort e rrahun edhe para se Korinthasit t'a ngrehshin, sikur na kallxon historija, në vjetin 628 p.Kr., mbi kodrinat që e rrethojnë, kolonin e vet që e quejtën Epidamnus.

Ky qytet nisi të lulzonte së pari si limë tregtije për të hým të gjânavet industrorë të Grekëvet e për dalje të prodhimet t'Ilirëvet.

Mâ vonë Republika e Romës, si filloi t'a shtrinte sundimin e vet në këtë anë të bregut tonë, ngrehi në Durrës një koloní të madhe, e këtë vend e quejti Dyrracchium. Por Durrsi nën Romakët nuk qe një vend krejt i shtruem; qe një qytet i lirë e pat tagër me pré pare të veta.

Prej bukuris së vendit e prej klimës së shëndoshët vijshin këtu për gjithë vjetë shumë pasanikë e familje bujare të Romës për të verue. Në Durrës banoi për do kohë edhe oratori i për-mendun, Ciceroni, i cili këtë qytet e quen "admirabilis urbs" e duket se n'at kohë ka pasë një popullsi shumë të madhe dhe ka qenë i përparuem e vend argtimesh; pse shkruente se do t'ishte i shtërnguem me u-largue prej zhurmës së tepërt që i a lodhte menden.

Në limë të hapët të Durrsit Pompeu muj'i me i qëndrue furis së Cezarit e me i zmpapë ushtrit e rre'ta të tija.

Si skele deti me rëndësi, afër brigjevet t'Italis, qe prandej edhe shteg i mirë për të kalue ndër vaset e mbrendëshme të Ballkanit. Prej kënde'j niste motit udha e vjetër Egnatia "Via Egnatia" që ndër'tuen Romakët në të dytin s'ekull p.Kr. për të çue ushtrit e veta nga Elbasani, Ohri e Manastiri deri në Selanik e prej Selanikut nëpër Rumeli deri në Bizanc.

Ky qytet u-rrenue në vjetin 341 mb.Kr. prej një tërmeti të fortë, por u-përtri prap me të shpejtë në madhni të përparëshme. Mbas sundimit të Romës, Durrsi qe pushtue prej shumë popujve

tjerë. Me 1351 rá në dorë të mbretit të Napolit, të Karlit t'Anjou, e ndejti nën sundimin e kësaj shtëpije mbretnore deri me 1368. Mbasandej u-pushtue prej Republikës së Venedikut, e cila e mbajti deri në vjetin 1501, kur rá në dorë të Turqvet.

Në vjetin 1272 një tërmet i tmershëm e rrenoi krejt e s'mujti me u-ngjallë má në pasuní e bukurí të moqme.

Hapsín e madhnín e këtij qyteti e dishmojnë rrenimet e disa mureve romake e bizantine që gjinden nga Veri-Prendimi nja 400 metra larg kështjellit të sotshëm, i cili, ndreqë prej Venedikasvet, shifet ende përreth.

Në këto kohët e vona Durrsi ka nisë prap të përtrihet e áshtr bá një ndër skelet má të rrahuna të bregut tonë e qendër e gjallë tregtije, pse gjindet i lidhun me rruga të mira me të gjitha qytetet e mbrendëshme.

34. KORÇA

Mrrijta natën e s'pata fatin t'a kundroj qysh larg prej atyne maleve, kur fillon e duket tue ecë njeriu me automobil; kështu me të parin shikim, nuk mujt të m'a përllante sýni gjithë at pamje të natyrës që e rrethon e e stolis.

Ata çka më tërhoq vrejttjen má tapër qe shija e pastërtís, që, porsí shëj dallues i Korçarit, pashë në veshë e në mbathë, nëpër rruga të qytetit e ndër banime edhe të vobektvet. E rrëfej të drejtën, kaqë më kënaqi kjo punë, sa m'u-bá, si t'ishem kund përjashta n'Europë e jo në Shqipni. Zakoni që secila familje t'a fshijë udhën e madhe gjánë e gjatë sa merr shtëpija, më rá në sý, m'u bá si të dojshin t'i bájshin konkurrencë njána tjetrës për të mbájtë pastërtin, ~~stoli~~ odash, për vendosje të pëlqyeshme orendish, për një frymë, jo gjithaqë të madhnueshme, por simetrike e të përkueshme.

Qyteti i Korçës, tue bá pak përjashtime, ka në vete një njisí: shtëpit e stili i tyne, rrugat e shestimi i tyne, disi bájnë një njisí, çfaqen me një karakteristikë njimend mesatare, por të pëlqyeshme.

Në Korçë, në çdo pikëpamje ndihet frymë qytetnimi. Kët punë Korçari, kryesisht duhet t'i a dijë të dalunit përjashta anë e kand në botë, e pasunivët, që deri tash para do vjetëve, prej gjithëkahçonte e derdhte në familjen e në qytetin e vet.

Përveç këtyne shkaqeve, që i apin lavdí qytetit të Korçës, m'u-duk se edhe natyra vetë, ashtu n'at mënyrë e stolisun e e vendosun, ka të bájë edhe shumë në shpirtin e në karakteristiken e atij qyteti.

Korçari nuk e ndien rrëptésin e bumbullimavet, nuk e përgjon rrymën e përrojvet e të shenavet; atij nuk i a vrasin

sÿnin' as rrëmore, as humbnerë, as thellina; anë e m'anë n'at fushë të rafshët e të lëmuet, sÿni nuk ndesh ndër ferra as në kaçuba; as kamba ndër gurë e ndër balta; rreth e për qark naty-
ra e stolisun e e vendosun si një nuse, veshë e ngrehë për të ndejtë ashtu në nusë të vet përherë e pandërrueshme.

Sa do t'u-donte për t'i përshkrue rrethet e Korçës ! Ato katunde të bukura, të vendosuna andej e këndej fushës, me ato shtëpi të grumbullueme, si qyteza të vogla, stolija më e bukur e rrethit të Korçës, të bëjnë përshtypjen e një gjiri të kandë-
shëm nga pamja që lidhen e përpiqen me qytet, si të bëjshin një hyllnajë me të. Mandej gjithë ai blerim në gjithë at naltësi ! Ajo temperaturë e paqët ! Ato rruga të gjana e të drejta, nëpër të cilat qyteti përpiqet larg e larg me banime, tue dhënë jetë e gjallëni ! Një natyrë, njëmend jo gjithaqë e fuqishme, por e ndejshme, e qetë.

Gati të njëjtën përshtypje më bëni mbrendë qyteti me ndërtesa. Jo shtëpi të mëdhaja, as të bukura fort; ashtu kishat, ashtu fabrikat, ashtu edhe ndërtesat tjera.

Mesatare të thuesh çdo gjë, por me vend, me rend e përpjesëtim, me njëfarë shije e simetrie.

35. LIQËNI I OHRIT

Dikur, desh Zoti, dhe u-kapëm në lak të Qafës së Thanës, pak gjë pa prendue dielli. Ç'pamje atëherë i u-shtroue sÿvet tonë përpara ! Liqëni i Ohrit, që në të gjithë madhnin plumbçe të veten përfshihet prej së nalti me një të këqyrun sÿni; malet përtej, të prarëme prej rrezetve të mbramë të diellit: Ohri në breg të Liqënit, n'anën e majtë tonën; Shën Naumi djathtas, e mandej në të dyja anët fusha, rudina, kodra, suka e në fund, larg, në një prospektivë të këthiellët, horizonti i hapët për një gjymës drite, të thuesh; kjo pamje më parashtrouesh prej atij laku të Qafës së Thanës sigurisht si njëna ndër më të bukurat e Shqipnis. Prej Elbasanit e në Qafë të Thanës e harrova të gjithë mërzin e rrugës para asaj mrekullije së paper-shkrueshme, asaj bukurije natyrore: saqë as s'e vuna në rrugën që kishte bërë automobili prej majës së Qafës e deri mbi Lin - një fshat mu në buzë të Liqënit e njëshë rrënzës së një gjuhe tokë, ende, si në të lakuem, thellë mbrenda ujit ! N'at fshat zë-
hesh peshku aqë i përmendun i Liqënit t'Ohrit - sidomos një lloj troftash së vogla e me pikla të kuqe, të quejtun "koran". E kështu tue shkue gati gjithëkund buzës së Liqënit e tue u-përshkrue nëpër do fshate tjera, automobili u-ndal në Pogradec: vend bukur për të verue, pse kishte edhe do ndërtesa mjaft të mira.

36. GJIU I VLONËS

Gjiu i Vlonës është shumë i bukur prej natyrës e mjaft i hapët. Kur shtegtari i afrohet Vlonës me avullore, shef përpara ishullin e vogël e të thatë të Sazanit, një shkamb në hymje të grykës, i naltë 331 metra, i gjatë më tepër se dy milë e gjymës e me një sipërfaqe 950 hektarësh. Nga ana e djathtë e këtij ishulli, pesë kilometra larg, gjindet Kepi i Glosës a Linguetta, ku fillon Gjuha e Dukatit a si e quejtën Turqit Gadishulli i Karaburunit, që shtrihet, në gjasim të një hunde, rreth gjiut nga Jugu me një varg malesh së thata e të pabanueshme. Nga ana e majtë, në një largësi shtatë kilometrash është Kepi i Treportit me bregun e Artës. Prej Kepit të Treportit e deri të skelja e Vlonës bregu është të thuesh krejt ranishtë, plot me kënetë e vende-vende me togje të vogla rane e me xunktha. Këndeji pari janë kryporet e afër Kepit gjindet katundi i bukur i Artës me një moçal të madh plot peshk, n'anë të Veriut.

Prej Limanit nuk shifet qyteti i Vlonës që gjindet më mbrendë, kund nja dy kilometra larg, në rrënzë të disa kodrave, por duket mirë skelja me pak ndërtesa.

Përbáll, shtegtarit i bijnë menjherë në sy një rresht kodrash, shpatet e të cilave blerojnë prej ullijvet të mbjellun qysh në kohë të sundimit të Venedikut.

Në maje të një kodre më të naltë çon kryet një kështjell i moçëm, e pak më poshtë shifen shtëpit e bardha të qytetit historik të Kaninës, ku lindi e u-rrit Donika, e shoqja e Skandërbeut. Më përtej janë naltësit e Ujit të Ftofët, Mali i Shashicës, në zë për kullosë, e të tjera kodra të blerta mbi të cilat duken fshatet: Rradhima, e përmendun për mjaltë, e Tragjasi. Gju baron në fushë të Dukatit, një fushë e hapët dhe e frytshme, por pak e punueme, që shtrihet nën Qafën e Shën Gjergjit. Këtu ngrihesh, ndër kohë të herëshme, qyteti i Orikut e Rikua, gërmadhat e të cilat shifen ende sot aty-këtu.

Në këtë skaj të gjiut gjindet Pasha Limani, i cili ka një sipërfaqe shtatë a tetë kilometrash katrore e është strehë e sigurtë për anë e avullore, sepse e mprojnë malet e nalta të Çikës nga erënat e Jugut. Motit, që një skele tregtije me rëndësi e quhesh Porto Raguseo a Porto Reale. Gjiu i Vlonës është më tepër se dhjetë milë i gjatë, është i gjënë pesë milë e një në shumë vende mrrin deri në 50 metra thellë.

Limani i Vlonës ka qenë fort i rrahun ndër kohët e herëshme. Rëndësinë e tij e kuptuen Romakët, Bizantinët, Normanët, Raguzasit e Venedikasit, të cilët për t'a pasë në dorë, për nevojët e veta ushtarake e tregtare, bënë lufta të padame. Vlona që shtegu më i afërm i ushtrivët të Romës për të kalue në Maqedoní, në Thesalí, e për t'u shtý deri në Bizanc. Në limanin e Orikut, Pál Emili ngarkoi ushtrinë e vet për n'Italí në vjetin 49 p.Kr., e përmbrenda këtij gjiu u-shqymën anët luftarake të Jul Cezarit prej ksistit, të birit të Pompeut,

në kohë të luftës civile. Republika e Venedikut e mbajti Vlonën nën sundim të vet deri me 1690 e limanin e forcoi me kështjell. Sot kanë mbetë si kujtim t'asaj kohe vetëm ledhet e vjetra të kështjellit të Kaninës e afër skeles së Vlonës kanë qenë deri tashti vonë muret e kështjellit të vjetër.

37. APOLONIJA

I rrethuem prej një muri të gjatë e me pyrgje, ngrihesh krenueshëm ky qytet i madh me shtëpi të panumërta, me kështjellin e vet të madhnueshëm, me faltore hartistike me theatrin e vet të përmendun e me pallatet e bukura të qytetasvet. Rreth theatrit naltoheshin ndërtesa të mëdhaja; një shtyllë e një faltore janë rrujtë edhe në ditë të sotshme; prej kësaj shtylle ka marrë emnin katundi Shtyllas në Jugun e Pojanit. Një faltore e dytë ishte në Jug-Lindje të Pojanit, afër kapollevet të mjerueme të katundit Kryegjata. Afër kronit, jashtë murevet të qytetit, ishte një gjimnaz, e një vend gjimnastike, i rrethuem prej shtëpish për stërvitjen trupore të djelmoshavet të qytetit. Mos t'ishin përmendoret e gurta, që u-gjetën dhe gjinden në Pojan, nuk kishte për t'u-besue se një herë në këtë fushë vetmitare e të mbulueme me kënetë, ka qenë një jetesë aqë e kandëshme, një përparim aqë i madh e një kulturë aqë e naltë.

I madh ishte n'at kohë kujdesi për të vdekun: çdo vorr kishte përmendoren e vet, madhsija dhe cilsija e të cilit mvaresh nga gjendja pasunore e çdo njeriu; kështu b.f. shifen sot në Pojan gurë të vogjël vorresh pranë përmendoresh të madhnueshme në trajtë tempujsh e shëjtnoresh. Mbi këto përkujtoare vaji, të parët e Shqiptarëvet për amshojshin të dashunit e vet me spikama ase me trupore. Për shembull mbi një spikamë, e cila paraqet derën e një shtëpije së pasun shifet i gdhënum një djalë i ri, tue u-dá nga nëna e baba të veshun në zi e me lotë ndër faqe. Një tjetër përmendore paraqet një burrë e një grue; afër burrit gjindet e gdhënum një vegël muzikore, e cila na dishmon se muzika ishte e përhapun n'anën prendimore të gadishullit të Ballkanit.

Punëtorët, këpucëtarët, zdrukthtarët, i kishin të gdhënuma mbi gurët e vorrevet të veta veglat e punës; grat i kishin veglat e stolisjes. Në një gur vorri gjindet i pikzuem pranë një porte një burrë, i cili i shtrin dorën grues së vet. Në krye të portës, majtas e djathtas, janë pikzuem veglat e shkrimt të burrit.

Një veçansí ndër këto përmendore t'Apolonis janë pllakat e pingulta, të cilat n'anën e përparme janë të mbulueme me stolisje të bukura e të punueme me një mjeshtri të posaçme si b.f. me floçka, me shtëzë përrallash (për shembull gjysma shqipe e

gjyma luâ), me kunora, me drandofille, etj. Këto farë stolisesh deri sot nuk janë gjetë n'asnjë qytet tjetër të botës.

Nji grup tjetër përmendoresh të Shqipërisë së mëtejme sajojnë ato përmendore, që në qytetin Apolonë paraqitshin Hyjnit e mythologjisë së vjetër; nji grup tjetër paraqet argtimet popullore të banorëve, si për shëmbull vegla theatri e më vonë ranihtën me shpatatarët e me luftimet e tyre kundër shtazëve. Por nga shumica e këtyre përmendoreve argtimesh, nuk përfundon se banorët e Apolonis merreshin vetëm me gjëna landore. Apolonija që edhe shpirtnisht e përparueme: aty gjindesh në kohën mbas Krishtit nji vend i përmendun studimesh, nji universitet, i cili ndiqesh prej djelmohavet të Romës. Këtu në këtë "magna urbs et gravis" (qytet i madh e me rëndësi), Jul Cezari çoi për të bërë studimet, djalin e nipit të vet, perandorin e Romës, Oktavian Augustin, i cili mbas gjashtë muajsh, kur u-mbyt Cezari, u-nis prej këndeje për në Romë.

38. LIQENI I PRESPËS

Porsa të çfaqet pamja e liqenit të Prespës, si me magji të bërë për vete bukurija e natyrës së tij: bregore të vogla, luginë të gjelbrueme, vargje malesh maje maje edhe me rrëpina të frikëshme, të shef shtëpi i habitun. Katundi Pustec zbardhon në buzë t'ujnavet, kurse gadishulli i bukur i gjiut të tij sikur të fton për të kallxue vjetërsin e vet të shumë vlefshme, kishën mijë vjeçare t'apostujvet Pjetër e Pål me gjithë afreskët shumë artistikë. Shpella, që struk kishëzën, është shumë madhështore edhe nën tmerin, që të shkakton të duket sikur të mbulon së naltë nji qiell i pafund prej shkambi.

Udhëtojmë gjatë rrugës Korçë-Manastir: për nji copë herë na zhduket pamja e liqenit e na rrëmben thellësija e madhe e luginës së Gllomboçit. Ecim për brinjë vneshtavet e që përsëri jemi në buzë të liqenit, te katundi Gllomboç. Asht ende mëngjes e dielli porsa ka dalë në horizont. Ndërkaqë përzihemi me peshkatarët që bëjnë me aqë shpirt treg për peshkun e zânun natën; kuajt janë gati; vetëm presin çmimin e për të peshkut për t'a çue ngarkesën në Korçë.

Nuk na durohet: hyjmë në lundër për nji shetitje në liqë. Barka lëviz qetsisht në thellësitë e ujnave, kurse përpara në horizontin zmadhohet e na derdh në sy madhështinë e liqenit: sa e bukur që duket ranihta! Fëmijët lakuriq zhyten në ujë e shtrihen në ranihtë. Që edhe Zaveri i frikëshëm: duket nji gojë vigani i pangopun edhe duket sikur do të na përpijë prej aqë larg. Me anën e kësaj goje liqeni i Prespës nën Malin e Thatë përcjell ujnën e vet për në liqenin e Ohrit tue sajue burimet me ujë të ftoftë të Shën Naumit. Në mes të liqenit

me një topuz shumë të rëndë, i u-turr, tue i rá me furí. Zoti atëherë, i zemruem prej kësaj pamje dhe grindje së përgjakëshme, i këthen fajtorët në gur, tue i dënue me mbajtë ndër shekuj gjurmat e dukëshme të këtij luftimi të tmershëm. Kështu, vllai i madh Tomorri, i difton diellit brinjët e veta të cop-tueme me plasa të pjerruna, dhe vllai i vogël Shpiraku, tregon hapsit e zeza të gropavet të veta. Mbassi shkaktarja e kësaj grindje së rreptë, Zana e bukur tërhjekse, nuk duhesh t'i shpë-tonte mënis së Zotit, ky e këtheu edhe këtë në një kodrinë gu- rorë, mbi të cilën një ditë u-vúnë gurë mbi gurë dhe u-ndërtue një kështjell i madh: kështjell që sot sundon mbi qytetin e vogël të Beratit.

Kjo është shkurtimisht gojdhâna që tregojnë me një frikë të fshehtë pleqt e vendit, tue i diftue dy majet që ngrihen me madhësi mbi luginën. Mandej tue e luejtë gishtin në drejtim të lumit Osum që e dán qysh me rrjedhën e vet t'argjandtë qy- tetin e vogël, pleqt e vendit vijojnë tue tregue se lumi që rrjedh qetsisht në luginën ndërmjet dy brigjevet të pyllzume, është i sajue prej lotëvet, që Zana e bukur është e dënueme të derdhi përgjithëmonë, si ndeshkim të fajit të vet.

Fantazija e flakët popullore e ka teprue tue krijue një gojdhânë epike dhe dramatike. Por është e vërtetë se kjo pamje ka një fushë aq të gjatë sa të lë të çuditun dhe të mall- ngjyem. Veçanërisht Tomorri që naltësohet me majet e mbulueme me borë, ndërmjet një blerimi lisash dhe pishash, paraqitet i vránët dhe kërcnues. Asht mali më i naltë i Shqipnis së Jugut, dhe njon njëfarë altari të shëjtë fetar dhe kombtar pa dallim besimesh dhe fisesh. Mbi majen e tij naltësohet ndërtesa e thifitë e një teqje, e pasun dhe kjo prej një rradhe gojdhânash luftarake, dhe këtu mbliidhen me 15 Gusht shëgtarë të krishtenë dhe muhamedanë, të vllaznuem prej një fryme së vetme besimi dhe vllaznije kombtare. Mund të shtohet që Tomorri ka qenë ndër shekuj e është edhe sot simboli i bashkimit etnik i racës shqiptare; një embleme përfunduese dhe e pathyeshme, rreth së cilës populli shqiptar, trim dhe luftarak, ka kërkue pa dobí në të kaluemen për të mrrijtë at bashkim kombtar, që fatet e kundërta dhe pangopësija e politikanëve pa ndërgjegje, kishin pengue deri dje. Betimi për Tomorrin është për Shqiptarin një besë e pathyeshme, e lidhun në mprojtjen e Perendís. Tomorri është një besim, një zakon i shëjtë, që vllaznon njerzit përtej kundërshtimevet fetare e fisesh.

Përbáll ngrihet Berati, një ndër kryevendet e Shqipnis, që tërhjek më tepër fantazin e turistit. Berati me shtëpit e tija të vogla dhe të bardha e me dritore të shumta përhapet mbi shtatë kodrina dhe në gryka t'errta të greminavet të pjerruna. Berati njofti çase lavdije ushtarake dhe artistike; njoftimet më të sigurta shquhen në mesjetën e vonëshme kur Skandërbeu dhe Venedikasit u kundërshtuen Turqvet, të cilët e pushtuen në vjetin 1440.

Bizanti dhe Republika Venedikase kanë lënë gjurmat e veta, të cilat edhe sot qëndrojnë në pikturat, si edhe elementat

arkitektonik të disa përmendoreve të tyre, dhe ndërtuen e meremetuen fortesën e madhe që sundon mbi qytetin prej një naltësisje gurore. Qytetëthi i kështjellit, i rrethuem me ledhe të trasha, ndonse ka qenë i shkatërruem prej egërsis së shekujvet, u ep strehë 1500 frymëvet, si edhe disa kishave me një vleftë të rëndësishme artistike. Një lagje e tănë, plot gjallëni dhe ngjyra të ndryshme, mbështetet ke muret qindvjetore që na kujton sulmin e madh t'armatavet turke, kurse në pjesën tjetër të rë, mbi brigjet e Osumit, qëndron struktura e hollë dhe e hijshme e një ure shtatë harqesh që thohet se është ndërtim venedikas. Edhe këtu fantazija e popullit ka dashë t'a zbërtojë gojdhânën e tij t'errët: në një gropë të rrethume me hokura në mes t'urës thohet se është vorrue një vajzë robneshë virgjin, që e lanë të vdiste nga urija për të paqatue zemrimet e Mumvet (zotavet të rrëjshëm) që nuk do t'i lejojshin ndryshe njerzit për të shkelë ujnat e lumit të shëjtë me kambët që mbajnë harqet e urës. Edhe sot gjindet ndokush që ndër netë stuhije thotë se ndigjon gjâmët e flis, e cila ndër shekuj rënkon vuejtjet e veta.

40. BERATI

Prej mbramje nrrijtëm në Kosar ku edhe bëjtëm. Kët vend e sajojnë disa kasolla të mbulueme me kashtë, një shtëpi e pasun, e ndërtueme mirë dhe një shkollë e ndërtueme në maje të një kodre, e cila, e hangun prej Devollit, lëshohet në një nën anë thik teposhtë nga lumi. Në na lanë t'a kalojshim natën n'at shkollë. Drita, sado e marhtë e mbrames, na lënte të dallojshim prej dritorevet shumë bukuri natyre përreth asaj kodre: N'anë të Lindjes kodrat n'anën e andejshme të lumit, që dukeshin si kambët e një shkalle që ngjitet madhnisht e të çon fill nga Tomorri i madhnueshëm, aqë në zâ sidomos në kohë t'Ilirëvet, që me majen e vet, Tomorricën, kapet në një naltësi 2400 me-trash. Qielli i praruem andej nga Prendimi, e kodrinat e ulta të qesin ndër mend detin e afërm, e për klimë t'ambël, të flet qetsija e natës e qiparisat e shpeshët që rriten ndër ato ana. Nga Jugë shtrihet lugu i hapët i Osumit, rrethue prej malevet të Veriut t'Epirit, majet e të cilave shifen të mbulueme me borë. Nëpër blerime të një lugine, kund një njizet kilometra larg nesh, syni, tue e përshkue errësinën e natës dallon një shëj të bardhë, një kunorë të ndritshme, një vegim nate në bujtinë tonë.

Të nesërmen, që qe një ditë shumë e bukur, një ditë e këndëshme premdvore, kaluam me kuaq në një vë ujën e Devollit e

e mujtëm kështu të shtÿheshim nga Bërati, ku mrrijtëm njaty prej mesdite. Rruga lakon majtas përreth njasaj naltësije, që me mure të madhënueshme të veta përshëndet më së pari çdo shtegtar që të mrrijë në kët qytet.

Brijë kështjellit shtrihet pjesa e moçme e qytetit, me oborre të rrethueme me mÿr e me minare të shpeshta...

Lumi Osum e dán Beratin e vjetër që është n'anë të djathtë, prej Gorice, që është pjesa e ré. Ndër të dyja anët vëmë ré kodra, që ulen thik teposhtë deri në breg të lumit, veshë me shtëpi, fort afër njana me tjetrën, të tana të bardha, për sÿ, fort të pëlqyeshme, me dritore të panjehuna, që duken porsí sÿ që kënaqen me gjithë at bukuri natyre; ndërmjet shtëpivet tuba landësh gjithëfarësh, në mes të cilave dallojmë disa kisha orthodoxe e më rrallë minare xhamish.

Mbi shtëpi që naltohen fill njana mbas tjetrës n'anë të djathtë të bregut zotnon me një madhëni të pashoqe kështjelli i moçëm, që me mure të veta rrethon pjesën më të vjetër të qytetit. Kështjelli qe ndërtue në fillim të 13tit qindvjet, kohën e dhespotit t'Epirit, Mikel Komnenit, pse edhe gërmat e para t'emnit të tij gjinden t'amshueme ndër mure të tija. Kështjelli qe ndërtue për rojë të vendit e për t'u bënë ball ushtrivet anmike që kurdoherë mund të lëshoheshin për t'i pushtue ato vende aqë të bukura e të pasuna. Por kjo ndërtesë nuk u-krye atëherë rishtas, por u-ngreh tue u-bënë përmirësime në kështjell që gjindesh aty përparandej, pse historija e kështjellit kapet qysh prej kësaj kohe deri në më se një mijë e pesë qind vjetë para.

Qyteti i forcuem Antipatrea mbi Apsus (Osum) t'epërm, që përmendet prej Polybit në histori të së dytës luftë punike, nuk mund të jetë tjetër veç Berati i sotshëm, e kjo punë mund të vërtetohet edhe më fort tue lexue diftimet karakteristike që gjinden në Livius mbi qytetin Antipatrea. Të shumta qenë sulmet anmike, të cilave i u-desh këtij kështjelli t'u bënë ball, sidomos në kohë të mesme. Ky kështjell i bëni ball lumnisht njaty nga gjymca e të 13tit shekull, për njimëdhete vjetë rresht, kryetarit ushtarak Sullë, i cili qe çue prej Karlit, t'Anjou. Kur një qind vjetë më vonë u-afruen ushtrit e hânës së kuqe, i u-duel këtyne t'a pushtojshin "Kështjellin e bardhë" vetëm mbas sa e sa vjetësh luftimesh. Në kët kohë qe ndërtue edhe pjesa e fundshme e qytetit, n'anë të djathtë të lumit.

Lambertz-i, një filolog, e që është marrë me çashtje shqiptare difton mbi ndërtesë të Kështjellit të ri në kohën e Mikel Komnenit, një përrallë fort të bukur: fuqi të panjoftuna të natyrës e kundërshtojshin fort në ndërtesë të murevet. Muret e tremet e ndërtueme ditën, shkatëroheshin natën. Pra mbas këshillit të një punëtorit, u-vendos të merresh një grue që të kishte një femijë për gjiu për t'a ndrÿ mbrendë. Kështu edhe qe bënë. Grueja, e cila së pari at punë e muer porsí një lojë, që dojshin të bëjshin punëtorët, muer veshë mandej se ata e kishin

përnjimend e se lypesh vdekja e saj për shpëtim të qytetit. Me lotë për faqe u lypën atëherë një nderë më të mbramen, që t'i lëshesh çelë në mur një dritore e vogël, nëpër të cilën mund t'a shujtonte fëmijën e vet. Dishiri i qe çue në vend asaj grueje e kështu mujt i kjo t'a mbante fëmijën e vet që u-rrit e u-bâ djalë i fortë. Edhe sot, kështu thotë përralla, muret pikojnë "qumësht" që nuk është së mbrami tjetër veç njato pikla uji që lëshon lagështina e murevet e të cilat nga përshkohen nëpër gëlqere, dalin të bardhëmta ! E kur ndonjë grue prej Beratit nuk ka gjë me se t'a ushqejë fëmijën e vet, merr një copë bukë, lë të derdhet mbi të disa pika "qumështi", ha bukën e kështu sherohet prej lëngate...

Të pamit e qytetit të Beratit duket edhe më karakteristik sidomos nëpër Tomorr, i cili ndërmjet kodravet ngjitet madhënisht nga qielli. Asht për t'u-bindë nga shef njeriu gjith at mal, mbulue të shumtën e herës me borë, ku rrallë fort mund të shklasë kamba e bariut, e ndigjojmë mandej popullin tue rreshtue mbi të gjithëfarë përrallash. Deti, fushat e malet, që janë elementat më të parë që trajtojnë tokën shqiptare, alegorizohen, paraqiten në trajtë të njerëzvet a të hyjnivet që, si mendojnë disa në popull, zotnojnë mbi vullnet a mbi fate të njeriut.

Sikurse Olimpi i Helenëvevet përmbledh në vetvete hyjnit e tyne, kështu mbahet edhe Tomorri si kryetar hyjnish e quhet "Baba-Tomorri", emnin e të cilit e përdorojnë Shqiptarët e këtyne krahinave edhe ndër bë që bëjnë. Borën që mbulon majen e malit e mbajnë për pëlhurë me të cilën mbështillet "e bukura e dheut". Baba Tomorri e ka rrujtë shumë herë e me dobë qytetin e Beratit prej furije anmike. Edhe sot, Shpiragu, një mal në Jug-Prendim të Beratit, i naltë 1207 metra, ka në ball shëjet e varrëvet që me një këmesë të veten i shkaktoi hyjnija e hershme, kur u-matën në luftë në një trazim që patën ndërmjetvedit, pse si njëni ashtu edhe tjetri dante t'a mbante qytetin për vete.

41. NJË KREMTIM NË ELBASAN

Çdo vjetë bëhet me 4 Qershuer, në Manastirin e Shën Gjon Vladimirit, një kremtim për kujtim të këtij Shëjti.

Ky manastir, i ndërtoem në majen e një kodrine së bukur, ndërmjet ullishtavet shekullore dhe në bregun e djathtë të Kushës, degë e lumit Shkumbi, i kalon, për rëndësinë e tij artistike, të gjitha manastiret e Shqipnis së mesme. Trupi i Shëjtit pushon nën Kishën, e cila ishte një tempull pagan, dhe simbas tri mbishkrimevet, në latinisht, greqisht dhe sllavisht, u-rindertue prej Karl Topis, zotni i plotfuqishëm i Durrsit dhe i Elbasanit i cili e përdori për hyjnderimin e krishtenë.

Gjon Vladimiri ishte princi i Krajës, një bashtinë n'afërsit e liqënit t'Ohrit. I hijshëm dhe guximtár, gëzonte një nderim ndër vasalët e tij. Ai u-dha mbas veprave të mira dhe u-bá engjulli mprojtes i krahinës mbarë. Popullorësija dhe dashuniya me të cilën të gjithë e rrethojshin, ngjalli një smirë ndër fuqit e mëdhaja dhe në 1016 Gjon Vladimiri u-vrá prej kunitit të vet Vladislav, mbret' i Bullgarëve t'Ohrit. Trupi i tij u-vorros në Kishën e Shën Mris në Krajë. Mbas vdekjes së tij, populli i muer eshtnat e tij dhe i naltësoi në nderimet e altarit.

Në 1215 dhespóti i Epirit, Mikel-Komneni, e shpërnguli trupin e Shëjtit, në vijim të një luftimi kundër Sllavëve, në Durrës dhe prej këndej në manastirin ku gjindet sot. Kjo punë vërtetohet prej atyne dy shkrimeve që gjinden në derën e kishës.

Dy a tri ditë para datës së caktueme, Manastiri i Shën Gjonit është vend i një shtegtiye së vijueshme pa dallim feje dhe seksi, t'ardhun nga të gjitha anët e Shqipnis.

Përveç pjesës fetare, çfaqjet marrin një trajtë feste popullore me këngë dhe këcime që zgjasin deri n'orët e vona të natës. Këto çfaqje shoqnohen prej orkestrave të vogla popullore që çdo grup i thjeshtë kujdesohet t'i sjelli me vete.

Me përjashtimin e atyne që vijnë apostafat për të qenë pranë në ceremonin, me shumicë janë edhe të sëmundit që e kalojnë natën ndërmjet ditëve 3 dhe 4 Qershuer nën harkun ku gjindet trupi i Shëjtit.

Në mëngjesin e 4 Qershorit, turma mbledhet përpara kishës tue pritë nxjerrjen e trupit. Në 11 fillon korteu i prim prej priftënvete, mbrapa të cilëve vjen trupi i Shëjtit i bajtun prej fisnikëve të vendit. Mbas plotësimit të qarkullimit rreth mureve të Kishës, ceremoni që zhvillohet në-mes të një nderimi të devoçem të popullit, procesjoni drejtohet përsëri nga Kisha.

Në vijimin e procesjonit, populli shtyhet, tue e mbajtë bindin e duhun, që t'a përkasin me rubat e veta trupin e Shëjtit, sepse është një bindje e përgjithëshme që kjo sjell fatbardhësi.

Vallët dhe këngët popullore vijojejnë mbas ceremonis deri n'agim.

42. GJIROKASTRA

Gjetëm në Gjirokastrë një çkelqim të çuditshëm dhe një ngjyrë të veçantë, shumë, për të vënë re. Nuk kujtoj se mund të ketë ndonjë tjetër qytet në botë si Gjirokastra. Duket këtu-këtje sikur është Mbretrija e së Bukurës së Dheut - një mbretëri pakëz e lodhur, e cila ka parë ditë më të pëlqyera. Magjija më tërheqëse e Gjirokastrës ndodhet n'atë anë të qytetit q'është larguar

nga tregu. Në gjithë këto të përpjeta qëndrojnë shtëpi me tri kate, dhjetë dritore gjatë ballit, qoshke dhe ballkone me strehë aq të gjëra sa duket sikundër janë hedhur jashtë muret, dhe çdo shtëpi e madhe me kopësht është e rrethuar me muret e saja. Pallatet janë të pikturuara me zbukurime të tjera; numri i madh i shtyllave të ballkoneve të thella janë gdhendur me dorë, tavanet e ballkoneve janë të lara me flori dhe të pikturuara, siç janë edhe kubetë dhe parmakët, dhe shpezet vjet me radhë, gjithë këto bukurira janë lënë pa kujdes, koha ka hedhur përmbi to një ngjyrë vjetërije dhe pleqërije të shpejtuar. Kështu mund të bëni me mendjen tuaj një fytyrë të këtij qyteti me hije të çuditshme.

43. DITA E VERËS

Ç'është Dita e Verës? Është dita në të cilën stërgjyshërit tanë, kur s'kish lindur edhe krishtërimi, kremtojin bashkë me Romakët dhe me Grekët e vjetër, perëndit e lulevet, të shëlgjerve. Kur çkrin dimëri, kur qaset vera e buzëqeshur, e hollë dhe e gjatë, si në pikturë të Botticelli-t, zemra e njeriut çkarkohet nga një barrë, shijon një qetësi, një lumtësi t'ëmbël. Në këtë gëzim, stërgjyshërit tanë ndjejnë një detyrë t'u falen perëndive që sillnin këto mirësi. Dhe ashtu leu festa hirëplote që e quajmë Dita e Verës.

Në pakë ditë, në Shqipëri, besnikët e funtmë të paganizmit, besnikë pa dashur dhe pa dijtur, do të rrethojnë me verore* degët e thënavet, të dëllinjave, të dafinave, të gjithë shëlgjerve të nderuara. Do të këputin degë të gjelbëra dhe t'i vënë përmbi kryet e shtëpive.

Të mos i lëmë të humbasin këto festa të vjetra të racës sonë. Nuk i bëjnë as njeriut. Sjellin një gëzim të kulluar në shtëpi. Në një vënt ku jeta e të vegjëlvet është aq e trishtuar, djelmurija dhe vajzat kanë një rasë të rrallë për t'u-dëfryer. Për të mëdhenjtë, Dita e Verës ka një shije poetike të hollë e të rrallë.

*verore: gjalmë pëjsh të kuq e të bardhë që lidhin fëmijët në dorë ditën e parë të Marsit e kur vijnë dallëndyshtë, i hjedhin mandej mbi degët e dafinave e të drandofillevet tuaj u këndue këngën:

Moj dallëndyshe
faqekuqe
Buzëbubuge:
Sqep gjelprë,
Blisht gërshërë!

Na këtë gjalmë të gjërë,
Shpër-e në det
Sillna në shëndet.

44. GJAHU I MALSORËVET

Mark Shalë Gjati u-ngreh më kambë, e tha: Pa ndigjoni, o gjahtarë, rrethoni pyllin që keni përpara, qarkoni dendun, mos të na shpëtojë gjë e gjallë pa e vrá, zëni pritë gjithësecili prej jush e qëndroni njizet e pesë hapa larg njani tjetrit, mos shtini mbi një se vritni shoqi-shoqin, por shtini drejtë: lëshoni qent e langojt në pyll të bijnë mbas erës, e të çojnë egërsit nga strofujt, dhe kur t'a ndigjoni zânin e buris së parë, asaj burije së madhe prej brini të kaut që do t'i bie unë, atëherë zbrazi pushkët të gjithë përnjiherë, e ndërsoni qent, bërtitni me zâ të trashë që të tremben egërsit e pyllit e të dalin jashtë, dhe në ç'anë t'i a mbajnë, epai zâ shoqi-shoqit tue i rá buris. Shkoni, pra, e zëni pritë, e mos lueni vendit fare, qëndroni si burra të fortë, gjueni si gjahtarë të mirë, armët mos i nxini !

Ty ty ty ! ty ty ty ! ty ty ty ! (bie burija e gjahut).

Ha ha ha ! ha ha ha ! ha ha ha ! (ndërsejnë qent).

Kam kum ! kam kum ! kam kum ! (lefin qent).

Taf tuf ! taf tuf ! taf tuf ! (kërset pushka).

Prite, o Kolë ! Prite, o Gjergj ! Prite, o Gjon !

Taf tuf ! taf tuf ! taf tuf ! (kërset pushka).

Ha ha ha ! ha ha ha ! ha ha ha ! (ndërsejnë qent).

Kam kum ! kam kum ! kam kum ! (lefin qent).

Ty ty ty ! ty ty ty ! ty ty ty ! (bie burija e gjahut)

Prite, o Mark, se po të vjen një thí i madh, që m'i ka dhambët një pllamë e një përçik nxjerrë jashtë nofullash. Vëne pushkën më sý, shenoje mirë ! Bjeri më lule të ballit ! A e vrave ? Të lumtë !

Ha ha ha ! ha ha ha ! ha ha ha ! (ndërsejnë qent).

Taf tuf ! taf tuf ! taf tuf ! (kërset pushka).

Ty ty ty ! ty ty ty ! ty ty ty ! (bie burija e gjahut).

Prite, o Ndreka, se të doli përpara një drë me një parë brinjë të mëdhaj !

Taf ! i ra drënit n'ijë, dhe e depërtoi plumbi tej m'at anë: drëni rá në gjú, dhe derdhi lotë prej sýsh ! Ah se ç'bana unë (thotë gjahtari), mâ mirë mos t'a kishem vrá at drë: shif, si i derdh lotët prej sýsh, e qan porsí njeri !

Ha ha ! ha ha ! (ndërsejnë qent).

Kam kum ! kam kum ! (lefin qent).

Taf tuf ! Taf tuf ! (kërset pushka)

Ty ty ty ! ty ty ty ! (bie burija).

Bjeri atij kaprolli që po shkon pranë !

Taf ! e goditi me plumb.

Bjeri atij ujku që po shkon aty drejtí !

Mos e vra ! (thotë tjetri) le t'i lëshojmë qent t'a shkyejnë e t'a bëjnë copa-copa.

Ha ha ha ! ha ha ha ! ndërsejnë qent e lëshohen tue lefë.

Kam kum ! kam kum ! e i hidhen më shpinë e e vënë poshtë, e

1 a shkyejnë barkun, e t'a bâjnë copa-copa !
Mirë m'i a bëtë atij ujku që na ha dhënt !

Ha ha ha ! ha ha ha ! (ndërsejnë qent).

Kam kum ! kam kum ! (lefin qent).

Taf tuf ! taf tuf ! (kërset pushka).

Ty ty ty ! ty ty ty ! (bie burija).

Prite, o Mark, se e ke !

Bjeri, o Gjergj, se po të vjen !

Vraje, o Gjon, se po të shkon pranë !

Taf tuf ! taf tuf ! (kërset pushka).

Bjeri, o Filip, asaj dhije s'egër që po shkon n'at breg ma-
li ! Asht e trembun prej qensh ! Sheno mirë !

Taf ! e goditi me plumb n'ijë ! Dhija e egër, porsa e ndieu
plumbin që e shpoi tej për tej, u-hodh që nga shkambi i naltë,
e ra poshtë në tokë pa frymë.

Të lumtë dora, o gjahtar i mirë !

Ha ha ha ! ha ha ha ! (ndërsejnë qent).

Kam kum ! kam kum ! (lefin qent).

Taf tuf ! taf tuf ! (kërset pushka).

Ty ty ty ! ty ty ty ! (bie burija).

Nje ku u-duk një harushë e murme ! Ishte e madhe sa një go-
mâr, edhe ecte dalëngadalë mbi të katër kambët; porsa e panë
qent, e rrethuen për qark; atëherë harusha rá në bisht dhe u-çue
më kambë si njeri, hapte gojën një kutë gjânë, e pëlliste si
lopë, dhe pështýnte qent, e i lagte me pështýmë.

Bjeri, o Gjergj, se e ke përpara ! Shenoje në krahnuer, se
po të rri më kambë si njeri !

Vraje se po të përqesh !

Mos e vritni ! (thotë Gjergji) se po vete unë vetë, e po e
zâ gjallë.

Mos, o Gjergj; se të kafshon me dhâmbë !

Pushoni ! Ju s'dini gjâ: harusha nuk kafshon me dhâmbë, por
të shtërngon me dy kambët e para, e të merr frymën; të pështýn
e të lag e të bân qull; sillet mandej e të bie me gurë; por
siell gurë për së mbrapshti, jo për së mbari; ngjitet edhe në
maje të drunit si njeri, por nëpër ato degë që janë shul
s'mund t'eci: unë s'e kam frikë harushën kurr, thotë Gjergji,
dhe vete përmbi harushën, e i fut një thikë në zemër, dhe ha-
rusha bie pa frymë për dhé.

Të lumtë, o Gjergj, (i thonë shokët) se qenke burrë me të
vërtetë...

Kam kum ! kam kum ! (lefin qent).

Prite, o Toskë, at skile, se e kanë vû përpara qent e po
t'a bijnë drejtë !

Taf ! i sillet me pushkë Toska, por i shkoi plumbi kot,
s'mujti me e goditë, sepse skilja bân dredha e ndërroi udhën.

Ah, e mallkuemja ! (thotë Toska) se m'a la pushkën në fa-
qe pa e vrá !

Bjeri ti, o Gegë, asaj skilje !

Taf ! i sillet Gega me pushkë skilës, e i a këputi bishtin
plumbi, por s'mujti me e vrá.

Ah, ajo dinake që vjedh natën, se më turpnoi pushkën ! (thotë Gega).

Prite ti, o Arbën, se po të shkon pranë !

Ah, në të të lashtë të gjallë unë ty, Zoti m'a marrtë jetën ! (thotë Arbëni), dhe shtje me pushkë, taf ! dhe e goditi në krye.

Të lumtë, o Arbën, se na zbardhe faqen ! (i thonë shokët).

Kur venë gjahtarët t'a marrin atë atje ku dirgjesh mbi dhë, ajo u-ngreh përnjherë më kambë, dhe iku me vrap, sepse bënte sikur kishte ngordhë.

Bini, o gjahtarë, bini asaj skilje se u-turpnuem !

Taf taf ! shtijnë me pushkë të gjithë gjahtarët, dhe e vrasin.

Prite se po të vjen !

Vraje at lepur se po të shkon pranë !

Mos e vritni ! mos e vritni ! le t'a zënë qent gjallë se e kanë vù përpara.

Porsa e pà me sý langoni, u-lëshue me vrap, dhe me dy tre hapa e zûni për qafe, dhe po e binte gjallë; por qent i a rrëmbyen prej goje dhe po e ndukshin me dhâmbë.

Rrëmbenja qenvet at lepur, (thonë gjahtarët) se po i a hanë mishin, mbasandej s'gjuejnë mâ.

Dhe ata e shkëputën lepurin prej dhâmbëvet të qenvet,

Ty ty ty !

Ty ty ty ! ty ty ty ! ty ty ty !

Ty ty ty !

Ty ty ! ty ty ty ! ty ty ty !

Kush i bie kësaj burije kështu ? pyesin gjahtarët.

Lëni pushkët ! lëni pushkët ! e mos gjueni mâ, o gjahtarë, urdhënon Mark Shalë Gjati, (i pari i gjahut) mjaft mâ se u-ngrys, e po na zë nata këtu në pyll. Mblidhë gjahun që keni vrà, dhe e bini n'at bythë lisi se nashti vijnë shërbtorët e e ngarkojnë.

45. PËRBUJTJA NDËR MALET E SHQIPNIS

Nga "Kanuni i Lekë Dukagjinit"

- Shtëpija e Shqiptarit është e Zotit e e mikut.
- Miku nuk mund të hýjë në shtëpi, pa bâ zâ n'oborr.
- Si të bâjë zâ miku, i zoti i shtëpis a kush i shtëpis përgjegjet e i del përpara.
- Falet me mik, armët i a merr, e i prin në shtëpi.
- Armën i a var në krrabë, edhe e çon në krye të vendit ke votra.
- Përpushtet zjarmi, lypen edhe drû. "Miku dë drû".
- Mikut do t'i bâhet nderë: "Bukë e krypë e zemër".
- Buka e krypa e zemra, zjarmi e trangu e do firi për shtroje do të gjinden gati për një në çdo kohë të natës e të ditës.

- Mikut të lodhun do t'i vihët rreth me të pritun me nderë.
- Mikut i lamen kambët.
- Për mik zemre duhët duhani, kafja e âmbël, rakija e bukë e mish.
- Mikut i lëshohet kryet e vendit si për nderë, si edhe po qe që të jetë mâ në të pâm e në shëj, si edhe mos të përzihet ndër njerzit e shtëpis.
- Po të hyni miku në shtëpi, gjak me të pasë, do t'i thuesh: "Mirë se erdhe".
- Miku do të përcillet deri ku të lypi që të përcillet.
- Miku, edhe pse e zë kryet e vendit në shtëpi a kudo, kurr s'prin, por do t'i prfjsh.
- Miku përcillet edhe me një fëmijë, po qe djalë a vajzë, gjithënjë si një burrë a grue.
- Si t'i prfjsh mikut, çdo dhunë t'i bâjë kujt ky, lypet në ty.
- Kanuni urdhënon që të përcillet miku sa mos t'a gjëjë ndonjë punë e ligë, sa edhe mos t'i bâjë ndonjë dam me bukë tände.
- Po bânî ndonjë punë të keqe miku në bukë tände, arsyeja lypet prej teje.
- I dhunuemi e i damtuemi s'âsht në detyrë t'a ndjekî atë që e dhunoi e që e damtoi, por i kërset në derë atij, që e mbajti në shtëpi e i dha bukë.
- Buka e lán damin.
- Kanû âsht pra, që t'i prfjsh mikut, sepse zëhet se nuk di rrugë e nuk e di, a do të ndeshet në mik a n'anmik.
- Do t'i prfjsh, pse je rojси i mikut, si me i a largue rrezikun, si edhe për t'a ndalue prej punës së keqe.

46. AKILI

Kallxohet se Akili, idhnue fort me Agamemnonin, mbretin e Akejvet, dau të shmangesh në shatorre të vet tue e lânë që të shkatrrohesh ushtriya greke, e cila, pa ndihmën e krahut të tij, kurrresi nuk mund t'u bâjë ball sulmevet të rrepta të Hektorit e të Trojanëvet. Agamemnoni i dërgon njerëz që t'i a mbushin menden të dilte në lamë të luftës. Por Akilin s'e luenta gjâ. Ai i u-përgjegj delegetënvet se jo vetëm që s'kishte për të dalë në lamë të luftës, madje të nesërmen kishte për të mbledhë të gjitha anit dhe Mirmidonët e vet që t'u-këthente n'atdhë; Greqët le të bâjnë si t'u mbushet mendja, e le t'a lëshojnë rretdimin e të këthehen të mundun e të turpnuem, a të mbarojnë në lamë të luftës, të përshkuem prej shgjetavet të Hektorit.

Me gjithë kët përgjegje t'ashpër, Akili nuk pat vështirësi të dilte e të flitte me ta porsî t'ishin miq mâ të dashun; t'i pamën për së largu, e lëshon qesten argjandi, me të cilën po kalonte kohën, agrehet më kambë, e u a ep dorën të gjithëve tue

u thënë: "Ju falem ! Po gëzohem që po ju shof: unë me gjithë se jam idhnue me Akej, ju due me zemër". U prin në shatorre të vet, i bën të rrijnë mbi qylym kadifje e i urdhënon Patroklit, që të bjerë vënen më të mirë, pse ka disa miq të dashun në shatorre të vet. Mandej vën një kazan në zjarr e shtje mbrendë kofshët e majme të një delje e të një dhije ku ishte më e mira, tue e përzi me to edhe ushujin e një derri të majm. Mishin tjetër mandej e pjekin mbi një zjarr të madh, gätue prej Patroklit, e përkrypin me krypë të shugurueme, e vetë Akili çohet e u a dën miqvet përreth. U kushtohen hyjnivet frytet më të para e mandej soset gjithëçka tue e kapërdi bukën e bardhë e mishin e njomë me mashtrapat shkumbuese të vënës gazmore.

Kur miqt marrin me u-nisë, me tugë në zemër, pse s'i a kishin dalë qëllimit, Ajaksi sillet prej Akilit e i thotë: "Nderoji së paku tagret e shëjta të përbutjes, mendo se na ke pasë miq në banesë tënde". Kaqë mjaftoi e Akili e dha fjalën se s'kishte për t'u-largue andej, por kishte për t'u këcye në shpinë Trojanëvet porsa të dukeshin andej. E njimend Akili e mbyti Hektorin, e Troja qe shtrure rrafsh për tokë.

47. SHKUMBINI

Shkumbini vërtetë nuk është aqë i madh sa Drini, sa Devolli e sa Vijosa, por sado që s'e ka madhësin e këtyneve, është, po, për t'u-quejtë për gjë të madhe e ka një vleftë në vete nga puna e vendit, ku ndodhet e ku ecën.

Shkumbini është kufi i të dy lagjevet të mëdhaja të Shqipnis, dën Gegënin nga Toskënija e me ujnät e tij ujit fusha pfillore, që me korrën e tyne mbahet një krahinë e madhe e Gegënis, Elbasani.

Sa kujtime të bukura, që sjell ndër mend ky lum plak me valët e tija, që kanë pa sa e sa ngjarje historike të vendit tonë ! Sa fort i rrëqethet e i kënaqet shpirt njeriut, kur shef këtë kufi madhështuer të dheut tonë e kur i shkon mendja, se nëpër këtë, si nëpër një pasqyrë të gjallë, është përshkue e është ëndë shumë herë, fati, e mbara dhe e liga e dheut tonë ! Se sa herë ujnät e tij janë kapërcye nga ushtrit e të dy pjesëvet të vendit tonë, për t'i a dhënë dorën shoqja-shoqes në kohë të rrezikut a për t'u-dëfrye në kohë të gëzimit !

I bie ndër mend njeriut Gllafku, mbreti bujar i Ilirëvet, i cili rriti në shtëpi të vet Pirron, mbretin e Toskënis, e e ruejti për kaqë kohë nga anmiqt. Kur u-bâ ky dymëdhetë vjeç, u-nis, thotë Plutarku, me fuqi të madhe ushtarësh, kapërceu kufin e Iliris e e vû në shkamb të t'et, në fron të Toskënis. Vjen ndër mend koha e martesës të së birit të Gllafkut, kur Pirroja shtatëmëdhetë vjeç atëherë, u-ngrit me Toskët e vet e

hÿni n'Ilirÿ me nji shumicë krushqish të veshun atëherë me fustane si edhe sot, për t'u-gjetë në darsëm të shokut të vet, me të cilin ishte rritë bashkë. Shkon nëpër mend koha e Romakëve, kur vendësit e të dy lagjevet, t'Iliris e t'Epirit, u angjitshin krahët shoqi-shoqit për t'i ndejtë kundër rrezikut të madh të këtyneve; shkon nëpër mend ajo kohë e zezë, kur t'ikunit nga qytetet e nga katundet e Epirit, të shkretuem të rrenuem prej Pål Emilit, kapërcejshin kuffin e gjëjshin strehë ndër shkrepat e Iliris së thyeme prej fuqis së madhe të Romës.

Se sa herë ushtrit e Skandërbëut kanë kapërcye ujnat e shkumbinit, që të bashkohen për t'u dalë zot tokëvet t'Arianitit e të tjerë Princavet të Toskënis. Se sa herë ushtrit e Toskënis e kanë kalue Shkumbinin, që të bashkohen me Gegët e të luftojnë sëbashku nën urdhën të Divit të Krujës ! Sa kalorë krushqish Toskë, të veshun me fustane e t'armatosun an'e kand e kanë kapërcye atëherë Shkumbinin, kur Arianiti nisi të bijën, Donikën, e e çoi në Krujë, për t'i vù kunorë me Skandërbën. Gegë e Toskë janë bashkue nëpër kët kuff për t'i u-gjetë shoqi-shoqit si në kohë të rrezikut, ashtu edhe në ditë të gëzimit.

Shkumbini, pra, nuk e dën Gegënin nga Toskënija; ai, si kuffi natyrshëm që është, i ka afrue e i ka bashkue këto dy lagje. Ura madhështore e tij me nji kambë në Gegëni e me tjetrën në Toskëni është nji urë bashkimi i të dy fisevet të mëdhaja të vendit tonë.

48. ATDHEU

Nji fjalë mâ e âmbël, mâ e kândëshme e mâ e nderueshme që goja e njerëzvet e shqipton në kët jetë e që me jone të tingullit të vet, na lë të kënaqun e zemrat na i ndez në trimni edhe na shtÿn t'a apim jetën për të, është atdheu. Dashuni ja ndaj atdhën lën me njerin.

Çfarë detyrash ka ndaj atdhën nji atdhetar i mirë e i ndershëm ?

Atdhetari i mirë e i ndershëm është në detyrë t'a dojë atdhën e vet, e djersët e ballit t'i derdhi për dobë të tij; të përkujdeset për të ndritunit e tij; t'i rrijë më kambë çdo urdhën të tij; t'i angjisi dorën të lánunvet e nevojëtarëvet; t'u rrijë të parëvet në ndigjesë; t'a këshillojë të ndërdushmin e të jetë krejt i atdheut e i kombit. Detyra e secilit atdhetar është t'u api krah e ndihmë, mbas fuqis, të gjithë njatyne që rrojnë në nji vend.

Çka mund të presim prej atdhetarit të mirë ?

Atdhetari i mirë duhet të jetë sundimtar i âmbël, gjyqtar i drejtë, bër i ndigueshëm, ushtar trim, prës zemrak, tatë i dashun, zotni i njerëzishëm, rrogatâr besnik, dashamirë i pa të keq e shqë i mirë.

Nuk mund të presi atdheu ndonji nderë prej asi djelmsh, të
Iirët e derdhin mundin më të, jo për të, por për fitim të vet,
e nuk e këqyrin të mirën e atdheut e të mirën e përgjithëshme
të Kombit, por të veten.

49. TË PARËT TONË

Prej Detit të Zi e në breg t'Adriatikut, prej Karpathëvet
(ku janë kufijt e Polakëvet e të Hungarezëvet) e deri në Durrës,
hapesh motit, qysh 3000 vjetë para Krishtit, një komb i madh,
Iirët. Ata janë të parët tonë. Moti brën gjithëcka; hapet në
mes të bjeshkës një landë e madhe që thue nuk e luen gjë; shpër-
then murrlani rreth saj, e rref era për gjithë anë, por landa
nuk përkulet, nuk e ndien. Moti fillon me e dobsue, i thahen do
gëma, i kalben; i bie copa-copa trupi, e një natë kur rëndon
bora, a fryn murrlani, landa ep një krizëm, që shungullon mali,
e bie për tokë me i lanë vendin ndonji lande tjetër për t'u-rrit-
të. Njikështu Iirët, sado komb i madh që ishin, pak nga pak
shkuen tue u-paksue, por nuk u-shuen krejt. Porsi një shkamb që
e rref deti me tallaze, por s'e luen, porsi qet që i gjuen moti,
por nuk i dërmon; gjaku ynë, sado që pat anmiq shumë e më të
mëdhaj se veten, fisin, gjuhën e vendit tonë e mbajti gjithëmo-
në brez mbas brezi; ndonse shumë herë edhe nën urdhën të huej,
Shqiptari qe gjithëmonë i lirë, porsi shqipja në mes të qiellit.

Në dy vllazni të mëdhaja dahesh atëherë kombi i Iirëvet:
Iirët nga Lindja e diellit e Iirët nga Prendimi. Nga Lindja
përfshijshin çka është sot Rumeli, Bullgari, Rumanë e Hungarija
lindore deri në breg të Detit të Zi. Në Tunë quheshin Thrakaj,
e mbi Tunë dolën më vonë Dakajt.

Nga Prendimi gjatë detit Adriatik e ndër dhena tej detin
deri te Tuna e madhe ishin vllazni e Iirë-Panonëvet, Iirët
rrijshin në Shqipni t'epërme, në Mal të Zi, në Dalmaci, në Her-
cegovinë, në Bosnje, në Kroaci e n'Istri të sotshme; përmbi
ta ndërmyjet Dravës, Savës, Alpevet dhe Tunës banojshin Panonët.

50. MBRETNIJA E ILIRËVET

Sado i fortë që të jetë një vend e sado trim një komb, po
nuk qe bashkimi e dashuniya me shoqi-shojnë, kurrfarë qendre
nuk ka. Njikështu edhe kombi i Ilirëvet, sa qe da secili fis
në vete, pa një të parë që me i ndigjue të tanë, nuk patën
farë dobieje. I hynë sa herë mbrendë Maqedonis kur u-keqën, por
fuqit e kësaj mbledheshin të tana bashkë kundër këtyne që ishin

të dâm; e me gjithë trimni që diftojshin, shkuen poshtë shumë vllazni tona.

Kur u-mblodhën të gjithë nën Bardhylin, vllaznit e Ardanëvet, dhe e njoftën për mbret e të parë, atëherë ngrehën një mbretni aqë të madhe, që përfshinte Hercegovinën e sotshme, një copë të madhe të Bosnjes, Malin e Zi e Shqipërinë deri në Durrës. Atëherë edhe puna e luftës u eci mbarë; mësënë Maqedonasit, thyen prisin e tyne Perdiken, që mbet në luftë me 4000 vetë, e e shtërnguen të gjithë at dhe me lá njëfarë page.

51. BESIMI I ILIRËVET

Ilirët e moçëm'adhurojshin idhuj, por ndërtesa për lutje, a si me thënë tempuj, nuk ngrehën kurr. Luteshin nën pemë të mëdhaja e afër krojevet të ftqfta, pse kujtojshin se në lëvizje të gjethit a në rrjedhë t'ujit mund të dihes çka kishte për të ndodhë. Por më fort se vende për lutje, ata kishin kuvende katundi për t'u-marrë vesht shoq me shoq për ndonji punë a pleqni; aty mblidheshin të gjithë burrat që ishin të zotët e vetes. Bëhesh një festë e madhe me gjithëfarë lojnash, e secili mundohesh t'a qitte për fushë fuqin e trimnën e vet, pse më i vlefshmi kishte faqen e bardhë. Nderimin më të madh e kishin njata që mbetshin në luftë, e kur u a bájshin gjâmën, njëshin për-mallshëm trimnën e urtin e tyne.

Të vdekunit i shtijshin në dhë me shumë madhëni, ndërmjet tymit të këmit e të gjakut të bagtivet që pritshin për ta. Ndrejshin vorre të mëdhaja, që me mija shifen edhe sot gjithëkund që nga Bosnja e deri në Toskëni.

Nderojshin natyrën e kujtojshin, bie fjala, se Uridua ishte mbretnesha e urtis; Fromba e frymës s'erënavet e të shtërgatavet e Skutona e shëndetit. Në secilën pemë, në secilën kaçubë, në secilin përrue kujtojshin se gjëjshin fshehë punët e natyrës. Prej andej besojshin një mijë marrí, e ndër to edhe sot ka asish ndër né që kujtojnë ende se merr mësýsh ndonji send.

52. JETESA E ILIRËVET

Ilirët ishin njerëz të fuqishëm, të pafrigë, e me çka gjindet sot ndër vorre të vjetra, do të kenë qenë njerëz të rreptë. Mësue me hjekë keq, s'e merrshin në dorë as për të ftotët as për të nxehët; në borë e n'akull si nën vapë të

zhëgut, pa një strehë ku t'a shtijshin kryet; pa hangër e pa pî, z bathë e z dëshë. Petkat e tyne atëherë ishin lëkura berresh a shtazësh s'egra, që gjuejshin vetë me trimni e rrezik të madh. Mâ vonë filluen të pritshin tirq e xhurdiya, ashtu edhe të mbathshin opanga e të vëjshin në krye qëleshe.

“ Tokën nuk dijsin t'a punojshin e pasunija e tyne ishte gjâja e gjallë e armët, që i ati i a lënte brez mbas brezit, që t'a kishte ndër mend gjithëmonë trimnin e të parëvet; e kur pleqt u diftojshin me fjalë, u ndezesh zemra të rijvet në burrnë e në dishrë që t'u përgjajshin të parëvet. Puna mâ e ndershme për një burrë ishte gjahu e lufta; në to e gjëjshin jetëshën e u zhvillohesh fuqija e mendja për t'i a zbardhë faqen vetës e kombit të vet.

Grueja e atëherëshme, si Shqiptarja e mirë e sotshme, ishte punëtore e shtëpijake e dinte t'i rritte fëmijët me nderë. Burrri shkonte me gjâ të gjallë në mal e dilte në luftë e grueja e mbarështronte shtëpinë e e punonte tokën; mbillte, korrte, bënte dru e ngarkue me to shkonte tue i dhënë gjí një ase dy fëmijvet përnjiherë. Kur vinte koha që t'i falte Zoti fëmijë ndonji grueje, dilte prej shtëpije e merrte pyllin; e mbas do ditësh këthehesh me fëmijë ngrykë e thonte tue i ardhë turp se e kishte gjetë në pyll. Grát e Ilirëvet, ishin edhe trimnesha, aqë sa dilshin të luftojshin si burrat. Kallxojnë shkrimet se kur Oktavjani e rrethoi qytetin e Salonës, grát e Ilirëvet, veshë me të zeza, dolën natën për terr, e si t'ishin zâna, e mësýnë aqë me hov ushtrinë e Romakëvet, sa atyne burrave të mëdhaj i u-desh me hikë.

53. LEKA I MADH

Për krah me të parët tonë Ilirët, ishin Maqedonasit, komb i fortë e prej nga duel një hyll që s'prendon kurr, kulshedra e luftës, Leka i Madh. Edhe në mos qofshin Maqedonasit kushriní me né, trimnit e Lekës na përkasin disi, pse prej dheut tonë lypí e muer 5000 vetë, dëlme të zgjedhun, për t'i mbajtë gjithëkund me vete, n'Azí a ku të lypeshin.

Leka qe i biri i Filipit të dytë, mbretit të Maqedonis. Qysh në fëmijë dukesh çfarë njeriu do të dilte, pse dishiri i tij mâ i madh ishte të ndiente ngjarje e këngë trimnije, e kur levdohesh ndokush fort, thonte: "Edhe unë due të bâhem si ai".

Kur ndiente se i ati fitonte ndonji luftë, si t'i vinte keq thonte: "E mue çka më lê baba që të fitoj?". Kënaqesh i ati tue pá gjithë këtë zemër në djalë të vet. Një herë i tha: "Kërko, biró, mbretin tjetër për vete, se Maqedonija është tepër e vogël për ty".

Njizet vjeç hypl në kambë të t'et e përnjiherë filloi të

luftonte, pse diça vende, kur ndiën se kishte vdekë Filipi, deshën t'i dilshin dore mbretnis së Maqedonasvet. Në sa ishte tue bâ luftë me ta, doli fjala se Lekëh e kishin vrá: atëherë Theba dhe Athina u-ngrehën të dilshin në vete. Kur pa pritë i a behi Leka në Thebë dhe e rrethoi për gjithë anësh; e pse s'ndigjuen të bijshin në dorë, e mësýni me furí të madhe dhe e shkatroi krejt. Kjo shuplakë i bâni të dridheshin Grekët e nuk guxuen të çojshin krye má. Atëherë Leka mujti me i a hý punës që kishte pasë ndër mend të bânte i ati.

Në Korinth u-emnue i pari i të gjithë ushtrís e në prendverë të vjetit 334 p.Kr. u-nis për n'Azí me 35.000 ushtarë ku ishin má trimat.:

Me dy qind barkë e bajti andej Helespontit ushtrín e çka duhesh për luftë; e si mrrijti n'Azí, Leka, i pari i të gjithëve, këceu në tokë. Në breg të Granikut, që ásht një lum i vogël, ishin rreshtue Persjanët për t'i a ndalë rrugën, por Leka s'u-tremb, i sulmoi, i theu e i shpërdau, por për pak qe tue mbetë mbrendë. Shkonte në maje të kalit tue luftue e tue korrë me shpatë krena Persjanësh e nuk ishte kujtue se kishte mbas shpine një anrik që kishte vojtë kundër tij e kishte çue krahun t'i blinte me shpatë. Por për fat të bardhë të tij, i a mrrijti n'at ças Klitoni, një i parë i ushtrís së tij, e me shpatë i a këputi krahun atij anriku, e e shpëtoi Lekën. Mbas asaj lufte Azija e vogël rá e tanë në dorë të Lekës.

Në një qytet të Frigjis, që i thojshin Gordë, ishte një nye lidhë aqë mjeshtri, që kurrkush s'dinte t'a zgjidhte e njerzit thojshin se kush t'a zgjidhte ai do t'a fitonte Azín mbarë. Leka pa e këqyrë aqë hollë, nxuer shpatën dhe e këputi nenin.

Në këtë lufta, Leka rá një herë i sëmundë fort, aqë sa mjekët nuk dilshin se nga t'i a mbajshin. Një ndër ta, që i thojshin emilt Filip, vendoi t'i epte një bar të fortë e të veshtirë. Në ndër ato fjalë i vjen Lekës një letër prej një gjenerali te vet, Parmenjonit, që i thonte të ruhesh prej Filipit mjek, se me gjasë kishte hangër parë prej Persjanëve e donte t'a helmonte. Mbreti i a dha at letër në dorë Filipit, e përnjehere e pui barin. Leka u-shëndosh e mbas pak ditësh i përfund ushtrís në lufta tjera.

Në vjetin 333 mbreti i Persís, Daríu III, kishte mbledhë një ushtrí të madhe, e i duci vetë përball Lekës. Ushtrít u-perpocën afër Issit në Cilicí; Persjanët kishin ushtarë fort rá shumë se Leka, por këtij nuk i u-tremb sýni aspak; e në at hev qe e kishte zakon, u rá Persjanëve e i theu krye-këput, e Daríu mezi iku, por robët i mbetën aty. Leka me një nja t'vjetin, që i thojshin Hefestjon, tue hý në shatorre ku ishte e para e Daríut, kjo kujtoi për Hefestjonin se ishte Leka, mbetë i ishte burrë i madh për shpat, por e pá gabimin e i ordhi

turp; dhe Leka i a priti: "Nuk ka gjã, moj nãnë, se edhe ky është Lekë".

Dariu e pá veten ngusht e çoi lajmtarë të Leka për t'u-paj-tue me të e t'i thonte se po i a lëshonte gjysmën e mbretnis. Por Lekës nuk i pëlqeu kjo fjalë, pse e donte mbretin mbarë. Atëherë Parmenjoni i tha: "E pra po t'ishem unë si ti, do t'a pranojshem". E Leka i a priti: "Edhe unë po t'ishem si ti".

Prej andej Leka kërkoi qytete bregut të Mesdheut e të gjitha i shtroi; e Tirin që desh t'i qëndronte më fort, e rrethoi shta-të muej rresht, deri sa më në fund i hyni mbrendë dhe e bëni rrafsh. Duel Palestinën tërthuer e hyni n'Egjypt ku vendësit e pritën me krahë hapët. Aty ngrehí një qytet, Aleksandrin, prej emnit të vet, që me të shpejtë u-bá lulja e të gjitha qytetevet t'atij dheu.

Por Dariu nuk kishte ndejtë fjetë. Mbledh një ushtri të madhe sa s'thohet e zûni vend afër Ninives së moçme. Leka s'i a ngjati as ai, i kaloi me trimni të madhe dy ujnat e mëdhaj e të rreptë, Eufratin e Tigrin, e u-ndesh përbáll me Persjanë. Maqedonasit tue e pá gjithë at mori ushtriye që kishte mbledhë anmiku, u-prenë, e të parët i thanë Lekës mos t'u binte përbáll, por fshehtazi e natën. Por Leka u përgjegji: "Jo, se s'kam dalë të vjedh luftë"; e rá me fjetë si mos t'ishte gjã. Të nesërmen Parmenjoni shkoi t'a zgjonte, e tue e gjetë fjetë, si prej çudi-je i tha: "Qysh mund të flëjsh kështu si t'a kishe në dorë. fi-timin e luftës?". E Leka tue qeshë i a priti: "A s'e kemi në dorë fitimin qysh se s'është nevoja t'i vëhemi Dariut në shpinë tue ngá?". Zûni luftën dhe Persjanëvet i u-dha e mbrapshta. Në sa ikte mbreti i tyne Dariu, Leka muer Babilonin, Susën e Perse-polin, ku gjet visare të panjehuna. Mbasandej i u-vû mbrapa Dariut, por të shkretin e zûni rob një i parë i atyne vendeve; i a shtini kambët në drûj e e muer me vete nga ikte prej luftës. Loka e ndieu kët punë të keqë e i u-vû në shpinë trathtarit, por ai, që mos t'a hutonte gjã rrugës, e la mbrapa në një qerr Darin të plaguem. Pak para se t'i a mrrinte Leka, Dariu vdiq. Leka e qau at mbret të shkretë e i lëshoi sipër petkun e vet mâ të mirin, e e nisi në Persepol për t'a vorrue; e s'u-ndal pa e zânë trathtarin faqezí, të cilin e mbyti.

Në mbarim të prendverës, në vjetin 327, Leka mbledhi një ushtri 100.000 burrash që t'i hynë mbrendë dheut të Hindis për t'a shti në dorë. Shumë mbretën i sundojshin ata dhena e shpesh bájshin fjalë shoq me shoq. Leka e kaloi lumin e madh Hindin, e në breg t'Idaspes (të një bishti të Hindit) ndeshi në një ushtri të madhe të Porit, mbretit t'asaj ane, që i kishte dalë përpara me 300 elefanta. U-ndez lufta gjithandej, e të dyja anët luftuen si burrat, por mâ në fund Hindasit u-thyen dhe hikën. Mbet në flakë të luftës, gati vetëm, Pori, që edhe pse i shtým në moshë luftonte si një djalë i ri në maje të një elefanti të bardhë.

Por në fund edhe atij i u-besh me rá në dorë, e e çuen te Leka. Leka atëherë e pyeti: "Si të pëlqen me të pritë unë ty?".

"Si mbret" i a priti ai. Edhe Leka i a la prap në dorë mbret-
nin e vet por nën pushtet të Maqedonis.

Leka donte të shtyhesh deri te bregu i Gangit, por ushtarët u-çuen e i thanë: "Deri këtu e më andej nuk shkojmë". Ishin lodhë tue luftue pa dá e u-ishte çue mall për vend të vet. Mbas si e pá se s'i luente gjá, u-këthye të dilte deri në Susë. Aty i mbushi me dhurata ushtarët më pleq e i nisi në shtëpi.

Mendja e Lekës kurr s'zënte vend e gjithëmonë mendonte fi-
time tjera. Por mundi i madh, që kishte hjekë n'ato lufta, e kishte lodhë fort, e i ishte prishë shëndeti. Në Babiloní e zó-
në ethet, aqë të rrepta, sa u-pá se nuk kishte shpëtim. Në vje-
tin 323 p.Kr., tue qenë tridhetë e trí vjeç, Leka i Madh vdiq,
e me të mbaroi më i madhi luftár që ka pasë bota.

54. TEUTA

Por të gjithë mbretnit e Ilirëvet, që patën qenë para tij, i kaloi për madhëni e fuqi, Agroni që muer ishujt e Dalmacis, Lesinën, Lisën e Kurcullën. Ky me pesë mijë Ilirë e me një qind barkë sulmoi Etolat, i theu e i plaçkiti krejt, e çka i pëlqeu, muer e i ngarkoi barkët e veta e u-këthye në dhé të vet. Por fatziu, prej gëzimit se e mundi at komb të fortë e krenár, u-lëshue mbas heje e mbas pije tu ngrehë gosta e lojës për ditë, e rá i sëmundë e vdiq. Mbas vdekjes së tij, në vend të birit, sundoi e shoqja Teuta, e aqë mirë, si të kishte qenë burrë. Por atëherë ishín kohë tjera.

Ilirët, që rrijsnin bregut të detit, ishín dhânë mbas plaçke, e sa herë mujshin, dilshin e plaçkitshin barkët e Roma-
këvet që lundrojshin aty pari. Në kohë të Teutës puna e plaçkës
pat shkue tek s'bân më. Romakët edhe pse atëherë nuk e kishin
ende at madhëni që e fituen dalëngadalë, sa që të sundojshin,
gjithë dhën mbarrë, gjithënjí ishín të fortë.

Republika e Romës, pra, çoi prej anës së vendit dy zotni
te Teuta për t'i thanë që t'i shtërngonte Ilirët që mos t'u
bajshin dâm më. Teuta u përgjegji: "Prej meje kurrnjí të keq
s'do të kení, s'do të kërrojë kush të ju mësyjë ballafaqë; por
çka bëjnë njerzit në terr e nëpër ferra, nuk mund t'i përzihemí
kujt". Lajmtarëvet te Romës nuk u pëlqeu kjo fjalë e i a pri-
tën mbretneshes: "E pra na e kení zakon t'u apim ndeshkim edhe
atyne që bëjnë keq t'ind. E me ndihmë të Zotit s'do të shkojë
shumë e do të t'a kallxojmë rrugën edhe ty". Prej këtyne fjalë-
ve t'ashpra Teuta u-ldhëue shumë: u vdi nën tën në rrugë atyne dy
zotnive e i vrau. Kjo vrasje që një purë për faqë të zezë, sepse
lajmtarët s'mund të ngarkohet kurr me faj.

Atëherë Romakët u-idhnuen e në vjetin 229 p.Kr, u ranë për tokë e për det Ilirëvet, i thyen, e Teuta e humbi shumicën e dhenavet të veta.

55. ROMAKËT NË SHQIPNI

Por ai që e kapërdini krejt mbretin që kishin në vete Ilirët, që Genci, mbreti i tyre, që rrinte në Shkodër. Në vjetin 168, që do me thënë 61 vjetë mbas së parës luftë që patën me në, Romakët çuen një ushtri të madhe nën prisin Anic, i cili e rrethoi Shkodrën në të gjitha anët. Mbretit i u-desh t'i binte në dorë anikut pa qyshke; Anici u-nis për Romë me të e me të gjithë njerzit e shtëpis së vet, e Gencit i takoi të hynte n'at qyte lidhë me vargoj ari mbas qerres së ngadhënjyesit.

Aty ë mbrapa Shqiptarët ndejtën nën shalpe të Romës. Të parët tonë jetojshin ndër male t'Iliris, e Romakët lëshjin disa ushtarë për rojë ndër qytete të Dalmacis së sotshme, të Bosnjes e në Shkodër, ku filluen të zëjshin vend edhe shtëpijakë nga Roma, pse Shkodra ishte edhe atëherë e madhënueshme sikuer selija e mbretënvet t'Iliris që pat qenë.

Ushtarët që mbajtën Romakët ndër disa qytete t'Iliris qenë për të mirë të vendit, pse menjherë pushuen grabitjet e punët e këqija. Rrugat që çelën, urat që ngrehën e vendi që shtruen sa të shkonte gjithëkush për urdhën t'autoritetevet, është e dijtun se do të thirrshin tregtarë prej të gjitha anëvet. Mësuen edhe t'a punojshin më mirë tokën; e parmenda që kemi sot, është parmendë romake. Fitim të madh i sollën vendit tue fillue me nxjerrë ar prej dheut.

Romakët i njifshin mirë të parët tonë, prandej nuk u a prishëshin kurr qejfin po mos t'i shtërngonte puna, i lanë, pra, si patën qenë përpara në vetqeverimin e vendit në Hercegovinë të soçme, në Dalmaci të poshtëme e në Shqipni t'epërme, e u thanë "Illiricum".

Kur Romakët kishin nevojë për burra të fortë, vijshin te na, e i çojshin Ilirët ku ishte rreziku më i madh për mbretin të tyre. Prandej shofim ushtarë prej Ilirije shpërdá n'Angli të soçme, Gjermani e deri n'Afrikë. E jo veç për tokë, por edhe për det, Ilirët ishin ushtarë të përmendun; deri sa erdh koha e për shumë vjetë mbretinija e Romës që në dorë t'Ilirëvet.

56. PIRROJA

Edhe n' Epir a Shqipni të poshtëme qe një mbret, të cilit i thojshin emnit Pirro a Burri.

Burri luftoi me Maqedonas e me Grekë, e i mundi e i ndoq fort, e shtini në dorë shumë katunda e qytete që ishin afër kufijvet të tij. Prej shpejtësije nga mësynte e i thynte ushtrit e anmikut, ushtarët e Toskënis i a kishin vù emnin Shqipe. Por Pirroja u përgjegji një ditë: "Vërtetë ashtu është; por në qofsha vetë Shqipe, ju jeni krahët e mij me të cilët fluturoj për të thye ushtrit e anmikut". Prej asaj kohe duket se u mbet të gjitha fisevet tona emni Shqiptarë e dheut tonë Shqipni, dhe gjuhës sonë shqipe. Kjo ngjarje gjindet e shkrueme prej Plutarkut në jetë të Pirros.

Mbassi bëni këto trimni, Pirroja e shkapërceu detin me një ushtri të madhe e duel n' Itali, ku luftoi shumë me Romakë për t'i dalë zot popullit të një qyteti që i thojshin Taranto. Aty bëni shumë lufta e ndonse ndër të gjitha i mundi Romakët, porse këta luftuen me trimni aqë të madhe, sa Pirros i mbeti e vrame shumica e ushtrisë, e kur në luftë të fundit pa se i kishin mbetë të vrëm aqë shumë ushtarë tha: "Edhe një luftë në fitofsha kështu, unë jam i humbun".

Prandej shpejtoi e bëni paqë e lidhi miqsi me Romakë, e u-këthye me faqe të bardhë prej Italije në dhë të vet; tue dërdhë e tue e përhapë gjithandej emnin e zânin e trimnis së Shqiptarëvet.

57. SHESTIMI I PIRROS

Pirroja, mbreti i Epirit, e krahasonte veten me Lekën e Madh, dhe e mbante veten fis me Ajaksin e me Akilin. Tue dashë t'i përgjante Lekës së Madh, desh Pirroja prej Epirit, prej Greqis së Madhe e prej Sicilije me formue një shtet të madh që, tue zotnue rreth e rreth mbi det, të mujtete me kohë të bënte për vetë edhe Romën, Kartagjenën e Keltët. Mendim i madh njëmend, si qe edhe projekti i Lekës së Madh, por një qind herë më i vështirë për t'u-krye nga ana e Prendimit, se nga ana Lindjes s'atëhershme. Pirroja nuk kishte një shteg të siguruem me një ushtri të fortë, si e pat Leka Maqedonin e Greqin; Grekët e shtetet e vogla të tynë n' Itali ishin krejt ndryshe prej shtetevet të Lekës, e prej sosh Pirroja pak shprese mund të kishte për shtet të ri që donte të thëmelonte. Pirros s'kishte kush t'i a rruente t'apësin e Epirit. Me një fjalë: i madh qe ndryshimi ndërmjet mendimit të Lekës e të Pirros, si-kurse i madh qe ndryshimi ndërmjet Prendimit e Lindjes. Më pa-

rë do të kishte mujtë Leka të forconte një monarki ushtarake me kryeqytet në Babiloní se Pirroja në Taranto a në Sirakuzë, pse Republikat greke, tue pasë qenë gjithëherë n'agoní, ishin kundër këso pune. Mirë i pat njoftë këto republika Filípi i Maqedonís, e prandej nuk desh kurr t'i bashkonte me shtet të vet. Nga ana e Lindjes popujt ishin mësue me dhespotizëm, e prandej për ta ishte gjithënjë për t'i sundue një ase një tjetër. Samnitët mund t'i shtronte Pirroja, por s'mund t'i bënte kurr si fe-lahët e Egjyptit, as katundarët e Romës s'mund t'i bënte bujq të pasanikëvet të Greqís. N'e krahasojshim fuqin e Pirros e të Lekës, besëlidhunit e njënit e të tjetrit e fuqin e anmikut të njënit e të tjetrit, të gjitha këto i ka pasë shumë më të mira Leka se Pirroja. Leka i vë themel një sistemi të ri shtetnuer, ndërsa shtetimi i Pirros është veç një epizod historik; shtetimi i Lekës ngjat edhe mbas vdekjes së tij, ndërsa Pirroja edhe për së gjalli e pa shtetimin e vet tue u-shkatrrue.

Pirroja që një pris ushtrie mendehollë, por Leka që edhe më i mendshmi burrë shteti i kohës së vet. Trimi u a hyni veç atyne punëve, të cilave e dinte se mund t'u dilte në skáj, kurse një aventurjer nis edhe aso punësh, të cilat s'mund të kryhen. Kjo është arsyeja, për të cilën ndonjë historjak e ka quejtë Pirron aventurjer. Me gjithë këtë gjithëkush e do Pirron, pse që një trim besnik, e pse ai që i pari nga ana e Lindjes, që u-ndesh trimnisht me Romakë.

58. SOLONI E KRESI

Soloni ishte një ndër më t'urtit, që përmenden në Greqí të moçme. Një herë tue bërë rrugë pëpër Azi të Vogël, i takoi të dilte nga Sarda, një qytet i moçëm ku mbretonte Kresi, që ka lënë një zã për gjã e begatí të madhe që pat. Kresi e thirri Solonin, e i a kallxoi të gjithë gjân e vet e mandej e pyeti: "A ke pa kund mbi tokë një më të lumtun se mue?". I shkante mendja atij se po i thonte Soloni se "nuk ka në botë njeri më të lumtun se ty, që ke të gjitha këto të mira", prandej e pyeti.

Soloni u-mendue një herë, e mbasandej tha: "Më të lumtun se të gjithë kam pa një plak, që jetoi shumë me shëndet, pa e lënë kamba e dora; pat djelm shumë e njënin më të mirë se tjetrin; i martoi të gjithë, pa edhe nipat e stërnipat; sa jetoi nuk pat kurrnjë të keq në zemër, e kur ydiq i la mbrapa të gjithë".

Kresi u-çudit, e disi edhe u-ldhnie, tue pa se Soloni e bënte më të lumtun at plak se atë, që kishte të gjithë at gjã. Por tha me vete, "ndoshta do të në mbajë për të dytin", dhe e pyeti prap: "E mbas tij, a ke pa ndokënd tjetër?".

"Mbas tij", i a priti Soloni, "kam pa dy vllazën të fortë e trima si zana, që kishin një nanë dhe e dojshin fort. Një ditë, që ishte një festë e madhe, gjithëkush e çonte nanën e vet me qerr në at vend ku luteshin; këtyne dy vllazënve i u-vonuen qet; e çka bënë? Hënë vetë nën zgjedhë e e çuen nanën ku ishin nanat tjera. Atje të gjithë burrat i levduen këta dy vllazën, e u-çuditën prej fuqis që kishin; e grát u-mblodhën rreth s'âmës së tyre e i thojshin: "Ë lumja ti, moj zojë fatmadhe, që paske kësí farë djelmsh, kaqë trima e të fortë, e që të duen e të nderojnë kaqë fort: por Zot, i paç!". Atëherë e ama i çoi duert nga qielli e i u-lut Zotit t'u epte të blivjet çka është më mirë mbi tokë; por kur, i vdiqën të dy të bijt në at ças, e kuptoi se më e mira e të gjithave është vdekja me nderë. Qytetarët i nderuën fort ata djelm e u bënë trupore, që mos t'u humbte emri kurr".

Kresi s'duroi më gjatë e bërtiti: "E po'mue, me të gjitha këto të mira e këto begati, s'po më kujtonke për të lumtun?".

"Jeta e njeriut" i tha Soloni, "është shtatëdhjetë vjetë, a më shumë a më pak; kësaj jete çdo orë e çdo ditë s'i gjason njëna tjetrës; një njeri që e shef sot të lumtun, nesër mund të bëhet më i mjeri i të gjithëve; edhe të lumtun nuk i bënë veç pasunija, se shumë të pasun janë aqë të mjerë sa u a kanë shirë të vorfënvjet. Prandej, pa e pa si mbaron jeta jote, s'mund të të thom në se je i lumtun".

Kresit s'i pëlqeu kjo fjalë, edhe s'i vëni vesh më t'urtit. Por nuk ngjati shumë, e fjalët e Solonit i duelën të gjitha. Kresi kishte dy djelm, i madh ishte shurdhë e i pagojë, i vogël ishte i rëndshëm e trim. Mbas një dhetë ditësh, tue gjuetë të t'egjër, i u-vrã djali i vogël, e Kresi mbet me një djalë shurdhë e të pagojë. "Nuk shkol shumë kohë e duel kyri, mbreti i madh i Persis, e bëni luftë me Kresin, e mundi, e zë gjallë e urdhënoi të bëhesh një turrë me drù, për t'a vù Kresin mbi at turrë e për t'i dhënë zjarr nën të. Kur e pa Kresi se po digjesh e, përveç se po humbte të gjithë gjân e vet e mbretin, por po epte edhe shpirtin me tmer, tha tri herë në zã të milt: "Solon! Solon! Solon!" Kyri e pyet: "Çka është ky Solon që po therrret?", e Kresi i a kallxoi të gjitha fjalët që i kishte thënë Soloni. Kyrit i pëlqyen ato fjalë e i erdhi keq për të shkretin; prandej urdhënoi t'a ulshin prej at turre drùsh, ku e kishte rrethue flaka, e i a fjalë tjetër.

50. MËNË E ARIOPÀ

"Atëherë vogëlja e Rogës së vogël ishte kundër Paris, pse i doli, edhe se Parisja ishte tue e a-të pa rrugë. Prandej, gjithë-çka bënte populli i at turrës në një kohë e dojshin t'i nder- tojshin me pëte veta me t'i të shëjte afër Romës. Kjo daf

kishte mujtë t'a shkatrronte Romën; prandej parijsa çoi e muer Menen Agrippën, që e donte vogllija, për t'a zbutë. Meneni nuk u-kursye, shkoi e i tha vogllis kështu: "Nji herë gjymtyrët e trupit u-çuen të tana kundër stomakut. Na punojmë, thojshin, e ky ha në shpinë tonë, pa bërë kurrfarë pune; sot e mbrapa s'do t'i apim të hajë, t'a fitojë vetë, në dashtë. Stomaku, pse nuk pat çka të hante, u-rrudh; por edhe gjymtyrët tjera u-këputën. Kur e panë se gjithë fuqija u kishte pasë ardhë nga stomaku, u-penduen të mjerat, e prap filluen t'i epushin me hangër stomakut".

Vogllija e muer vesht se ku vritte fjala, e u-pajtuen me shoqi-shoqin; mbassi edhe parijsa diçka u lëshoi për t'u ardhë te rruga.

Pa dashunë me shoqi-shoqin, pa bashkim, nuk ka qendër nji shtëpi, e më pak nji popull. Kush e dë të mirën e vendit të vet do të mundohet të shkojë mirë me shokë. E ka dhënë Zoti të shkojë i padijshmi mbas të dijshmit a mbas atij që di më tepër, i vogli mbas të madhit, e i madhi t'i a këqyri të voglit.

60. 28 NËNDOR

28 Nëntor 1912 ! Ditë vjeshte. Qielli i mbuluar me re të rënda, plot shi. Në mëngjes, retë sitin një shi të hollë e të dendur që depërton gjer në kockat e kurrizit. Tregtoret janë mbyllur; festa duket ndër syt' e njerëzvet të mbledhur këtu e atje; të gjithë bisedojnë rëndësinë e ditës dhe të mirat që premtan ngjarja e madhe e çpalljes së lirisë.

Minutat kalojnë tepër ngadalë: të gjithë e presin me padurim orën e mbledhjes. Koha e hapjes së kuvëndit është caktuar më 3½, por të dërguarit e popullit nisën që më 3. t'i zënë fronat radhuar rreth sofrës së gjatë në salën e jashtëme të shtëpisë së Xhemil Beut. Njeri pas tjetrit hyjnë shumë burra t'ardhur për këtë ditë nga gjithë viset e tokës shqiptare. Geg' e Toskë, Muhamedanë e të Krishterë, delegatë të Kosovës e të Çamërisë, të Bregut-të-Dejtit e të Shkodrës jetike, të Korçës së bukur e të Malsis së Gjakovës. Të gjitha krahinat janë përfaqësuar.

Më 3½ hapet mbledhja. Sala është plot. Në krye të sofrës rri Ismail Qemali. Kurr s'është dukur më i ri. Fytyra e tij e ëmbël fiton me të parë, zemrat dhe nderimin e atyre që e qarqojnë. Mjekra e bardhë si dëborë i stolis faqet plot shëndet. Syt' e kulluar trathëtojnë me shkëlqimin e tyre, gëzimin e fellë q'i ndien zemra në këtë çast të madh për historinë e kombit.

Afër tij është Don Kaçorri. Gjithëmonë buzëqeshur, syt' e tij shumë të lëvizshëm kërkohen siqt ndër të gjitha këndet e salës për t'u thënë ato "n'jatjela" për të cilën i ndjeri kish

një theksim të veçantë. Aty pranë gjindet dhe Luigj Gurakuqi, i cili në këtë çështje është, me të vërtetë, "dora e djathtë e Plakut".

Midis gjithë të tjerëve që kanë një emër më shumë a më pak të famshëm, tërheq vërejtjen fytyra e Isa Buletinit. Në fytyrë e në shtat Isa "Begi" përmbledh vetijat e Shqiptarit dhe jo më pak në jetën e tij shpirtërore. Të pamët luftari, gjithëmonë i vrejtur, kurr s'i qesh buza pa shkak të rëndë. I gjatë dhe i hollë, trupit është lidhur me dej të hekurt. Ndëgjon shumë dhe flet pak; s'përzihet në fjalën e tjetrit dhe, kur flet, s'ngutet. Ay s'që njeriu i fjalës, por i punimit a, më mirë, i pushkës. Mund të thohet për Isa Buletinin vargjet që i a ka kushtuar At Fishta Marash Ucit:

Arm't i kjen ktij baba e nana;
Bab' tagani e nan' breshana;
Vlla e motër dy pistolet;
Dy gjarpnusha prej Stambollet.

Por askush nuk mund t'a shikojë Isa Begun pa vënë re edhe plakun që rri mb'at'anë të sofrës. Është Bab Dud Karbunara, delegat i Beratit. Mjekra e tij e gjatë dhe e rrallë e tregon, midis të tjerëve, si një fytyrë të huaj. Me një shami të kuqe i fshin, fshehurazi, lotët që i rrjedhin kundër vullnetit të tij. Qysh mos të qajë i mjeri plak? Zërra e tij s'mund t'a përfshijë gjithë gëzimin e kësaj dite. Tërë jetën e tij e kish pritur këtë çast, për të cilin kish predikuar pa dishpërim dhe tani e sheh me sy! "Të falem, o Zot!" thotë Bab Duda. "Për këtë ditë i lutesha Zotit të m'a zgjaste jetën. Tani e pashë: mund t'i mbyll sytë"...

Kish kaluar ora 3 kur u-ngrit Ismajl Qemali, dhe, ngadalë, me kthjelltësi, tregoi qëllimin e mbledhjes. Përshkrimi i vuajtjevet të shuma të popullit shqiptar nën zgjedhë, sajoni pjesën e parë të fjalës së kryetarit. Pastaj foli për shtetet e tjera të Ballkanit, qysh u-liruan dhe qysh rrojnë e përparojnë. Këto fituan miqësinë e Shtetevet të mëdha dhe e rritën fuqinë e tyre aqë sa i çpallën luftë Turqisë dhe po e mundin. Po ata s'duan të pushtojnë vetëm viset që janë të tyre. Lakmimi i tyre është pamasë dhe përfshin gjithë trashëgiminë e Turqisë në Ballkan, pra, dhe Shqipërinë. Veriga q'e mbajti lidhur Shqipërinë me mbretërinë e Sulltanëvevet më shumë se 400 vjetë, sot është e këputur. Kombi Shqiptar, që ka dërguar këtu kaqë përfaqësues të ndershëm, a mund të durojë kurr të hyjë nën një skllaveri të re, më të keqe se të parën?

"Kurr" e "kurrnjehore" është përgjigja e shpejtë që del nga goja e të gjithë burravevet.

Dhe Ismajl Qemali mbëron duke thënë këto:

"Populli Shqiptar na zgjedhi o na dërgoi në këtë mbledhje që të keshi zërrin për shpëtimin e atdhut. Shpëtimi është një i vetëm: frija. Franda, duke u-mbështetur mbi të drejtat e

shenjta dhe mbi dëshirën e vullnetin e patundur të gjithë popullit, na, përfaqësonjësit e tij, e çpallim Shqipërinë shtet më vehte, të lirë e të pamvarur!"... Të gjithë janë në këmbë. Një "Rroftë Shqipërija" e "Rrnoftë Shqipnija", që del prej të gjithë krahërorvet i mbulon fjalët e fundit të Ismajl Qemalit. Urimet përsëriten e më s'marrin fund. Një flamur u-çfaq n'at gast në mes t'odës. Një tjetër flamur i rrëfëhet, në dritore, popullit q'ishte mbledhur n'oborr të shtëpisë. Gëzimi ish përshkrojtur nëpër të gjitha fytyrat. Shumë qanin. Qysh mund t'i mbanin lotët duke parë një skenë të tillë: Shqiptarë prej të gjitha visevet, që kurr s'janë parë njëri me tjetrin; një-rëz të cilët gjer dje, duke patur fe dhe fis të ndryshëm, shikoheshin si të huaj dhe sot..... Sot, pas qindra vjetësh, e kuptojnë përsëri se janë vëllezër, që s'mund të kenë veç një qëllim: Të bashkuar të mprojnë nderin e asaj nëne q'i ka bashkuar sot rreth saj, rreth flamurit të kuq me shqipen e zezë... I tërë qyteti kremton. Të gjithë e shikojnë me shpresë kohën e pastajme dhe telegrafi i lajmon botës lindjen e një Shteti të ri.

61. DITA E FLAMURIT

E duam flamurin e kuq me shkabën e zezë me dy krerë, se është flamuri ynë, se nën të do të rrojme të lirë, të nderuar dhe kryelartë në mes të kombevet të qytetëruara t'Europës.

E nderojmë flamurin e kuq me shkabën e zezë me dy krerë, se është flamuri i kurorëzuar me nderë e me lavdi i kryeushtarit dhe luanit, të shkëlqyer që çuditi botën me trimërit' e tija dyke thyer njëzet e pesë vjetë me radhë njërin pas tjetrit ushtëritë më të forta t'asaj kohe, të kryesuara prej Sulltanëve më të mëdha të Turqisë. Kur Europa dridhej nga mizoritë Otomane, dragoni shqiptar që s'dinte ç'është frika, me një grusht trimash të zgjedhur, vërvitej mbi armikun si rrufe që tundte malet dhe shkëmbinjt dhe u jipte arratinë kulçedravet aziatike me atë shpatën e tij të rëndë që vetë-tinte dhe tmeronte, nën atë flamur të kuq me shkabën e zezë me dy krerë.

E ngremë lart flamurin e math të Skënderbeut, se ay që e mbajti i thirri tërë botës me trumbetë ç'është zoti të bëjë Shqipëtarit kur bashkon trimërinë me besën, me nderin dhe dashurinë e vendit të vet. Papa, kryetari i Krishtëritit në Perëndim, Republika e Venedikut, mbretëritë e deteveve, dhe të gjithë mbretërit dhe princërit e Europës në kohën e Skënderbeut e përshëndoshën flamurin tonë me beklime, parçezime dhe lavdërimet. E çpallim kur u-unj për katërqint e pesëdhjetë vjetë, se Shqipërija u-shua nga lista e shteteve të lira dhe varfërlia,

mjerimi dhe robërija e shtypën dhe e vogëluan në sy të botës. Por kur u-ngrit dhe valoi përsëri në Vlorë dhe u-përsëndet në Durrës me gjëmine topash prej armëve të fuqivet europjane, kockat e shenjtëruara të Skënderbeut u-drithëruan në varr dhe na, kur e pamë si n'ëndërr, derdhën lotë mallëngjimi, gazi, shprese dhe kryelartësije kombtare.

E kujtojmë këtë ditë historike dhe e kremtojmë, se mësuan ç'domethënë flamur i huaj, shpatë, kamçik dhe zjarr armiku: fshatra të djegura, ara të shkretuara; pleq, gra, fëmijë të therur pa mëshirë, a t'arratisur në shpella e përrenj, të çveshur e të zbathur, pa bukë, të rrahur prej së ftoftit, të çjerur prej urisë, shtrydhur prej smundjevet, me syrin e ërrur prej helmit dhe deshperimit. Nga goja e kësaj ushtrie dëshmorësh të pafajshëm të barbarisë dhe pashpirtësisë s'armiqvet të pabesë në Shqipërinë e shkretuar dhe nga zemra e të gjithë Shqiptarëvet të merguar e të shpërndarë si zoqt e korbit në vise të huaja ngrihet sot një lutje e nxehtë, e mëshirëshme, e mallëngjyer përpara fronit të Perëndisë:

O Zot i math, i drejtë dhe i dhëmpshëruar, shpëto-e popullin dhe vendin tonë të mjerë; ndër-o-e përsëri me liri nën flamurin tonë, flamurin e Skënderbeut, flamurin e kuq me shkabën e zezë me dy krerë.

62. ALMISE TOKE

Në daçim që të na kenaqin arat e kopshtet me drithna, me perje e barishte, duhet t'a punojmë tokën me mjeshtëri e me kujdes të madh. Deri prozimet e livadhet e lypin mjeshtërinë e dorës së bujkut. Po çka kishte për të qenë për në sikur mos të kishim me çka t'a thyejshim tokën, që nga një herë bëhet si gur, por veç me gishtat e me thoj? Veç mundit që s't'a merr mendja e veç kohës që do t'u-humbte, kurrkush nuk do të mundte t'i dilte m'ane. Por njeriu, për t'a punue tokën e për t'a fitue bukën me djersë të ballit, ka ditë t'i bënë vetë edhe almiset, që i duhen për t'a lehtësue mundin.

Prandaj shofim se bujqit e perdorojnë vangën që e thyen tokën thik e e sjell; shatin, që e grimcon; rrashqelin për t'i rrafshue vllajt, e trinën për t'i trinue a për t'i rrafshue arat. Por puna vetë edhe hollimi i a ka çelë menden njeriut që të hartojë një almise të mirë në vend të vangës, ku puna e saj kishte për të qenë tepër e gjatë dhe e kushtueshme. Kjo almise është përgjithësisht e plorë. Por duhet t'i a mbushim menden vetes se në purrendat, si i kanë pasë të parët tonë, e si edhe sot i kanë dëna, nuk bëhet punë për dobi. Një pluer i mirë jo veç do të ketë umin e thikën të mira, por edhe do të ketë një vesh për t'a sjelle tokën, që shkon tue u-thye. Do të ketë edhe peshojën për t'u lë e për t'a que umin, si e lypen puna, pa pasë nevojë

U-err: kurrkush s'flênte: secili ngulte sÿt nga shkante barka. Kolombi kishte hypë në mâ të naltin vend, në pupe; e dy orë para mesnate pà për së largu një dritë që ecte: i a tregoi një zyrtari e të dy thirrën një shoq tjetër, por para se të mrrinte ai, drita humbi. Dÿ herë u-duk e prap humbi. U-prënë e i u-përqeth shtati, kur qe prej barkës që printe, shungullon një zâ: "Tokë, tokë !" Të gjithëve u-shpëtuen lotë prej gëzimi e kush e kishte mundue mâ fort Kolombin, i bie në gjÿj e i lypën të falun.

E njimend kur agoi drita, u duel para sÿsh një ishull me pyje e me livadhe të pashoqe, e rrezet e diellit shëndritshin ara e pemë që s'u kishte pà kurr sÿni.

Me vegla muzikore e me flamÿr që e hapte era, me brohorí e gëzim si ai që ka krye një punë të madhe, ata shtegtarë fatbardhë e lëshuen hekurin në tokë të ré. Me flamÿr të Spanjës majtas e me shpatë në të djathtën, Kolombi del i pari në breg e puth tokën; detarët të gjithë bijnë në gjÿj për t'i u-falë nderës të madhit Zot, që i qiti n'at dhé (12 Tetuer 1492).

Vendësit u-grumbulluen te zalli, si fëmijët, kur del nëpër katund një send që s'e kanë pà kurr; me duer e me gishta dukesh se i mbajshin për njerëz që kishin rá nga qielli. Edhe Spanjolët u-çuditën tue i pà ata njerëz pa petka në shtat, me një bojë të rêmtë e me mercela t'artë në veshë e në hundë. Kolombi i a ngjiti emnin atij ishulli "San Salvador" që do me thënë "i Shelbuemi", për t'i a dijtë për nderë të naltit Zot që i qiti n'at dhé.

Spanjolët u falën atyne njerëzve xixa, gastare gjithëfarë ngjyrash, gjylopâna e sende vezullojse; e prej tyne morën shumë copa ár. E mbassi ë panë se Spanjolëvet u pëlqente fort ari, vendësit u kallxuen me gisht vendin e Jugut. U-nis Kolombi n'at-krah e gjet ishullin e Kubës. Edhe ata gjindë u-mrekulluen tue i pà këta njerëz të huej e barkët e tyne; e kur këta u kallxuen do leskra ari, vendësit u bânë me shëj për të shkue nga lindja e diellit, e thojshin "Haiti, Haiti". Europjanët u-nisën përnjimend n'at anë e mrrijtën n'ishullin e Haitit, që sot i thonë San Domingo. Edhe aty çaklat e Europës u-ndërruen me ár t'Amerikës.

Por Kolombi kishte plasë t'i çante fjalë mbretneshës së Spanjës për dhena që kishte gjetë. E para se t'u-niste me një barkë që kishte mbetë në zall, bâní si një qytet e i a ngjiti emnin Natividad, e la mbrendë tridhetë e tetë vetë prej së vetësh; i porositi të rrijshin urtë dhe t'ishin të njerzishëm me gjithëkënd. Nga ana tjetër për t'u shtí frikën atyne të vendit për Europjanë që lënte aty, i rreshtoi njerzit e vet, e u bâní shëj me i zbrazë armët. Kriama e pushkëvet dhe e topa- vet u shtiní tmerin atyne të shkretëve, e kaqë u hÿní frika

Sa të gjithë ranë me fytyrë përdhë.

Me 4 të Kallnorit të vjetit 1493 Kolombi u-nis të këthehesh n'Europë. Udhës e zûni një furtunë e madhe sa nuk besoi se do të shpëtonte; por më fort se për jetë të vet, kishte idhnim se s'po merrinte n'Europë askush për të kallxue për ato vende që kishte gjetë, prandej i shkroi lajmet e veta në një lëkurë e i ndrÿni në një vozgë të lyeme mirë me peshkve dhe e qiti në det; shpresa e tij ishte se dikur valët e detit do t'a qitshin në breg at vozgë n'Europë, për t'u-dijtë ato punë. Por desh Zoti e shpëtuen prej aso furtune, e me 15 Mars prap hÿni në limâ të Palos prej nga kishte qenë nisë. Vendi e priti shumë mirë me kumbonë e me gëzim të një populli të panjehun që duet në breg, e kur duet kishte vû para sendet më të çuditshme e më të kush-tueshme, që kishte sjellë prej dheut të rí.

65. DIJA

"Njeriu, aqë sa di, mundet". Të vërtetën e kësaj fjale të Bakonit e forcon edhe puna, që ndër disa gjuhë, me një fjalë të vetme shprehet mendimi "me mujtë" edhe mendimi "me dijtë", pse fuqija shkon mbas dijes; por fort e më fort na e dishmojnë punët e mëdhaja e të mrekullueshme, që njeriu, sidomos ndër kohët e vona, merrti të përkryente nëpër fuqi të dijes e të hollimit të mendes.

Nëpër dije sÿni i njeriut depërtoi kaltërtin e thellueshme të kupës së pamatun të tërthores s'Empirit, e caktoi ravët e shlligjet e shkëlqyeshme të hânave e të diellave e t'atyne kometave znaritse, në shllungë të kripit të të cilave dridhet, trandet e felgron edhe sot padija. Nëpër dije njeriu u-dorgj me kambë të sigurtë ndër ato anrrat shungulluese të dheut, e ngadhënjyes e theu hovin e tallazevet të pellgut të pafund e shkij; shkëpt si ajo shqipja e pafrigueshme, fluturim nga qielli, e u-përshkue nëpër ré e vise iperbore, thue se përnjimend po do zojzlit t'i a nxjerri dorë krufët bumbulluese, dhe vend për të zûne n'ato rudinat e kandëshme e përherë të blerta t'Olympit. Jo, po, barqet e herëshme, ndodhjet jetike, përrëndoret e vjetra, si edhe ajo historia e krejt njëtij vargu të gjatë kavaljetesh, u për verigat të të cilit përshkrue është jeta e fisevet dhe e kodlevet të flisit të njeriut, na dishmojnë, se burri i urtë është i fuqishëm; e se burri i dijsëm është i fortë dhe i zoti.

E pse një popull nuk është tjetër veç se njeriu i shumzuem me vetvete, kështu në dritë e në diell shifet, se populli i fortë e i fuqishëm është vetëm ai, në të cillin çohet dhe lavrohet dija; e se, sikurse pa forcë një trup i gjallë s'mbahet në këmbë, kështu edhe një popull i pa dije s'qendron as mbahet si shpirt në yete.

66. BASHKIMI BAN FORCËN

Qe një natë e këthiellët. S'ni ynë tret në hapsinën e pamatun të qiellit tue vrejte miljarda hyjsh që xixillojnë porsì xhevahire të shkapërderdhuna për zbukurimin e kupës së qiellit.

N'at heshtim ngulim s'yt si të ngrim, pse mendja jonë humb si para një misteri. Por astronomi me tejqyrën e vet, e ndjek udhëtimin e tyne, i mat largësit që kanë njëni prej tjetrit, u a llogarit peshën e përfundon se ajo mori trupash qiellorë nuk ëndet n'at hapsinë të pamatun ashtu kot e si miza pa krye, por ndjek një ligjë të caktueme. Secili hýll, simbas përpjesëtimit të peshës e të largësis prej tjerëve, ka at ndikesën e vet mbi ta ase është i ndikuem prej tjerëve aqë mjeshtriht sa na lê pa mend ai rregullim i çuditshëm, ajo bukuri e pashoqe, shkaktue prej lidhnijs e bashkimi.

T'a ulim shikimin tonë mbi natyrën xeherore. Edhe këtu, edhe pse është natyrë e pa jetë, e vdekun, gjithënjë shofim se bashkimi bân forcën. Malet madhështore që me maje të pamrrijshme na duken se e përkasin qiellin; mermerët shumë ngjyrash, xehet e çmueshme, të lãngta e të ngurta e gjithëçka përfshin mbretnijs xeherore, a s'janë bashkimi i atomevet, të cilat sajojnë malin, arin, argjandin, vojin e gurit, thëngjillin, etj. ? Shkëndijs e vogël që shpërthen me takimin e telavet t'elektrikut, është gjã e pa farë rëndësijs; por rrufejs që shkrep në një ditë stuhijs e që ka fuqí të djegí e të shkrumbojë njerëz, bagti, banesa, s'është tjetër veç bashkimi i shumë energjive elektrike. Po rét, shiu, përrojet, lumejt e detnat e pafund, a s'janë bashkimi i shumë pikave uji. E po banesat tona, a s'janë bashkimi i shumë gurëve, i shumë tullave, i rânës, i gëlqeres, etj. Ç'na thonë pallatet e bukura, urat e shtrueme, rrugat e punueme, fabrikat e pamëshme ? Të gjitha një zãni na diftojnë se bashkimi bân forcën.

Prej mbretnijs xeherore mund t'i shtrijsmë vrejtimet tona në mbretnijs bimore e tue i kalue një mbas një të gjitha bimët prej fijos së barit e deri në mã të trashin lis, shofim se bashkimi bân forcën. T'a pyesim botanikun çka është ai lis aqë i trashë, të cilin shumë burra sëbashku s'mund t'a përfshijnë me krahë të vet e na thotë se është bashkimi i shumë fijeve të holla, të cilat kohë mbas kohe, t'ushqyeme prej toke, e trashën dhe e forcuen aqë fort. E po me fije kanpi e lini, a nuk bájme na tërkuzat e litarë aqë të fortë sa të ngrisin e të tërheqim çfarëdo peshe ? Shkurt, të gjitha sendet e kësaj bote janë të lidhuna njëna me tjetrën për të dhënë jetë, rregullim e harmoní.

Të gjithë frymorët e paarsyeshëm vetvetiu ndjekin - n'at mënyrën e vet - një rregull bashkimi e, mjaft me vrejte peshqit n'ujë, zogjt n'ajr e deri egërsit ndër pyje e kemi për të gjetë mesime të panjehuná bashkimi.

67. NGJARJE NGA JETA E EZOPIT

Ezopi qe mâ i madhi përralltar i kohëvet të vjetra, madje baba i të gjithë përralltarëve të herëshëm e të tashëm. Të vjetrit e mbajshin për punë të madhe; mjaft me thënë se Sokrati, me çka thotë Platoni, mundohesh në burg me vû në vjersha disa përralla të tija. Me gjithë këtë jeta e këtij njeriu, i pajisun me kuptim e hollësi mendje, humbet në mister. Mbas gjase jetoi në mes VII e VI shekull p.Kr. Duket se qe prej Azis së Vogël, e rob në Samo i njanit që mbahesh filozof. Thohet se mâ vonë udhëtoi në Babiloní, n'Egjypt e në Greqí. Banorët e Delfit, të cilët af i kishte pasë zemrue me një përrallë të veten, e mbytën rreth vjetit 650 p.Kr.

E para ngjarje që kallxohet për Ezopin është ngjarja e fiqvet. Në kopësht, ku punonte Ezopi kur qe rob, dy prej shokëve të tij i ranë për një fiku. Kur u-këthye zotnija, e paditën Ezopin se kinse ai i kishte përllá të tënë ata fiq. Kishin kapë thuprat në dorë gati për t'a ndeshkue... Por Ezopi, tue u-lutë mâ fort me duer së me gojë (ende s'e kishte pasë nderën e Djanës*) nxori që t'a pritshin pak. Ngau në gjellëtore, u-këthye me një kusí me ujë të nxehët e aty, ndër sý të gjithëve, e piu. I shtini mandej gishtat në fyt e, mbassi Ezopi ishte me të vërtetë esull, vuell ujin e kulluet e të pastër sikur e kishte pí. E ndërkaqë i bante shêj me gisht zotnis që edhe dy paditsit t'i detyronte me e bâ at provë. Prova u-bâ e, në mes të gazit të gjithëve kët herë dolën ujë e fiq. Kështu thuprat i hangri kush i kishte meritue.

Mâ vonë Ezopi i qe shitë një tregtari robësh. E i u-desh me bâ rrugë me të. Çdo rob për udhëtim e kishte barrën e vet; por Ezopi, jo; kalangerçi i gjorë qe kursye. Kjo punë nuk i u-duk e drejtë Ezopit, dronte edhe smirën e robëve të tjerë, e nuk e pranoi. I thanë atëherë t'a zgjidhte ai vetë barrën. E ai, mbassi i kënyri mirë thasët, ênët, ngarkesat, koshat e të gjitha sendet tjera, zgjodhi për vetë një kosh të madh me bukë që kishte qenë caktue për dy robë vigana. Shpërtheu gazi gjithëkah. Udhëtimi u-filloe. Mbas dy orësh u-bâ pushimi i parë, e hangren cillën; e barza e Ezopit zbriti në një të tretë. Në mesditë rá në gjymës. Në mbrâmë, kur robët tjerë ishin këputë prej udhëtitit e prej barrësh, qe gungaçi ynë në krye të vargut, i shkathët, me kosh zbrazët.

* Ideja e Djanës: Një ditë Ezopi u diftoi udhën do shtegtarëve; duket se ishin priftën të Djanës, e n'andërr i u-duk Fati dhe i a zgjidhi gjuhën.

Darka e gjuhëvet është tepër e njoftun për t'a kallxue. Ksanti kishte thirrë gojtarët e të dijsmit e Samo-s e i urdhënoi Ezopit të blente për këtë rasë çka të gjindesh më e mirë në treg. Gungaçi bëri gati një darkë, ku të tana het ishin bërë me gjuhë, gjuhë me çdo salsë, por vetëm gjuhë. I thirrur prej zotnis për të dhënë arsye, mufti lehtë Ezopi me u provue atyne zotnive se s'ka gjë në botë më të mirë se gjuhën. Gjuha është çelsi i çdo dije, vegla e së vërtetës dhe e arsyes, neni i jetës shoqërore....

Të nesërmen në mbrëmje qenë thirrë po ata miq, e këtë herë Ezopi kishte urdhën me blë çka të gjente më të keqe në treg. Por prap darka që fund e maje gjuhë. E a thue nuk është gjuha gurra e çdo shpifje, arsyeja e çdo gabimi, nëna e kundërshtimevet, e poteres, e gjyqevet, shkaku i çdo lufte ?

Ndoshta ka ndodhë kot, por e vërteta është se filozofi Ksant ndër dhjetë herë, nëndë herë shifesh në tryezë. I pëlqente shumë të hante, por më fort të pinte. Madje një herë, nëpër tyntajë të vënës, i u-rrit mendja se mund të kishte etje aqë të madhe, sa të luente me kusht se të nesërmen do t'a pinte detin.

Vëni kusht për njëmend shtëpinë dhe të tana pasurit tjerë. Kur i duel pija në nesër, filozofi e kuptoi se e kishte keq punën. Kishte mbetë i gjori në breg t'atij deti, që do t'a pinte, tue i pritë ata, me të cilët kishte vënë kusht. Kur që vjen Ezopi që e shpëtoi, dhe i thotë:

- Ksant, bën zemër. Kur të vijnë ata, do t'u thuesh kështu: unë u-lidha, po, me e pi detin, por jo lumejt, që derdhen mbrendë. M'i ndalni, pra, lumejt e unë detin po e pij.

Asht e lehtë të kuptohet se si zani i gungaçit shpejt doli prej shtëpisë së Ksantit e muer të tanë dhën e Samo-s. Sa për të shkue kohën, hyri një herë Ezopi në një kantier ku ndreqeshin anët e barkës. Punëtorët që i a dijsin natyrën, u-grumbulluen dhe filluen t'a ngacmojshin. Ezopi u përgjegji:

"Punëtorë të dashur, dikur s'ka qenë veç haus e ujë. Por Zozji, i cili donte, që t'ishte edhe një element tjetër, dheu, i tha tokës t'a përpinte detin tri herësh. E menjherë toka të parën herë liri malet. Kur toka thithi prap, dolën fushat. E tash në u-mbushët mendja tokës për të ngrehë edhe një herë, punëtorë të dashur, ju këni për të mbetë në zall".

68. PËRRALLAT E EZOPIT.

1) Ujku i ngopun

Nji ujk, ngi e bâ lodër, pà nji dele shtri për tokë. E kuptoi se ajo ishte rrëxue nga frika e tij: i u-afroe, e siguroi tue i premtue se do t'a lënte të shkënte, veç t'i thonte tri sende pa dredhi. E delja atëherë i tha:

- Pikesëpari: mâ mirë se kurrgjâ kishem dishrue mos me të pasë takue. E dyta: e mbassi kjo nuk mujt me qenë, kishem dashë me të pasë takue të verbët. E treta: ju marrët pushka të gjithë ju ujq, që, pa pasë anji dam prej nesh, na bëni luftë gjithëmonë.

Ujku i ngopun tue e pà se delja foli pa dredhi, e la të shkojë.

2) Trimnija e atij që ka frikë

Nji ditë lepujt bënë mbledhje e u-ankuen ndërmjet tyre për nji jetë aqë të keqe, aqë me krye në gërshënë që bájshin; a thue nuk kanë anmiq njerzit, qent, shqipet e të gjitha shtazët? "Mâ mirë të mbarojmë nji herë e për gjithëmonë, se të jetojmë me këtë disprim". Si e morën këtë vendim, të gjithë lepujt sëbashku u-lëshuen nga njikënetë për t'u-hjedhë mbrendë që t'u-mbytshin. Por bretkocat që rrijshin në veshtrim rreth kënetës, porsa ndigjuen fërshëllimën e lepujvet, kërcyen n'ujë. Atëherë, ndër lepujt, ai mâ mendshmi tha:

Trimnoh, shokë! Ka kafshë që kanë frikë edhe mâ fort se na.

3) Gryksija e detit

Nji bariu, që kullotte bregut të detit grigjën e-vet, tue pà qetsin e madhe t'ujit, i u-mbush mendja me lundrue, e u-bâ tregtar. Shiti delet, bleu nji barkë, e ngarkoi me hurma e ndëni volat. Por shpejt shpërtheu nji stuhí aqë e madhe sa barka qe tue u-kapërdi. Baria atëherë hodhi në det gjithëçka e, falënderës Zotit, që u-këthye në breg ai shëndosh e barka zbraza. Shumë kohë mâ vonë bariu ynë u-gjet prap te bregu. Nji shoq i tij kaloi andej pari e s'pushonte tue lavdue bukurin e qetsin e detit. E baria tha:

- Këshem me thënë se detit i kanë prap hurma. Qe, pse rri urtë.

4) Bariu i dhivet e dhít e egra

Nji bari që kishte qitë dhít e veta në kullosë, u-kujtue se ishin përzie me to edhe do dhít tjera t'egra. Kur erdhi mbrëmja, i shtini të gjitha në vathë. N'e nesre shpërtheu një stuhí; e mbassi s'mujti me i çue në kullosë, i grázhdoi mbrendë. Dhivet të veta nuk u dha veç një grusht elb, sa mos të ngordhshin; por me të tjerat u-diftue i gjánë, gjoja për t'i mësue mos të hikshin. Duel moti i mirë e bariu i nxuer jashtë të tana, e dhít e egra tue ngá u-nisën nga mali. "Ah, faqezeza !" u bërtitite mbrapa bariu, "a po hikni-a ? E ju kam ruejtë e ju kam bâ nderë edhe tepër...". Ato sollën kryet e i përgjegjën: "Postafat nuk duhet të të besojmë. Kur ti na more mâ me të mirë né, që kishim ardhë dje, se tufën e mōçme, sigurisht se po të vijshin nesër dhít tjera, do të na lëjshe mbas dore né për to".

5) Majmuni rrênacak

Kush udhëton për det merr me vete shpeshherë një qen të vogël a një majmun sa për të kalue kohën gjatë udhëtimit. Një njeri, që po udhëtonte për det, kishte me vete një majmun. Kur mrrijti në Semon, kep n'Atikë të Greqís, u-çue një stuhí; anija u-kapërdi; e të tănë shpëtuen në not, me gjithë majmun. Por ndërsa majmuni po bante not, e pa një delfin dhe e kujtoi për njeri; erdhi e i hýni nën të, e ngriti dhe e bajti deri në breg. Kishin mrrijtë në Piré, që është limáni i Athinës, kur delfini e pyeti majmunin në se ishte nga Athina. "Po, sigurisht" përgjegji majmuni. E shtoi se n'Athinë kishte prindë e gjini. Delfini atëherë e pyeti në se e njiftë Pirén. E majmuni, tue kujtue se Pireu ishte një njeri, tha se po, se madje Pireu e kishte mik fort. Rrëna që aqë e madhe sa delfinit i u-ndý, e hodhi n'ujë e majmuni u-mbyt mbrendë.

6) Grueja e pljanecit

Një grue e kishte burrin pljanec. Që t'i a hiqte at ves, që çka mendoi. Priti që burri, i dejun me vënë, të binte në gjumë aqë sa mos të ndiente kurrgjá; e ngarkoi në shpinë, e çoi ndër vorrezat, e uli aty e shkoi. Kur i u-duk se i kishte dalë pija, grueja u-këthye e traktloi në derë të vorrezave. "Kusa kërset" pyeti pljaneci. "Jua ajo që u sjell me hangër të vdekunvet", përgjegji grueja. "Me hangër ? Pse me hangër ! A di çka bën ? E sill me pija ? Ti e di se kam trishtim kur thue me hangër e me pija !". "E zeza unë !" vajtoi grueja; "as kjo lojë s'báni dobí. Burri im edhe për së vdekuní do të dejet".

7) Herkuli e Minerva

Herkulit një herë i u-desh të kalonte nëpër një rrugë të ngushtë, kur i shkuen s'yt e pa diçka për tokë, sa një mollë, e desh t'a shkelte. Ai send u-zmadhueshëm dy herë aqë. Herkuli e shkeli më me fuqi, e i ra me shkop. Sendi u-frëz edhe më tepër, u-ba aqë i madh, sa të zënte rrugën. Kreshniku e lëshoi shkopin e mbet shtang me gojë hapët, kur që i u-duk Minerva e i tha:

- Ndal, vlla! Ai send që je tue pa është grindja. Po mos t'a përkasish mbetet sa është. Po t'a ngacmójsh, a e shef si rritet?

8) Korbi e luftari

Një njeri, jo fort trim, u-nis për luftë. Tue bë rrugë, ndigjoi korbat që krrokën, e menjherë i uli armët e nuk luejti. Mandej i kapi armët dhe u-provua t'ecte. Por mbassi korbat krrokën prap, luftari nuk eci më e tha me zë të qartë:

- Krrokni sa të doni, por sa për mish tem do të ju ngeli skjepi mbyllë.

9) Burri me grue grindavece

Një njeri kishte një grue, që u ishte bërë e mörzitshme gjithë ditëve. Grueja e kishte shtëpinë. I hyni atëherë të shoqit dishiri të ditëve. Grueja ishte ashtu edhe me shërbëtorë të gjinis së vet; e grueja, një arsye për t'i a mbushë mendjen të shkonto. Kur, mbas disa ditësh, grueja u-këthye, i shoqi e pyeti se si e kishin pritur.

- Rojtaret e qevet - përgjegjji ajo - e barijt më shikuen me merak.

- Hoj grue, kur të kanë pasë mörzi ata që dalin me bagti tue ague drita e këthehen mbassi t'erret nata, merre me mend si do të ketë qenë për ata që kanë ndejtë me ty gjithë ditën!

10) Mjeku optimist

Një i sëmundë, kur e pyeti mjeku si po ishte, i përgjegjji se ishte djersë shumë.

- Mirë fort - tha mjeku.

Një tjetër herë që e pyeti, i përgjegjji se kishte pasë të rridham e të ftohtë.

- Edhe kjo është mirë - tha mjeku.

Kur shikoi mjeku t'a shikonte të tjetër herë, më ka shkue bark - i thirri sëmundi. - Edhe ra lirë - i tha mjeku dhe u-nis. Erdhi atëherë një që e kishte fis dhe e pyeti të sëmundin.

si ishte.

* Shiko - i përgjegji i sëmundi, - kaqë po bënë më mirë për ditë, sa po shkoj me bënë vegsha".

11) Hermeti* e gdhensi

Hermeti, i shtym nga kureshtja për të dijtë se ç'thonte bota për të, muer trajtë njeriu e hyni në punorën e një gdhensi. I shkuen sht e pa në një anë një trupore të Zojzit dhe e pyeti: "Sa bënë?". E gdhensi i përgjegji: "Një drahmë". Hermeti bëni buzën në gaz dhe e pyeti: "E truporja e Erës sa?", "Më tepër". Kur pa atëherë një trupore që përfaqsonte atë vetë, Hermeti mendoi me vete: "Mbassi unë jam hem lajmtari i Zojzit, hem hy i tregtis, sigurisht njerzit do të m'apin rëndësi. Pyeti pra për çmim. E gdhensi i përgjegji:

"N'i blejsh dy truporet tjera, Hermetin po t'a ap falë".

12) Gomari i nderuem

Njëni ngarkoi truporën e një hyjnije mbi një gomar e u-nis për në qytet. Udhëtarët që e takojshin, i bëjshin nderim trupores e gomari kujtonte se po nderojshin atë; u-frÿ me kreni, e i a filloi të garritte e s'donte të hecete para. Por i zoti, që e njifte mirë gomarin e vet, i a nxori gjumin me shtagë.

- Eh, i çmendun. Edhe kjo tash: me adhurue njerzit gomarin !

13) Me u-ruejtë prej mizavet t'ûnshme

Një dhëlpën ra në një gropë aqë të ngushtë e të thellë, sa jo vetëm që s'mund të dilte, por as me lëvizë nuk mujtte. Një mori mizash i u-grumbulluen sipri e nuk i hiqeshin. Një iriq, që e qiti rruge andej pari, pat dhimbsuni për dhëlpnën e i thar: "A do që të t'i largoj këto miza?". "Jo". "E pse?". "Pse këto janë ngi tashmë e s'pijnë gjak veç ndonji pikë. Po të largohen, vinë tjera që janë ûnshëm e s'm'a lënë pikën".

14) Letra e mbyllun

Një gomar e një qen po udhëtojshin bashkë. E qen se panë në tokë një letër të mbyllun. Gomari e kapi, i theu vulat dhe e lexoi me zë të naltë që t'a ndigjonte edhe qeni. Flitesh për kullqsa, për sanë, elb, kashtë... Qeni tue ndigjue këso sendesh,

* Hermeti, erën i dytë i Merkurit; i biri i Zojzit dhe i Majës, lajmtar i Perëndivët, Perëndija i gojtaris e i tregtis.

u-mërzit e, i tha gomarit:

"Shok, shiko mâ poshtë, në mos ka ndonji fjalë për eshtna e për mish".

Gomari e këqyri krejt letërën, por nuk gjet çka dishronte qeni. E qeni atëherë i tha:

"Mund t'a hüdhis at letër; nuk thánka gjá".

69. SHPENDI

Drejtori i shkollës së mesme më njoftoi se autoritetet e nalta arsimore kishin pasë mirësin të m'a pritshin bursën. Ky shllim i lindun qetsisht në rradaken e pasun të burokratit hijerândë sëbashku me kaçurrelat e tymit të cingares së tij, shkrepí me tërbim murrani mbi kryet të shkretë; Në fillim mbeta shtang pa mujtë të shprehem në kurrnji farë mënyre kundra kësaj masë. Prandej lypa fatin të më dhe bashkë me të nisa at vajtim të këndirun që është i vetmi ngushllim i të humburvet të kësaj bote.

Mbas disa ditësh, të kalueme në këtë errësi mjerimi, diskutim pat idën e ndritun të më këshillonte që mos të qëndrojshe më në qytet, por të drejtoheshe nga ato male, në prehën të të cilave s'yt e mij puthën për të parën herë rrezet e diellit.

"Si ? i djalë malesh më u-disprue; mos bre burrë !", shkojshin tue më thënë këta dashamirët e mij të qytetit, që nuk m'rrijshin me kuptue në qetsin e vet se sa i z'i ishte mjerimi im. Sa gojambël dijnë me qenë qytetarët e butë me fytyra t'ajuna e me gjymtyrë të plogta !

Nji ditë të lume Korriku u-nisa për të shkuë nga katundi i vendlindjes sime. Tjera herë kur vëheshem më b'â këtë udhëtim, shifshem tue ecë përpara meje, në s'yt e mendjes sime, vegimin më të mrekullueshëm të kurorës së malevet që rrethon atë e vogla të katundit lindur, mbytur në një pellg dritash e feksimesh të çuditshme. At ditë, vegimi i vjetër u-fik për njëheri me shpresën që deri në at kohë më kishte kolovitë nga ato dishire e qëllime, të cilat plotësojnë dhe e bëjnë jetën më bujare. As largimi nga qyteti nuk më bëri t'i shijoj përballimet e mocre që më falshin ngjarjet kosodore. Nuk u thash lamtumirë as mesuesvet, as drejtorit e as shokëvet. Shumë vonë u-kujtova se duhet t'i shoh përshëndetë së paku me shokun më t'afërm, Lipin; ndonji vjetër nuk e ndien që thellësa ai fatkeqsun tërë. I parati nuk rufti as që më ngushllue nga përshypja që i bëri vendimi i autoritetevet t'opri arsimore. Kur pjesë tue heshtë pranë meje së ndonji qeni i mirë besnik. Vetëm Notit, shërbtorit të shkollës, i thash lamtumirë, e ai m'a shtrëngoi dorën e buzëqeshi me tue gj'zakonisht. A thue nuk e di se çka më ka gjetë ?

Kur dola për dere, bâna sikur nuk i pashë shokët që lëjshin shkollën ku kishin shkue për të marrë diftesat. Shumica nuk më vrejten as, me tue qenë se numrat që këcejshin përpara syvet të tyne e kishin thithë krejt kureshtën.

Nji shikim të vjedhun i hodha tregtizës së sendeve, shkollore, me dritore të mëdhaja plot libra, fletore, letra, lapsa e pënda të bukura. Kalova shpejt nga frika se mos të më ndalonte shitsi për të m'i kërkue ata pesë lekët e fletorevet që bleva aty kahmot. Gjithë qyteti m'u-paraqit si nji vegim andrruer fluturak: vargu i tregtoreset me njerëz që si bletët hynë e dalin prej dyerve të tyne; katundarët që vinë prej rrethet (kishte takue ditë tregu) me kuaj e gomarë të ngarkuem plot drû, bostan, fiq e gjithënduer barishtesh së freskta; katundcat e reja me shllunga flokësh të zez të veshët (disa prej tyne duken si kuklla të brishta!) e me petka ngjyrash të forta, të cilat n'amshtin e qytetit të madh sjellin këngën e heshtun të gjakut të tyne të këthnezët. Nji nga nji i kalova të gjitha rrugat, në të cilat u-përshkova për ditë si student i zellshëm me libra në dorë. Mandej këto erdhën tue u-ngushtue deri sa më në fund u-gjeta në nji udhë plot pluhur të bardhë, mbi të cilën rrëshqitshin fluturimthi automobilat mbushë me njerëz. Afër disa gardhiqeve rruga ime u-dâ nga udha e madhe dhe në shtigjet e ngushta, që kalojshin brinjë skâjtit t'aravet të misrit, fillova me marrë frymë në lirisht dhe me ndie më qartas mizorin e fatit tim.

Katër ditë të gjata u-deshën për të më çue deri te shtëpia. Të katërtën ditë, ndërsa po kalojshem nëpër nji ahishtë me hije të denduna, i a nisi nji shi i butë shoqnie me erë: tue u-përkulë, landët viganore lëshuen rënkime të thella e më kuptuen tmerin që shpërthen në dimën kur kjo natyrë e butë egërsohet. Kodra e ahishtës zbret deri në breg të lumit që e ka burimin ndër malet përmbi katund tim. Uji i pastër, tue u-rrëxue nëpër shkambij me gulfa shkumborë të bardhë, për çudi nuk çoi në trup tim at përqethje freskije me të cilën zakonisht më fton të në vjetët e kalueme për t'i akullue gjymtyrët e lodhuna nga zhegu. Dukesh sikur gjithë ajo rrymë kalonte andej pari vetëm për të hÿ pjesësisht në vijën që rrotullon mullinin në të cilin blucjné dy katundet fqij.

Katundi im, me shtëpi të zeza, të dame me nga dy aëo tri ara misri, e me nji shkrep të bardhë që zbret pingul mbi nji përruë të thatë, m'u-paraqit i qetë ashtu si gjithëmonë. Njofta nji nga shkrepat me fytyra të ngërdheshuna. Vizimet e shkrepit që naltohet mbi një kand të katundit, pothuaj mbi shtëpin timë, bënë me lëvizë plotas në çipet më t'ona të vetëdijes për t'iu përrijnuer t'atij qubi me një një fytyra të ndryshme. (Po e ndiej përsëri freskin e vjetër të netëve që në dita sogje e p'afajshme e dredhvet të mistershme të dritës e të ngjyravet mbi shkrepin tim, në fëmijën e humbur kahmot).

Në shtëpi nuk mund t'androj më si në vjetin e kaluëm. Ndertesa e erret dhe e zezë do të jesi ashtu për gjithëmonë. As n'andërr nuk mundullon më t'ide. Më im: shtëpia e bardhë si

bora, me dritore të mëdhaja për të reshë dhe në trollin e namun të stërgjyshavet të mij bekimet e mohueme t'ajrit e të dritës, rrethue me ara të vogla në të cilat toka e lodhun nga rrajët e misrit mijëvjeçar gufon në ngadhnjimin e kallxavet të grunit; aty mbrendë zojë familje tue mbarështrve rrangët shtëpijake me urti, Dila - malli më i flakët që njofta në jetë. Se sa mija herësh e ândrrova mbretneshë në çerdhën teme të paqët, mbretneshë të shrobnueme nga tiranija e prindëvet të pagdhenun, nga shtëpija e mbrapësht që nuk lejon me shpërthye plotësisht lulen e rinis së saj e nga ato zakone të shtrembta tete, të cilat rânduon e bënë të plogët çdo lëvizje të trupit të mbuluem me zhele të tutlueme e të ndyta.

E tash, unë shkrimtari i ndezun i rrethit tim të salvuem nga fati i vështirë i motevet, do t'a krrus shpinën nën peshën e robnis së banosës sime t'errët, me arat e vogla të misrit që me mija vjetësh u-përtri në këtë dhë.

70. DEDALIJA E KATALLANI

Njifarë Dedalijs, i cili kurrë nuk i hante dy bukë në një vend, ndeshi një ditë në një njeri, që ishte shtri buzë një mali me shpinë përdhë e po i mbante kambët përpjetë.

"Pse rri ashtu, or Franç?", i thotë Dedalijs.

"Po mbaj malin, or mik; pse drue se më bie sipri", përgjeggj ai.

"Jo, o burrë, mos kij frikë", i a këthen ky, "se malin t'a mbaj vetë, por eja mbas meje".

T'i ndigjuemen ato fjalë, ai s'bani as një as dy, por u-vu mbas tij e vijuen rrugën të dy sëbashku.

Nuk pat kalue shumë kohë e që, se ndeshin në një njeri tjetër, i cili ishte shtri, si ai i pari, me shpinë përdhë në mes të një fushe e kishte çue përpjetë kambët e duert.

"Pse rri ashtu, or Franç?", i thotë Dedalijs.

"Po, a s'është se jam tue mbajtë kupën e qiellit, pse drue se po më zë?", përgjeggj ai.

"Heç, or ti, mbas meje, se qiellin t'a mbaj vetë", i a pret Dedalijs, e pa tjetër edhe kyse merr mbrapa.

Tue udhetue të tre sëbashku vend në vend, një ditë prej ditësh i zûni mata në mes të një shoati. Shiko këndeç, shiko këndeç, kur u bli në sý nëpër arishtë një dritë buzë një shkambi. U-drejtuen rrugë e pa rrugë e, si u afruen, i bzanë:

"A do rriq, or i Zoti i shtëpisë?"

"Urdheno, urdheno", u-përgjeggj dikush prej fundit të shpe-

llës. Të hyren mbrendë një plakë e madhe u ndejti gati oçerbyll derën e i a vuni shullin; ata u-ulen bënë votrës, por kur

u epet me i a lëshue sÿt shpellës, shofin një njeri t'egër me një sÿ në ball, që ishte tue mjelë delet bashkë me të shoqen. U-pinë të tre, por çka të bájshin mbassi shpella ishte shkrep i gjallë e derën e kishte hekuri. Matu e shmatu fshetas me shoqi-shoqin sajuen me u-shti se s'po i kujtohen rrezikut e filluen me hapë gojën herë njëni herë tjetri, si t'ishin këputë prej gjumit. Mbas një copë here e bënë zemrën gur e i thonë katallânit, mos të merrte mërzi për ta, se ishin të lodhun e nuk dojshin me shti gjâ në gojë, e u-shtrinë pranë votrës e nisën me gërhitë, si t'ishin në mâ të mirin gjumë. Katallâni mbassi hangri darkë me t'âmën e me të shoqen në një skutë të shpellës, tue i vojtë mendja, se përnjimend miqt ishin në pikë të gjumit, merr e i thotë s'amës:

"Nako, a e shef se sonte kemi pasë dy për tre, por nesër mbrâma nga një për shoq, ê?"

"Mos báj kujdes, të pastë Naku, por shtoi Zot!", i përgjeggji e âma e ndejtën edhe pakëz, mbassi u-çue sofrâ e u-shtrinë për të fjetë.

Dedalija ishte tue përgjue e tue mendue, se qysh me i shpëtue atij rreziku; e si e pá, se katallânin me t'amën e me të shoqen, i kishte pasë kapë pika e gjumit, merr e u thotë shokëvet të vet:

"Vëni mend e mos lueni për sô gjalli deri sa të ju báj me dijtë unë", e u-çue ngadalë tue fërkue sÿt kinse ishte përgjumshëm, i a ngjiti dorën një helli të madh hekuri, që ishte mbështetë aty pari, e filloi me shpuzitë me të zjarmin.

Pi se katallâni nuk po e ndiente, e la hellin të kuqesh ritë, kapl tre desh e i ropi si vetima e u a shtini mishin në një gropë. U dha atëherë shokëvet nga një lëkurë dashi e u tha t'a veshëshin e të përzheshin me dele, e edhe ai vetë e çuni lëkurën, e hellin e kuqun i a rras katallânit e përzhinet me dele. Bërtiti katallâni në kuppë të qiellit.

"Ndezë, bre Nako, pishën, se dikush më vërroi!"

Ndezën pishën dhe e kërkuen disa heresh vend për vend shpellën, por s'mujtën me diktue gjâ; e atëherë, mbassi dera e hekurit ishte mbyllë, pritën të dilte drita, pse e muerën me mend se doemos miqt do t'ishin diku fshohë ndër dhën.

Porsa agol drita, katallâni shkoi me hamendje e zûni vend te praku i derës e i tha sô shoqes me i rreshtë delet se donte t'i qitë prej vathës një nga një. Secilin e prekte një herë, në shpinë e mandej e lënte të kalonte për dera, por pa i rbarue sô prapë të gjitë, Dedalija me shokë rufti me i dalë pa u-kultë, e menjherë i çveshën lëkurat, e i bënë:

"O, u-çekshim me hajr, e njëri i egër!" e velen në çhamë në pikë të vraptë.

Katallâni u-vu atëherë në t'âmën e me të shoqen se i zûni deri në burg të një uji, që shkëlqin leje t'a kalojshin, e mbassi e pá se shpëtuen u tha:

"O, në qofsh burgë, por Dedali, se ja nejtë mbrâma!"

"Në mos nesër mbrâma, më prit një natë tjetër !", i përgjeggji Dedalijs.

KALI I KATALLANIT

Puna e Dedalis mori dhën, por dy shokët e tij kishin marrë inat me të, pse i kishte pasë çue në rrezik me e lânë kryet, pranë mendojshin se si t'i bëjshin rreng për t'a lëshue në dorë të katallânit. Mbassi biseduen mirë e mirë me shoqi-shoqin, u rã në mend se katallâni kishte një kalë mos me i a pã kund shoqin; i a shtinë pranë në vesh mbretit, se, po të donte Dedalijs, ishte i vetmi, që mund t'i a merrte. Mbreti e thirri atëherë Dedalin e i tha:

"Të lutem, or Dedali, të shkojsh e të m'i a marrish kalin njeriut t'egër !".

"Po mirë, për hatër të Madhënis sate, edhe po t'a lâ kryet aqë më bân", thotë Dedalijs, "por se çka, më lypet një shat e një sqepër ku të jenë mã të mirët".

Mbreti i a përgatiti menjherë çka i lypsi Dedalijs, e ky pa tjetër u-drejtue për rrugë.

Si mrrijti te shpella e katallânit, çeli një vrimë të madhe në drejtim të vendit ku ishte lidhë kali dhe shtrini dorën t'a kapte, por ai tringlloi me patkoj e piskati me të madhe:

"A ku je, njeri i egër, se më mori njeriu i butë !"

Bâni braf më kambë katallâni e këqyri andej e këndej; por tue qenë se Dedalijs i kishte pasë vû një shkrep grykës së vrimës e ishte strukë, tue mos i rã gjã në sý, i shkoi mendja se e kishte pasë rrëjtë kali, e t'a rrafi me një shtagë të madhe, tue i thanë:

"Rueju e mos gabo të më rrëjsh mã, se t'a ndreq samarin !" e shkoi fill të binte me fjetë.

Sa e pa se katallânin e mori gjumi, Dedalijs e luejti vendit shkrepin, shtrini dorën dhe e kapë kalin për flokësh, por ai bërtiti si të parë herë.

"A ku je, njeri i egër, se më mori njeriu i butë !"

U-çue madalë katallâni dhe e vrojti an'e kand-shpellën, por s'diktoi gjã, pse Dedalijs i kishte vû shkrepin grykës së vrimës pëmbrenda e ishte fshehtë si herën e parë, pranë i u-afro kalit e t'i rã tri herë me shtagë në shpinë, tue i thanë:

"T'a dijs, se po m'a trazove rã gjumin për sa ândrra që shaf, të bëj që t'i dhimbesh gurit e drûnit !", e shkoi fill të binte me fjetë.

Menjherë Dedalijs, pora e kotulloi gjumi katallânin, e luejti shkrepin për vrimës e i u-sqipi kalit:

"Se do të marrësh në çaf veten dhe rue, lue kali ? Ti s'është me t'a dus të mirë: eja marrë keje, se do të çoj te mbreti, ju, në vesh t'uajt e të sones, do të kesh vesh e shpallë."

Kali t'ue u-gjetë ngusht, mbassi fundi i fundit nuk dishronte
vëç të hante e të pinte mirë, i u-lëshue në dorë Dedalis e
muerën rrugën.

Mbas pak kohe që këta ishin tue udhëtue, i u-bâ katallânit,
se diçka kërsiti e u-çue shpejt më kambë, por shiko' andej, shi-
ko këndeje, nuk e shef kalin kërkund, e tue u-kujtue se përnji-
mend do t'i a kishte vjedhë Dedalija, i u-vû në shpinë deri në
buzë t'ujit, që s'kishte leje t'a kalonte, e aty u-ndal e i
bzâni:

"O të lumtë, or Dedali, por, a vjen mik nesër mbrâma ?"

"O në mos nesër mbrâma, më prit një natë tjetër, more !",
i përgjegji Dedalija, e pa vonesë shkoi e i a dorëzoi kalin
mbretit, i cili u-gëzue shumë e i dha si shpërblim gjâ e mall
mjaft.

UNAZA E VJEDHUN

Kur e panë të dy shokët smirëzez se Dedalija shpëtoi edhe
at shteg, i thanë mbretit se njeriu i egër kishte një unâzë që
s'e kishte kund shoqen në faqen e dheut. Mbreti pora e ndieu
at fjalë, i urdhënoi Dedalis të shkonte e t'a merrte. Ky,
mbas urdhënit të mbretit, u-nis të shkonte t'i a merrte unâzën
njeriut t'egër, e aty nga mesnata hyni mbrendë në shpellë nëpër
vrimë, prej nga e kishte nxjerrë kalin. Shikon rreth e rrotull;
e shef katallânin në kokërr të gjumit buzë votrës. I afrohet
fshetazi e i a hjek me turr unâzën prej gishtit, por katallâ-
ni e kapi e t'a shtroi; e Dedalija tue mos dijtë se çka të
bante, e kap unâzën që e kishte shtërngue në grusht, e e hjedh
në gojë. Katallâni s'i ep punës përtej, por si e kishte ndër
duer, merr dhe e vë në vargoj dhe e lë ashtu vjerrë. Si doli
drita, njeriu i egër merr e i thotë s'âmës:

"Njikët gjojë do t'a pjekish mirë e mirë në furrë për
darkë, e grueja le të shkojë e të kullosi' delet se unë due të
dal për gjah".

Si kaloi pak dita, plaka i a shtini zjarmin furrës, e si e
kuqi mirë e mirë e haq prushin e shpûzën, e uli Dedalin dhe e
vûni në qeth për t'a shti në furrë; por ky, sa e afronte te
gryka e furrës, drejtohesh më kambë, kështu që gryka nuk e
përfshinte. Provoi plaka ashtu dy a tri herë tue i u-kërcnue,
por kot, e atëherë Dedalija merr e i thotë:

"Po pse hjek keq me mue, nan-o; unë pa e pá, s'e marr me
mend se si hÿhet në furrë; hyp ti një herë në qeth që të shof
si rrihet".

Plaka pa tjetër shtrihet mbi qeth e Dedalija i rri gati e
t'a fut në furrë; i vë kapakun dhe nisat e i çon mbretit
unâzën, i cili gëzohet për s'është tepërmj. Kur mrrijtën te shpe-
lla në muzg, katallâni dhe e shoqja e s'e gjetën nânën, mbassi
darka ishte gati, u shkoi mendja se ajo do të kishte shkue te
ndonji shoqe për të bÿjtë, e s'i ranë veshit për at punë e

shtruen sofrën, por menjherë kujtohen se Dedalija u kishte pasë hikë e u kishte pasë shti në furrë e pjekë nânën, prandëj i u-lidh buka e s'mujtën me shti gjâ në gojë at natë.

*
*
*

Por të dy shokët e Dedalis që nuk lëshin gjâ pa trillue për të mujtë me e shporrë atë këso jete, i thanë mbretit se nuk gjindesh në botë njeri mâ i hijshëm e mâ i bashëm se njeriu i egër, e kështu, mbas mendes së tyne, Dedalija do të sharronte me doemos.

Mbreti prej dishirit që t'a shifte me sý katallanin, çon e e thërret Dedalín e i thotë:

"Mbassi, lum Dedalija, më ke çue në vend çdo dishir temin, në qofsh burrë, shko e m'a bie edhe njerin e egër."

Dedalija vuni gishtin në tamth për pak kohë, e:

"Mbassi e ke vù shpresën në mue", i thotë mbretit, "unë do të vete, por due që të m'apish një qerr të mirë me një pëndë, buej të fortë; një spatë, një sqepër e do gozhda".

I qeshi fytyra mbretit dhe i përgatiti gjithëçka i lypi Dedalija, e ky, i veshun si malcore, hypi në qerr e u-nis e shkoi.

Si mrrijti në një pyll kundruell me shpellë të njeriut t'egër, zdrypi prej qerrit e nisi të pritte landë. T'a ndiemen krizmën e spatës, katalláni lëshoi zâ:

"Kush je ti, more?"

"O, jam një malcore tue që dërrasa, se na ka vdekë Dedali-ja, more", i përgjegji ai.

"Çka! po, a ka vdekë?", i a pret njeriu i egër. "Prit, bre burrneshë, se po vij e po të ndihmoj, se veç një Zot e di se çka më ka bërë ai faqezí".

Menjherë i a mrrijti edhe ai e u-vunë të dy me çâ dërrasa, e si patën çâsa i dësheshin, i mbërthyen mirë e mirë me gozhda, e vù në qerr, i thotë malcorja katallánit:

A po hyn në herë mbrendë, t'a provue, pale a mund t'a shpërthejsh; se kam frikë mos të na dalí lundit Dedalija, e atëherë vaj halli për shumë këndin."

Katalláni hyni mbrendë n'arkë, ajo i dha çelës, por tue marrë e tue dhënë ai me gjithë fuqi, e shpërtheu.

"Si t'i a bëjmë çâsi, lum miku?", i thotë malcorja.

"E! a lë mue", i përgjegji katalláni, e shkoi fill të shpella e muer do dërrasa të shpella, i vuni mbi qerr, i mbërthyen me do gozhda që pruni në vete e i na vunde edhe drynin.

"E! n'tash edhe një herë", i tha malcorja, "pala a mund t'a shpërthejsh".

Katalláni hyni prap mbrendë, e u-shtri n'arkë e mbasandëj si i dha çelës malcorja, berr e çon për të dalë, por s'mundet kurrësi, je:

"Çele, oj burrneshë", i thotë, "se s'ka burrë që mund t'a shpërthejë".

"A, a s'mund t'a shpërthejsh-a ?".

"Ngadalë, pra, se unë jam Dedalijs". E, eja oçë, t'u bân qevet e e çon tue bërtitë e tue çuditë dhën deri te mbreti, i cili mbassi e pà se ç'përbindsh ishte, u-kujtue se të dy shokët e Dëdalis kishin pasë dashë t'i bájshin rreng për t'a zhdukë, prandej atyne u dha rrugën e detit bashkë me katallânin, e Dëdalín e mbajti qysh at ditë afër vetes e i dha të bijën për grue.

71. GJYKATSI I HOLLË

Emiri i Algjeris, desh të shifte vetë n'ishin të vërteta ato që thoheshin se, në një qytet të krahinës së tij, gjindesh një gjykatës shumë i zoti, i cili nuk gabonte kurr në vendimet e veta, kështu që asnjë bákëq nuk mund të krenohesh që t'a kish-të gënjye ndonji herë.

Në të hým të qytetit, një i shkjeptë i u-afrue Emirít e i lypsi lëmoshë. Emiri i dha diçka e desh t'a vijonte udhëtimin kur i shkjepti e kapi për petkash.

"Ç'kërkon ?", e pyeti Emiri, "A s't'a dhash lëmoshën ?".

"Po", i a priti lypsi, "por më bân edhe një të mirë; më merr më kalë e më ço deri te sheshi i qytetit, pse kam frikë mos të më shtypin devet e kuajt, po t'eci më kambë".

Emiri e mori më vithe të kalit lypsin dhe e çoi deri te sheshi.

Aty e ndaloi kalin, por i shkjepti nuk zbriti.

"Pse nuk zbrit ?" e pyeti Emiri. "Zbrit, sepse mi mrrijjtë !".

"E pse të zbres ?", u-përgjegj lypsi. "Kali është imi; në mos daç me m'a dhënë më të mirë, atëherë të shkojmë te gjykatsi".

Shumë njerëz u-mblodhën e i shikojshin nga ziheshin.

"Shkoni te gjykatsi !", u thojshin. "Ai do të ju ndreqi".

Emiri dhe lypsi vojtën te gjykatsi i famshëm. Në gjykatore ishte mbledhë popull i madh. Gjykatsi i thirrte me rradhë ata që ishin për t'u-gjyku.

Para se të vinte rradha e Emirít, gjykatsi thirri një dijetar e një kafundar.

Këta të dy habeshin për një grue: katundari thonte se grueja ishte e shoqja, e dijetari në tjetrën anë ngulte kambë se ishte e tija.

Gjykatsi mbassi i ndigjoi tha:

"Lënte gruen këtu e k' thehuni nesër !".

Mbassi shkuen ata të dy, k'yni mbrendë një mishtar e një tregtar voji. Mishtari ishte i ndým me gjak e tregtari kishte disa njolla voji.

Mishtari mbante në dorë një shumë të hollash dhe tregtari mbante për dore mishtarin.

"Bleva do voj nga ky njeri", thotë mishtari, "e hapa kuletën që t'a paguej, kur ky m'a kapi dorën që të m'i merrte të hollat; prandej kemi ardhë këtu përpara teje, unë tue mbajtur kuletën e ky dorën teme".

"Jo ! Të hollat janë të mijat e ky është vjedhësi që desh të më plaçkitte !", u-përgjeggj tregtari i vojtit. "Mishtari erdh të blente voj e më tha që t'i ndërrojshem një pare ari: unë nxora të hollat e i vuna mbi tryezë. Ky i kapi e desh të hikte, por unë e zûna dhe e solla këtu për dore".

Gjykatsi, mbassi mendoi pak, tha:

"Lëni këtu të hollat dhe eni nesër !"

Kur erdhi rradha e Emirit dhe e lypsit, Emiri tregoi se si kishte një puna. Gjykatsi e ndigjoi e pastaj e pyeti edhe lypsin.

"Të gjitha këto që thotë ky njeri janë gënjeshtër !" tha lypsi. "Unë ishem më kalë e po vijshem në qytet, kur ky m'u-lut që t'a merrshem më vithe e t'a sillshem deri te sheshi. E mora më kalë dhe e solla deri aty, por mandej ai nuk desh të zbritte, tue thënë se kali ishte i tij; kjo s'është e vërtetë".

Gjykatsi, si u-mendue pak, tha:

"Lënie këtu kalin e këthehuni nesër !"

"Prap të nesërmen, shumë njerëz ishin mbledhë në gjykatore që të ndigjoishin vendimet e gjykatsit të famshëm.

Dijetari dhe katundari u-paraqitën të parët.

"Merre gruen tände !" i tha dijetarit gjykatsi, "dhe t'i hapen katundarit pesëdhjetë shkopi mbas shpine !"

Dijetari e mori gruen e vet e tjetri i hangri shkopi në sy të të gjithëve.

Mandej gjykatsi thirri mishtarin e i tha:

"Paret janë të tuat !" e, tue shenue tregtarin e vojtit, shtoi: "Atij t'i hapen pesëdhjetë shkopi mbas shpine !"

Pastaj erdhi rradha e Emirit dhe e lypsit.

"A mund t'a njofish kalin tënd në mes të njëzet kuajvet tjerë ?" e pyeti gjykatsi Emirin.

"Po, mund t'a njof".

"Po ti ?"

"Ehe unë", u-përgjeggj lypsi.

"Eja me mua !" i tha gjykatsi Emirit.

E te dy vojtit në shtallë. Emiri e njofti renjherë kalin e vet, në mes të njëzet kuajvet të tjerë. Mandej gjykatsi thirri lypsin në shtallë e i tha të diftonte se cili ishte kali i tij. Lypsi e njofti kalin e tij a diftoi me gisht.

Atëherë gjykatsi u-këthye në vendin e vet e i tha Emirit:

"Elli është yt ! Merre !"

"Lypsi t'i hapen pesëdhjetë shkopi !"

Ita këti vendim gjykatsi u-nis t'u-këthente në shtëpi të vet.

Emiri i shkoi e brap.

"Ç'kërkon?" e pyeti gjykatsi. "A nuk je i kënaqun me vendimin tem?"

"Posi, jam shumë i kënaqun, vetëm due të më diftojsh se qysh e dijte që grueja ishte e dijetarit e jo e katundarit, që të hollat ishin të mishtarit e jo të tregtarit të vojtit e se kali ishte imi e jo i lypsit".

"Qe si e gjeta të vërtetën për gruen e dijetarit. E thirra gruen në mëngjes e i thash: "Qit'pak ngjyrë, në divid tem!" Ajo e mori divitin, e pastroi mirë dhe e mbushi me ngjyrë. Pra ajo ishte mësue me at punë! Po të kishte qenë grueja e katundarit, nuk do të kishte dijtë se si mbushet diviti; nga kjo punë e gjykova se dijetari kishte të drejtë.

Sa për të hollat e mishtarit, qe si e gjeta të vërtetën. I shtina të hollat në një enë me ujë e sot në mëngjes këqyra në mos kishte dalë përsipri ndonji pikë voji. Po të kishin qenë të hollat e tregtarit të vojtit, ky, pa dyshim, tue i marrë nëpër duer të lyeme me voj, do t'i kishte ndry; mbassi uji mbet i pastër, pra, të hollat ishin të mishtarit".

Sa për kalim tënd, puna ishte më e vështirë. Lypsi, porsiti, e njofti kalin menjherë, në mes të njizet kuajvet të tjerë; por unë ju provova të dyve që të shifshem se cilin ndër ju të dy do të njifte kali vetë. Kur i u afrove ti kalit e këtheu kryet nga ana jote, kurse, kur i u afrove lypsi, ngriti një këmbë. Qe si e dija që ti ishe përnjimend i zoti i kalit".

Atëherë Emiri i tha gjykatsit:

"Unë nuk jam tregtar, por jam vetë Emiri yt. Erdha këtu që të shof me syt e mij-n'ishin të vërteta ato që kishem ndigjue për ty. Tashti po e shof se qenke njeri i dijshe e një gjykates i zoti. Kërko prej meje ç'të duesh e do të t'a ap".

"Nuk due ndonji shpërblim!" u-përgjeggj gjykatsi. "Jam mjaft i lumtun me lavdet që më bân Emiri im!"

72. BANAS

Po gdhinte. - Horizonti ishte veshë në purpur e fillade t'âmbla kâji lëvojshe valzat e liqenit, puthshin lulot e fushës e erën e këndshme të vjolleave e të zrybylave e derdheshin ndër vneshta e kodrina...

Qyteti flinte: vetëm pashtë në liqë shitesh një peshkatâr tue u-sjellë në gjojë.

(eta) mëngjesi... kohë e jantë... kohë kullimesh... dëshiri...

dji djallë i ri, nëntetun në dritore, shikonte lojën e flakit në valza të liqenit.

Prej banonarës jehnen tincult e për...

Syt e djalit u-danë prej valëvet, u-shtrinë në fushë e u-ngulën ndër vorreza... Nji e fshâmë e gjatë i duel nga zemra e pikllueme e ndër mollza të faqevet i riguen lotë t'idhtë.

"Nânë ! Nânë !" rrenkoi i ngrati, e më kët emën t'âmbël, i a përshkuen zemrën këto kujtime...

Kishin rá kumbonët e mbrâmes e muzgu i natës i bâte me u-dridhë lulet e njoma në fushë.

Udhëtarët, të këputun nga rruga e gjatë, kishin ulë kryet në parzëm e mbyllë syt si në gjumë.

Automobili muer djathtas.

"Çka janë ato drita që vezullojnë atje poshtë ?" pyeti nji student.

"Janë hyjt e qiellit që shikohen në liqë".

"Shkodra ! Atdheu !" vrriti studentit me zâ të përballuem.

Udhëtarët çuen kryet, u-shkundën e më lotë ndër faqë i u-falën atdheut. Mundi e vështirësit e rrugës së gjatë u-harruen: shtëpija e tyne po i thirrte për së largu.

Udhëtarët s'i danë syt prej hyjvet në liqë, deri sa ranë te ata, deri sa në vesh të tyne mrrijti gurgullimi i valëvet që lodrojshin në zall.

Këtu i prittë vaporri e u-nisën për në Shkodër.

Nji ndër bukurí që kumorojnë Shqipin tonë e për të cilat me të drejtë e ndiejmë veten të lumtun e krenarë për nânën e bukur që kemi e që i tërhjekin edhe syt e njânit që ka shetitë botën mbarë, âsht nji udhëtim nate në liqë të Shkodrës kur hânza lëshon dritën e argjandtë e mija hýjsh feksojnë në qiell e n'ujë.

Në e djathtë shef kasolle peshkatarësh që flejné në buze t'ujit e mâ nalt shtëpi të derdhuna ndër kodrinâ si grigjë në pushim; majtas t'i tërhjek syt nji fushë e gjânë e pëshkë të bardha që e çojné kryet me madhështi nalt nga qielli. Si brëzâ argjandi të dukën lulejt që e rrethojnë qytetin, ku xixi-llijne sa e sa drita të derdhuna andej e këndej: hyj në liqë, hyj në qytet; të duket se qielli âsht ulë në tokë e ky tempull i bukuris t'a kullot menden ndër ato vende t'arta që kallxohen ndër perrallat e moome.

Nji gëzim mâ të n'ozit udhëtarë në zemër studentit tue i vrejte këto bukurí natyre, po ky për sa e sa vjetë e kishte dëshirë atdhen, e pështetë për shtyllë t'anis derdhte lotë, që në dritë të hânës i vezullojshin si margaritarë ndër faqe.

Ishte që i lumtun n'atdhe !... Deri filladi që e lëronte i vjete mâ t'âmbël se në dhë të huej e i dukesh si nji të puthur; deri hyjt i vezullojshin mâ të bukur se ata që kishin lëshue dritë n'udhë të mërgimit.

Si nji flutur që prej gurësh e ferrash kalon në nji fushë blushe me lule dhe e rahnitun nga bukurija e papritan s'di ku të ndalet mâ parë e fluturon pa prâ prej nji lulje në nji tjetër, kështu edhe studentit, shpëtue nga ferrat e mërgimit, tue

pá gjithë ato gëzime që e pritshin n'atdhë e tue dashë plot me mall me u-kënaqë me cilindo, s'dinte edhe ky si flutura ku t'a ndalonte zemrën mâ parë, kalonte prej një lulje në tjetrën e fytyra i shëndritte nga lumnja.

Ky qe hovi i parë, pse mbas sa kohe këto gëzime veç mall i çuen zemrës së djegun në mërgim... I çuen mall për një lulë mâ të kândëshme se drandofillin e Mâjit, për dy hyj mâ të bukur se ata të qiellit'e, sa mâ fort që i afroresh bregut, aqë mâ e naltë shpërthentë flaka e këtij malli, sikur ndezet dishiri i lulevet të fushës për rreze të diellit edhe mâ fort kur është veshë horizonti në purpúr.

S'kishte kërënd për t'i a çelë zemrën, por vetëm hânza e shikonte plot me mall.

"Hânzë e bukur, më thuej një herë si e kam nânën teme?... A i ke thânë se vij sontë?... A e ke puthë ndonji herë për mue?... Më thuej, a e ka marrë malli për djalin e vet?... A i ke thânë se unë u-dogja, u-shkrina në mall për të?... Ah, nânë!..."

Vaporri fishkulloi: mrrijtëm! Studenti, si n'ândërr, muer plaçkat e këceu në tokë.

"Zot, ku shkelin kambët e mija? Në tokë shqiptare, në tokë të bekueme"! E dridhesh si thupra n'ujë.

Ai kishte tretë në med e, po t'a pyetshe: cila rrugë të çon në shtëpi, s'kishte dijtë me t'u-përgjegjë, por... edhe të verbtin te nâna e çojnë kambët vetë.

Në qytet mbretonte një qetsi e thellë e studentit kënaqesh tue i shikue rrugat ku kishte lodrue në fëmijëni.

Pak hapa para tij një shkarth i vogël po u-këthente në familje e këndonte një këngë popullore:

O ju malet e Shqipnis
Edhe ju, lisat e gjatë,
Kodra, male, fushë e pyje,
N'ment u kam un' dit' e natë!

Mërgimtarit i vinte si këngë engjujsh. Këngët popullore duken të përzitshme kur ndihen për ditë, por njëdit që ka pi helmin e mërgimit e s'i ka ndie veshi por jone të hueja, i a coptojnë zemrën, i nxjerrin lotët e i duken si melodi parrizi.

I u-afrue shtëpis. Djersa e ballit e lotët u-përziënë bashkë e tue u-dridhë kaloi praktik e derës.

N'odë të nânës ishte dritë.

A thue të mjerën s'e merrte gjumi e në qetsi të natës mendonte për djalin e vet në mërgim? A thue e dishronte dhe e thirrte në zemër të vet?

Te shkalla pá motërzën që luente me macën e vogël.

"Lizë!", i tha, "jam unë Leci, vllai yt". E përqafoi, e shtërngoi për zemër dhe e puthi.

"Ku është nâna, Lizë, ku e kam nânën teme? Fol!"

Motërza tue rrudhë vetullat e vogla, vûni gishtin ndër buzë e, "Lec !", "ule zânin, nâna âsht fjetë, rueju se po e zgjon !" Por Lec i s'mujti me u-ndalë, malli për nânën i a përvlonte zemrën, muer motërzën për dore e lehtë lehtë hÿnë n'odë të nânës. Nji kandil i vogël lëshonte dritë.

Fytyra e bukur e nânës ishte thá e zbé; por në buzë të saja vezullonte nji të qeshun i âmbël, duert i shtërngonte për zemër e ndër sÿ që ishin mbyllë me gjumë t'âmbël shifeshin lotë !

Lotë ! A thue nâna e shkretë i kishte mbyllë sÿt e bukur në gjumë tue dishrue djalin e vet ? A thue ndoshta po e shifte n'ândërr që shtërngonte duert për zemër ? A thue po i diftonte ndonji engjull në gjumë se drita e sÿvet i kishte këthye, mbassi në buzë të saja vezullonte ai të qeshun ?

"Nânë ! Nânë !" thirri i shuemi tue qá, "jam unë Lec, Lec yt ! Kam ardhë të të shof". Me këto fjalë u-lëshue në gjÿj para së shtruemes; tue u-drídhë kapi dorën e nânës e e puthi, por...menjherë e lëshoi me nji britëm të kobshme. Ajo dorë ishte e ftofët. Të puthunit e djalit s'e zgjoi nânën: nâna kish-te rá në gjumë t'amshueshëm !

Prej kumbonarës jehuen kumbonët përsëri...

Nji dorë e njomë i lëmoi faqet e djalit që pështetë në dritore shikonte vorrezat...

"Lec, ti më thue mos të qáj, më thue se nâna do të këthehet prap, i ti vetë po shkrihesh në váj ?! Mos qáj, të paça, mos qáj, mos më bân të qáj edhe mue !".

Me nji të fshâme nga loçka e zemrës u-largue djali nga dritorja, e shtërngoi për zemër gocën, e puthi e pastaj dorë në dorë vlla e motër dolën nga shtëpija e shkuen me u-lutë te vorri i nânës.

73. TREGTAR FLAMUJSH

Nji ndiesí e errët, si nji neverí e paspjegueshme, e mbante larg Hilush Vilzën nga dyqani i Gaspër Tragaçit. Kur i duhesh domosdo të binte aty pari, ecte rrázë dyqanevet kundruell, shpejt e shpejt, pa e sjellë kryet, pezull në frikë mos po del tregtari ke dera t'a thërrasi. E nji ditë a nji tjetër ai e pritte kët punë, sepse i a kishte borxh nji vizitë mikut të vjetër të shtëpis. Edhe mbas vdekjes së t'et të Hilushit, Gaspri e ruejti miqsín si përpara, vinte për festa e për emña dhe kujdesesh në rasa të ndryshme për shtëpi, ndërsa djali banohte jashta Shqipnije për t'u-shkollue. E Hilushit, tashti që u-këthye në shkodër, i përkítte t'u-shifte e të rrinte me të. Gjallnisht e ndiente at detyrë. Vendonte për ditë të shkonte. Por diç e shtërngonte t'a shtÿnte ditë në tjetër.

Nji ditë s'pat má nga t'ikte.

Tue kalue anës kundruell me Remzi Frashnjetin (kur ndodhte me ndonji shok i dukesh vetja më trim) ndigjoi një krizëm në xham t'atij (dyqani. I u-desh t'i sillte s'yt dhe pa tregtarin mbas xhamit të dritores së parë ku mbante tryezën, tue i bërë me shëj që të këthehesh. Me një shqetsim në zemër, që ai vetë e quejti në vetvete qesharak, u-dë prej shokut dhe hyni aty mbrendë.

Gaspri rrinte më kambë mbas tryezës në krye të dyqanit.

"Po ti hajde!" bëni miqsisht tue i shtri të dyja duert nga i riu. "Pse më hikën? Ku je që s'vjen? S'më ke gjë borxh..."

Qeshte tue i thënë këto fjale. Ai të qeshun nuk i a zbutonte aspak ngursin e ashkes së synit, e cila rrinte përherë ngulë në një ftoftësi arenzi. Hollak, me flokë gati krejt të thim ndonse jo fort i shtym në mot, flitite më shpirt e me energji, por kumbimi i zënit ashtu si ashkja e synit qëndronte i ftoftë edhe ndër fjale më miqsore.

Hilushi u-ul në një ndejse para tryezës dhe nisi tue bëzue të çfajtohesh për vonesën e asaj vizite së detyrëshme. Tregtari, pa u vër vesh çfajtimevet të tija, vijo:

"A i mbarove krejt shkollët? Të lumtë! Sot po lypet, pra, dija. Jam gëzue shumë që ke gjetë një nëpunsi të mirë e të qetë. A e pi duhanin?"

Hilushi mbështolli një cingare në kuti që ai i qiti para.

"Mue më fal që nuk ulem me ndejtë; e kam zakon të rrij më kambë".

Heshti sa grima, mandej prap nisi:

"Ti je djali i mikut më të ngushtë që kam papë..."

Zëni këtu i mori një tingull të çuditshëm permallimi, por vetëm për një ças.

"Yt at (dritë pastë!) kur vdiq t'i la shumë ngatrrueshëm punët e shtëpis. Pat bërë disa gabime.... Nejtë! Më fal se po të flas kështu. Flas për të mirën tande. E kam njëfarë të drejte; si thue? Do punë, sa që përjashta, t'i kam rregullue; tjerat do t'i ndreqish vetë tash që u-këtheve. Dishroj që të vësh për fije një herë mirë: a po kujtohe?"

Djaloshi e falnderoi pështjellueshëm. Ndiante vërtetë mirënjoftje për kujdesin që tregtari u kushtoi punëvet të tija kur ndodhesh tepër i rri në moshë e larg shtëpis, por i lëvizte përmbrenda edhe një dëll kundërshtar për mënyrë aspak të njomë me të cilën ai e përmendte emnin e t'et dhe nderënat e bame. S'dij çka kishte dhënë n'at ças mos me i pasë për detyrë ato falnderime që, pa ndonji arsye të caktueme, i dukeshin shumë të randa.

"Sa e ke rrogën?"

Djaloshi çuditësh me vete për butësin me të cilën epte përgjegje, ndërsa në shpirt ndiesija kundërshtare i shndërrohesh n'urrejtje të hovshme.

Gasperi Tragaçi me fjalë të shkurta e të preme, e këshilloi sa të shpënzonte në muej për shtëpi, cilat nevojë të plotëson-te, cilat t'i lënte mangut dhe sa të ruente. Tue folë hove hove

sillte në kolet të forta, bardh si bora, hekurose më së miri, qafën e thatë, plot gjallëni dhe sh të ngrehun, tash nga rruga mbas xhamit, tash gjatë dyqanit të gjënë e t'ulët deri në fund, ku mbas një banaku rrijshtin në heshtje shëgertat. Si i tërhequn magnetikisht prej atij shikimi me feksime afenzi, edhe Hilushi i lëshoi s'yt mbi rafta e mbi banak mbushë me gjithëfarë mallnash, nëpër të gjitha skâjet e dyqanit plot e përplot me denga e me arkë, me sendet më të papajtueshme ndërmjet tyne, q'prej shollit për këpucë deri në pamendë hekuri, grumbullue pa kurrnji kriter estetik, gati si me dhënë përshtypjen e një pasunije së pamasë që përbuz nevojën e rendimit. Krejt jetën i a kishte kushtue fitimit ai burrë i thatë, tanë dej, që flitte aty mbas asaj tryeze. Me mundime e me flaj e me qëndresë të hekurt, tue nisë gati prej asgjaje, mrrijti dhe e kapërceu qëllimin me u-pasunue si ç'mos kushi. Nga skâji ke dritorja e parë e atij dyqani, gjithë ditën më kambë mbarështronte shtëpit, tokët e veta, tregtin e madhe e parët vendue gjithëkah me interesë. Veç nuk e gëzonte simpatin e qytetit; i përmbledhun, i vrashtë në fjalë me ata që bësheshin nevoja e tij, gjallonte i veçuem në mes të gjës së pamatur. Aspak koprrac për vete, pa famijë, gruen e shtëpin i mbante më së miri. Por rrallë fort ndihmonte tjetërkënd. Pak mendime ushqente në trû, por të sigurt e të përpikëshme. Për të jeta i shembullente një lufte, në të cilën më i zgjueti e më i zoti njehesh ai që flitonte në shumë të holla. Interesat shpirtnore s'e trazojshtin; i dukeshin punë për natyra të ligshita, gatqesh vetëm pyetja: sa? Kjo mendsi që çfaqesh nëpër fjalë të tija, e turbullonte Hllushin. Aty në at dyqan mbushë me mallna të kushtueshëm, para atij njeriu energjik me mendime e fjalë të preme, e ndiente veten si palashtas të vogël, të pazotsi e të pafuqi.

Këshillet e gjata tregtari kështu i përfundoi:

"Ruej më tepër që të mundesh. Roja, më ndigjo mue, roja e tan njerin të pasun. Të pasun e prandej të lirë. Pse, vare në vesh këtë fjalë që postë thom; veç ai që s'ka nevojë për të tjerë është i lirë..."

Ky sforizëm i papritun, shqiptue nga ai zâ me tinguj metaforik, i a shpartalloi djaloshtit s'gjinin krenare të zakonshme. Ku e kishte thirrshin shpotar kundra mendëve të ngushta që dishiret landore krykëput robnojnë, Ironin e prefët me të cilën në tryeze të kafes rrethue prej shokëvet përpiqesh me dërmue prej së largu trishanin e përfittimit të jetës së shumicës në qytet? Mënyra e tij për t'a kuptue botën që i dukesh më e mirë se ajo e asaj shumice, aty i u-trand. E ndieu veten fajtur para atij gjyqtari me kritere paramune, që me s'yt depërtas e shikonte tue lëshë të hotojë ndoshta në fytyrë të tij, numëft e ardhëshme në jetë. Sa vlerë mund t'i epte, ai puzatës pasunije që matëh re kuf e njehesh me numra, pasunis shpirtnore, e lledhë prej një rrtarit të ri mbi libra që mesojnë me përlirë të bollat? Jeta e përbrendëshme, krijue me mundime të gjata, ndërue copë copë në heshtje e vetri, bota e bukur e

veçantë e tija që do të zbulohesh copë copë ndër vepra t'ardhëshme, u-terratis dalëngadalë n'at dyqan ku qarkullonte, tue depërtue për hundësh në shpirt era e posaçme e atyne mallnave të përziem. Nji dishir i stërfuqishëm me u-çue e me dalë, me hikë prej andej, e dridhi fund e maje. Por s'mujti me luejtë, ngujue aty prej nji pyetje së tregtarit.

"Me kanë thënë se di me qitë vjersha".

Hilushi i çoi syt nga ai. Por n'at ças dikush hyni të blente diçka e mbet ajo fjalë ashtu e varun. Pat kohë në kët ndalim të shkurtë t'i mblidhte të gjitha fuqit e veta e me u-gatue për nji qëndresë të fundme. E kuptonte fare mirë taktikën e Gaspër Tragaçit.

"N'emën të nji urtije kalpe, tue kujtue se më mëson të vëhem për fije në jetë e të gjëj lumnin ashtu si e kupton ai, tash po më predikon e tash po më porosit mos të merrem me punë kote që s'qesin asnjë dobí. Por kësaj here s'po e lã pa përgjegje!"

Arsyetimi aty s'punonte. Si mund t'arsyetohet me nji njeri që prej nji truporje së hyjnueshme të Praksitelit përpigjet të nxjerri nji kambë për shkallën e vet të mermertë?

Në realitet s'e ndiente veten të sigurtë. Ai dronte se njomsija e mendimevet të kullueta e të ndritëshme, ndrý zillqarisht në fund të vetes, themel i botës së fshehët vehtjake në të cilën ai veçohesh të jetonte ndër çasa má muzikorë kur vikama e pështjellueshme e ndiesivet të dalldisuna harmonizohesh papritmas mbarështrure nga sqeptri i hollë i zânës që u-epte shkrim në këngë, ai dronte se njomsija e asaj bote shpirtnore nuk do të mujtte me e durue sulmin fyes të fjalëve të trasha të tregtarit. Si me u-mprojtë, çka me dhënë përgjegje? Shpëtimin e shifte n'ikje. Vetëm tue u-çue e tue dalë nga ai dyqan ku i merresh fryma e i turbullohesh mendja, mund t'a ruente të pacenueme shëjtnoren e ndritëshme të shpirtit skajin hyjnuer, ku strukesh arsyeja má e çmueshme, e krejt jetës së tij. Por do fjalë të tregtarit s'ë lanë prap me luejtë vendit. Ishte andërr a zhgjândërr?

"Po, m'i kanë levdue do shkrime tueja... A e di sa m'asht bá qejfi! Ka nevojë shumë vendi për këso gjánash: a po kujtohe? Kemi mbetë mbrapa..."

Tallesh, apor flitë përnjimend? Në zã e në fytyrë Hilushi nuk hetoi asnjë qëllim tallje. E u-çudit sa s'ka.

"Pse, a shef ti? Të gjithë në botë e duen vendin e vet, veç nesh. S'ndiejnë këtu gjindja. Por duhet t'i bájmë të ndiejnë me përdhuni. Dikur ndër në kishte njerëz má të nxehët për këso punësh. Atëherë, pra, s'kishte Shqipni e sot ka. Tash që ka, s'duem të dijmë për të. A po kujtohe? Unë, për vete, nuk shof përparim në kët pikë..."

Hilushit nisi t'i brente zemra. Pse me e gjykue Gaspër Tragaçin, mikun e t'et, mbas fjalëve të botës? S'duhet kurr të ngutemi e të dënojmë nji njeri pa e njoftë mirë.

"Duhet që ju të rijs të punoni. Me folë, me predikue pa u-lodhë, a po kujtohe ? E me shkruë, sidomos ti që je i zoti. S'ka, duhet t'a mbajmë kët Shqipni, me i a mbushë menden të madhit, e të voglit që të përparojmë...."

"Ty të lumtë goja. Ishalla bëhet si thue ti. Por unë drue se kam rá mbrendë".

Hilushi çoi fytyrën nga ai në mënyrë pyetse.

"Po, po: drue se kam rá mbrendë. Eja e shif !"

Kaluen mbas banakëvet nëpër një derë që çelësh midis murit të mbrendëshëm të dyqanit. Djaloshi e ndoqi, mbushë me kureshtë. Kaluen nëpër një luginë t'errshme, plot arkë gjithënduer mase e kashuj të stivuem njëni mbi tjetrin, e u-ndalën ke një derë ode. Gaspri nxori prej xhepit një tubë çelësa, gjeti atë të bravës s'atyshme dhe e hapi. Hilushi i rrotulloi sýt e çmeritun. Ajo odë, mjaft e madhe, ishte plot me flamuj kuz-e-zí. Vinte n'at odë një erë e posaçme, erë topash pëlhere së ré-grumbullue në një anë të mbyllun që s'merr ajr.

Në raftat der në tavan që rrethojshin katër zdatket e odës, tue lënë lirëshëm vetëm katrorin e dritores nga qborri mbas dyqanit, rrijshin pilue qinda paqetash të trasha mbështjellë në letër të verdhë. Letra e shkyeme vende vende lëshonte prej do paqetash sqepin e ndonji kindi të kuq. Disa gypa të gjatë qepë në beze, shifeshin të mbështetun pingul për rafta. Hjedhë në një kand afër dritores dukesh të kuq e një flamuri me shtizë veshë në kadife. Përbante mija flamujsh ajo odë e errët. Vjershatari i ri, mësue qysh prej rinis má së parë me shndërrue ndiesit e pacaktueme në parafytyrime të gjalla mendoi: "Mija agimësh epopeje së kuqe fjetë në burgun e një kohe së mugët".

Humbi në një fluturim të vrikshëm mendimesh lirike. I ndodhte shpesh të harronte shqinit vendin ku gjindesh e rrethin në të cilin rrinte, i joshun si nga një muzikë e hollë zgjue vrik në fund të shpirtit nga do largësi ajrore ku rasa má parëndësi, e përshkueme nëpër shëndrita të dishirit poetik, merre fytyrën e një aratije së mrekullueshme. I pa ata flamuj të shtjelluem në një dritë të gjallë fitoresh kumbore në krye të një kombi të lirë mbi udha plot brohorí t'ardhëmenis ku era e larit tymonte e pastër drejt diellit. I pa ato shqipe të zezu tue u-lirue nga burgu i errët i një kohe së zezueme e tue rrëdhë flatrat nëpër ajrë te kuqe si engjui drejtësije nga shijet má të fshehuna të malëvet e të fushavet t'atdheut.

"A shof si kam rá mbrendë ? Tuq shpresue se nuk do të rrinte shtipi pa marrë nga një, i porosita ne turma. Por s'blën kurrë. Në këmbët pa u-shitë. Mjaft, pra, u a kam ulë q'ka".

"Ai që tinguj detallë e then shartin e vegimit të largët t'ju. Ai që rrim i hovshëm u-shitë djaloshit për brenda. Donte të thonte diçka për t'ju fye t'ngjarin; kërkoi ne mend një të shpirtit të përrehtit".

Gaspër Tragaçi, pa u-kujtue për shikim plot neveri që i flakuroi djalosht, shkoi e mori një prej gypavet qepë në beze, nxori me kujdes një flamur të mbështjellun, u-këthye nga Hilushi që qëndronte afër derës së odës dhe nisi me e shtjellue cohën e mirë të tij me shqipe të zezë punue mjeshtrisht, tue e rrotullue ndër duer shtizën.

"Gjynah të jesi pa u-shitë ky farë malli !"

Ndërsa me dorën e majtë mbante shtizën, rroku me atë të djathtën një kind të pëlhurës së kuqe e i u-afrue djalosht tue e ndukë.

"Shif sa cohë e mirë !"

Po të kishte vrejte dy duer të ndyta tërbue n'epsh shtazarak tue u-shtri nga trupi i një krijatyre së njomë e së dashun, përqethje më e rreptë s'do t'i a kishte tronditë mishin e shtatit. Befas e me rrëmbim i yërviti duert përpara e i a hoq pëlhurën tregtarit. Ky i ngërdhuci s'yt.

Hilush Vilza tha me zâ t'ulët, por të ndezun:

"Mos e prek me ato duer !"

Tregtari, varë në çudi e pezmatim, bëni:

"Ke dalë mëç-a ? Çka të gjet ?"

Një ironi e thellë i shpërthente të riut ke buza.

"Bukur, besa, e paske mendue.... Hani, ju mësuës të rij, folni, shkrueni për atdhë: ku jeni ? S'po shiten aspak flamujt".

Gaspër Tragaçin e kishte ngrit çudija në vend. Djaloshi vijoi:

"Posi.... U-bâ Shqipnija. Dalin të marrët e vikasin: Rrnoftë Shqipnija ! Ti, i mendshëm, përgjegjë tue bërtitë në kupë të qiellit: Rrnoftë, po ! E shpejt me porositë flamuj. Në shkyeju: rrnoftë ! e ti shit, bân pare tue tregtue mbi ndiesit tona. Lojë e bukur, por s'të ka dalë..."

Gaspër Tragaçi e lëshoi shtizën e u-afrue kërcnueshëm nga djali. Flamuri ra për tokë. Hilushi s'luejti vendit. Shikonte s'yt e ftofët që lëshojshin shkëndija idhnimi. Tregtari u-ndal para tij.

"Mos t'ishte hatri i miqsis së moçme që kam me shtëpin tande, dij unë..."

I riu i a priti:

"Për hatër t'asaj miqsije tash qes bejta me t'u-shitë flamujt".

Me zâ që i dridhesh prej pezmit, tjetri i a këtheu:

"Po, zati ti s'di veç të qesish bejta. Jeto me përralla, biru mbas andrravet. Në vjen keq për gjindë tuej se tash i qet në rrugë të madhe, me çka po shof unë. Hajt, hajt, qit bejta e dueje Shqipnija: bejtat e Shqipnija kanë për të qitë në dritë".

U-afrue edhe më tepër e pëshpëriti si në një fishkullimë:

"U-shitën a s'u-shitën flarujt, qëndroi a s'qëndroi Shqipnija, unë kam maft, shyqyr me jetue: a more vesht ? E tash, jashtë..."

"Idadalë...." i a priti djalosht me t'egër e s'yt i vetuen:

"dal vetë, s'është nevoja të më qitish jashtë ti. Por edhe një fjalë due me t'a thënë e të lutem vare në vesh si at këshill që më dhe parë në dyqan. Ti thue se jeton, por rrëshesh. Ti je shlye prej numrit të të gjallëvet qysh se je ndry në këtë dyqan mbushë me mall. Ky është vorri yt ! E sa për Shqipni, po të siguroj se do të qëndrojë. Prandej mos bën marak se edhe flamujt kanë për t'u-shitë krejt. Por rreje shpirtin tënd mos t'ia shitish drejt".

E Hilush Vilza doli, lehtësue në zemër nga ai shkrim, për të thithë ajr të kulluet n'udhë, sepse era e atij dyqani i a merpte frymën.

P E R M B A J T J A

	Page	
1. DRIMRI I GËZUESHËM	1	1
2. KLLUKA	"	1
3. TË FYEMËT E NDERËNAT	"	2
4. DELJA	"	3
5. KASOLLJA E DHELPNËS	"	3
6. MIDHA	"	4
7. UJKU E KALI	"	4
8. HARUSHA MIRËNJOFTËSE	"	5
9. SA POSHTË KA RA KATUNDI	"	5
10. UNAZA	"	6
11. ZELL E QINDRESË	"	6
12. S'E VLEN KEÇI MIJËN	"	7
13. PLAKA E DHIT E EGRA	"	7
14. MARIMANGA, KUNGALLA E BLETA	"	8
15. DIJA E MANDARINIT	"	9
16. NDEROJE PUNËN !	"	10
17. TRE QET E UJKU	"	11
18. TË VOBEGTIT	"	11
19. MAMË MIRA POROSI	"	12
20. ZOGLA E DHELPNA	"	13
21. LUTJA E MBRAMË E TIM ETI	"	15
22. DETYRA E DJELMVET	"	16
23. TË TRE MIQT	"	17
24. VIGANI EGOIST	"	17
25. DIELLI E HANA NË PASI	"	20
26. GJUHA	"	21
27. GJINDJA E VOBEGËT	"	23
28. QENT E SH'BERNARDIT	"	24
29. MJER KUSH S'E NJEF FATIN	"	26
30. NGACMIMI I MUSHKAJAVET	"	29
31. MIKU	"	30
32. SHPELLA E POLIFEMIT	"	35
33. DURRSI	"	40
34. KORÇA	"	41
35. LIQENI I OHRIT	"	42
36. GJIU I VLONËS	"	43
37. APOLONIJA	"	44
38. LIQENI I PRESPEJ	"	45
39. GOJDHANË IPI TOMORRIN	"	46
40. BERATI	"	48
41. NJI KREMTIM	"	50
42. GJIROKASTRA	"	51

43.	DITA E VERËS	Page	52
44.	GJAHU I MALSORËVET	"	53
45.	PËRBUJTJA NDER MALET E SHQIPNIS	"	55
46.	AKILI	"	56
47.	SHKUMBINI	"	57
48.	ATDHEU	"	58
49.	TË PARËT TONË	"	59
50.	MBRETNIJA E ILIRËVET	"	59
51.	BESIMI I ILIRËVET	"	60
52.	JETESA E ILIRËVET	"	60
53.	LEKA I MADH	"	61
54.	TEUTA	"	64
55.	ROMAKËT NE SHQIPNI	"	65
56.	PIRROJA	"	66
57.	SHESTIMI I PIRROS	"	66
58.	SOLONI E KRESI	"	67
59.	MENEN AGRIPPA	"	68
60.	28 NËNDOR	"	69
61.	DITA E FLAMURIT	"	71
62.	ALMISE TOKE	"	72
63.	BUKA	"	73
64.	TË GJETUNIT E AMERIKËS	"	73
65.	DIJA	"	76
66.	BASHKIMI BAN FORCËN	"	77
67.	NGJARJE NGA JETA E EZOPIT	"	78
68.	PËRRALLAT E EZOPIT	"	80
69.	SHPENDI	"	84
70.	DEDALIJA E KATALLANI	"	84
71.	GJYKATSI I HOLLË	"	91
72.	NANA	"	93
73.	TREGTAR FLAMUJSH	"	96